

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI,
PROTECȚIEI SOCIALE ȘI
PERSOANELOR VÂRSTNICE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

ORGANISMUL INTEREDIAR
REGIONAL PENTRU POS DRU
REGIUNEA BUCUREȘTI ILFOV

Autism Speaks®

SERVICII PENTRU FAMILIE

GHIDUL COMUNITĂȚII ȘCOLARE

© 2013 Anumite fragmente ale Ghidului sunt reproduse, sub licență, cu permisiunea Autism Speaks. Fundația Romanian Angel Appeal își asumă integral răspunderea pentru conținutul Ghidului în limba română.

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI,
PROTECȚIEI SOCIALE
ȘI PERSOANELOR VÂRSTNICE

www.raa.ro

Ghidul comunității școlare

Un ghid care ajută membrii comunității școlare să înțeleagă și să sprijine elevii cu autism.

© 2013 Anumite fragmente ale Ghidului sunt reproduse, sub licență, cu permisiunea Autism Speaks. Fundația Romanian Angel Appeal își asumă integral răspunderea pentru conținutul Ghidului în limba română.

Despre Ghidul comunității școlare, Autism Speaks

Scopul acestui ghid este să ofere informații utile despre copiii cu autism, precum și instrumente și strategii pentru a reuși o interacțiune pozitivă și pentru a crește nivelul de cunoștințe în rândul membrilor comunității școlare. Ghidul pune la dispoziție informații valoroase pentru personalul educațional și administrativ din școli, personalul medical, șoferii de autobuze școlare, personalul de sprijin, colegi și membri ai familiilor acestora, care interacționează cu elevii cu autism.

Informațiile prezentate vor fi de folos personalului și noilor angajați ai școlii și vor ajuta la soluționarea problemelor ce pot apărea pe parcursul anului. Cu suport din partea unor experți emeriți în domeniul autismului și al educației speciale, dar și al părinților cu experiență, îngrijitorilor și profesorilor, am inclus o introducere în autism și strategii specifice pentru a sprijini elevii.

Deși acest ghid nu intenționează să fie o programă școlară de educație specială, personalul departamentului de educație specială și personalul administrativ din școli ar putea considera informațiile și resursele oferite, ca fiind valoroase pentru a sprijini elevii cu autism să se integreze în școlile de masă și să se implice în tot ceea ce înseamnă comunitatea școlară.

Fiecare elev cu autism este unic

Cele mai eficiente programe folosesc o abordare de echipă și se asigură că fiecare elev este perceput ca individ unic. Fiecare elev cu autism are punctele lui forte dar și propriile nevoi care pot fi foarte diferite de ale altora. Personalul școlar ar trebui încurajat să identifice persoane care îi cunosc bine pe elevii cu autism – profesori cu experiență, terapeuți, membri ai familiei – și să caute mai întâi să-i înțeleagă. Cu sprijinul întregii comunități școlare, elevii cu autism pot face progrese mari și pot deveni membri valoroși ai colectivului.

Despre informațiile și resursele incluse

Ghidul oferă o multitudine de informații, dintr-o varietate de surse și, pe măsură ce noi instrumente și informații vor deveni disponibile, ele vor fi adăugate. Sperăm să vă familiarizați cu acest ghid, să-l folosiți, să împărtășiți informația și să îl consultați, de-a lungul anului școlar, ori de câte ori aveți nevoie și timpul vă permite.

Cum se folosește acest ghid

Capitolele din ghid sunt împărțite în module specifice, pentru a putea fi folosite și separat (ex.: în întâlnirile de personal sau in-service).

Exemple, povești de succes, suporturi vizuale și trimiteri către resurse suplimentare, website-uri, clipuri video sunt de asemenea incluse, acolo unde acest lucru este posibil.

Instruirea pe baza acestui ghid ar trebui să fie la îndemana tuturor: jocuri de rol, crearea de exemple, aplicarea unor tehnici în funcție de nevoile elevului, discuții și comparații!

Pregătirea comunității școlare începe cu asistența oferită pentru a-l cunoaște mai întâi pe elev personal, cu speranțele și visurile sale, cu punctele sale forte dar și cu slăbiciuni și, mai presus de orice, cu sentimentele sale, la fel ca oricare altă persoană. Cunoștințele suplimentare oferite comunității școlare, precum și înțelegerea autismului vor aduce beneficii tuturor.

Informații de bază despre autism și Informații de bază despre Sindromul Asperger sunt rezumate de două pagini, aflate în **Anexe**, și oferă atât informații esențiale despre autism și Sindromul Asperger cât mai ales strategii universale pentru personalul care interacționează mai rar cu un elev cu autism.

Secțiunea **Comunitatea școlară** conține informații specifice, sub formă de fișe, pentru a putea fi distribuite cu Informațiile de bază despre autism și cu Informațiile de bază despre Sindromul Asperger, în scopul pregătirii și sprijinirii personalului, profesorilor din sistemul de educație generală de masă, diferiților membri ai comunității școlare și colegilor de clasă.

În situația în care aveți un elev cu autism în școală dar nu aveți alte oportunități de instruire, o introducere făcută de părinții copilului, de un cadru didactic din învățământul special sau de un specialist comportamentalist, completată de rezumatul **Informații de bază despre autism/Sindromul Asperger**, aspecte relevante din secțiunea **Informații pentru membrii specifici ai comunității școlare** și formularul **Despre mine**, completat de elev sau familia sa pot reprezenta un punct de plecare pentru a înțelege autismul și a-l putea sprijini pe elev să se integreze. Formarea continuă, strategiile de rezolvare a problemelor și obiectivele tot mai bine formulate vor dezvolta competențe și șanse de succes pentru toți cei implicați.

Secțiunile **Informații suplimentare** oferă mai multe detalii în anumite zone de interes, precum și idei, strategii și exemple. Încercați să verificați resursele online, cât de des posibil, căci acestea sunt permanent actualizate cu informații și instrumente noi.

Mulțumim membrilor Comitetelor Consultative care au alocat timp, experiență și resurse, acestui proiect

Comitetul Consultativ – 2012

- **Mike Baker**, Schaumburg Autism Society
- **Mary A. Bujnowsky**, Parent
- **Paul Eric Butler** – Parent/Executive Director Chicagoland Autism Connection
- **Theresa Carroll**, OTD, OTR/L, Occupational Therapist
- **Moira Cray**, LMSW, BCBA, Director of Transition & Community Outreach New York Center for Autism Charter School
- **Deb and Zach Finken**, Parents
- **Rebecca J. Mertens**, Parent
- **Nicole R. Rivera**, Ed.D. MT-BC, Northern Illinois University/North Central College
- **Stephen M. Shore**, Ed.D. Assistant Professor of Education at Adelphy University
- **Betsy Spalla**, Parent
- **Teri L. Steinberg**, Chicago Regional Organiser and Parent, Illinois Association of Microboards and Cooperatives
- **Angelina Strum**, M.Ed., M.AT., NBCT
- **Joanne Wilken**, Chicago land Chapter Board Member
- **Kim Wombles**, M.S., Autism Speaks Volunteer Ambassador, Abilene, Tx.
- Versiunea din 2012 a Ghidului pentru comunitatea școlară a fost editată de **Heather Coburn-Snyder**, cu ilustrații și design semnate de **Joe Shea**.

Comitetele Consultative – 2008

Comitetul profesional:

- **Kris Bergstrom**, Principal, Montecito Union School, Montecito, CA
- **Marie Blastin**, New Jersey Education Association
- **Sharon Copeland**, Autism Classroom Teacher, Wilshire Elementary School, Thornhill, Ontario
- **Sonia Dickson Bracks**, Autism Program Consultant, Los Angeles, California
- **Lori Ernsperger**, Ph.D. Autism and Behavioral Consulting, Henderson, NV
- **Kathy Fallin**, Exceptional Children Program Specialist for Charlotte-Mecklenburg Schools, North Carolina
- **Peter Faustino**, Ph.D., President-Elect of NYASP - School Psychologist, Fox Lane Middle School - Bedford, NY
- **Rita Gardner**, M.P.H., BCBA, Executive Director Melmark New England, Andover, MA
- **Robert Geczik**, Principal, Shelter Rock School, Manhasset, NY

- **Linda Hodgdon**, M.Ed. CCC-SLP, Communication Specialist
- **Paula Kluth** Ph.D., Consultant, Teacher, Author, Advocate and Independent Scholar, Chicago, IL
- **Caroline Magyar**, Ph.D., University of Rochester, Rochester, NY Brandi Massey, M.Ed., Hollis Academy, SC
- **Melissa Metts**, M.Ed., NBCT, Education Associate for Low Incidence Disabilities Office of Exceptional Children, South Carolina Department of Education, Columbia, South Carolina
- **Brenda Smith-Myles**, Ph.D, Author, Presenter, served as the co-chair of the National Teacher Standards Committee, Grant recipient
- **Sharon Nagel**, MSW, Former Study Coordinator - Autism STAART Center), NIH Grant at the University of Rochester Medical Center, Golisano Children's Hospital, Department of Pediatrics, Calgary, AB
- **Danny Openden**, Ph.D., BCBA, Clinical Services Director, Southwest Autism Research & Resource Center (SARRC); Faculty Associate, Arizona State University, Phoenix, Arizona
- **Amanda Palmer**, Special Education Teacher, Timberlane Middle School Hopewell Valley Regional School District Pennington, NJ
- **Dana Trachant**, Ph.D., BCBA, School Consultant, Marcus Institute, Atlanta, GA
- **Diane Twachtman-Cullen**, Ph.D. SLP, Author and Consultant, Higganum, CT
- **Colleen Walker**, Teacher Brunswick Acres School, South Brunswick, NJ
- **Nicole Weidenbaum**, M.S. Ed., SAS, Executive Director of Nassau Suffolk Services for Autism, Commack, NY
- **Mary Jane Weiss**, Ph.D., BCBA, Associate Research Professor at Rutgers University, New Brunswick, NJ
- **Kristi Williford**, Principal, Bethel Elementary School, Midland, NC

Comitetul consultativ al părinților

■ Bronte Abraham	■ Kellie Reichart
■ Diana Jacobs	■ Reza Forough
■ Astrid Arroyo	■ Sandy Sadler
■ Cassie Legg	■ Katie Foukes
■ Ellen Cicconi	■ Hallie Snyder
■ Kellie Paine	■ Mary Ellen Greacen
■ Renee Clare-Kovacs	■ Leia Walsh

Informația cuprinsă în acest Ghid a fost agregată și editată de **Liz Bell**.

Cuprins

Despre Ghidul comunității școlare

1. Informații pentru membrii familiei
2. Fișa **Despre mine**

Despre autism

1. Ce este autismul?
2. Mai multe informații despre simptomele autismului
3. Probleme fizice și medicale care pot însoți autismul
4. Alte dificultăți ce ar putea fi asociate autismului
5. Abilitățile unice care pot fi asociate autismului
6. Trăsăturile specifice Sindromului Asperger

Comunitatea școlară

1. Să-i ajutăm pe colegi, să-i sprijine pe elevii cu autism
2. Intimidarea și agresarea elevilor cu autism
3. Informații pentru colegii de clasă
4. Informații pentru șoferii autobuzelor școlare și supraveghetorii din mijloacele de transport
5. Informații pentru personalul auxiliar
6. Informații pentru cadrele didactice de învățământ general
7. Informații pentru personalul care acordă sprijin din timpul mesei de prânz și pauzelor
8. Informații pentru personalul birourilor administrative
9. Informații pentru paraprofesiști (personalul de sprijin)
10. Informații pentru antrenorii echipei de sport
11. Informații pentru administrația școlii, directorii de școală și membrii echipei interdisciplinare

12. Informații pentru personalul medical
13. Informații pentru personalul de pază

Cum ar putea un elev cu nevoi speciale să facă parte din școala noastră?

1. Dreptul unui copil la educație publică
2. Metode educaționale folosite în predare, pentru elevii cu autism
3. Terapii folosite pentru elevii cu autism
4. Tehnologii de asistare, folosite pentru elevii cu autism
5. Abordarea de echipă, în educarea elevilor cu autism

Srijinirea procesului de învățare, la elevul cu autism

1. Sprijinirea comunicării
2. Îmbunătățirea interacțiunii și dezvoltarea abilităților sociale
3. Idei pentru sprijinirea elevului și prevenirea comportamentului inddezirabil
4. Sprijin pentru un comportament pozitiv
5. Sprijinirea aptitudinilor de organizare
6. Sprijinirea nevoilor senzoriale

Resurse

Anexe

Despre Ghidul comunității școlare

Informații pentru membrii familiei

Ghidul comunității școlare oferit de Autism Speaks a fost creat pentru toți membrii comunității școlare, dar vi se adresează și dumneavoastră.

Până la personalul administrativ sau de sprijin din școală, ori la șoferii de autobuz cu care elevul își începe și sfârșește ziua, știm că, adesea, părintele sau îngrijitorul elevului sunt cei care inițiază legăturile dintre copilul lor și mulți dintre membrii comunității școlare. Prin urmare, iată cum trebuie folosit acest ghid, pentru a vă ajuta să creați cele mai bune modalități de interacțiune cu copilul dumneavoastră.

Completați fișa **Despre mine**, pentru sau împreună cu elevul, faceți copii și distribuiți-le (dumneavoastră sau membrii echipei copilului dumneavoastră).

Dacă doriți ca membrii comunității școlare să intre în posesia anumitor secțiuni din acestui ghid, cum ar fi **Despre mine**, **Informații de bază despre autism**, **Informații de bază despre Sindromul Asperger** sau a uneia din secțiunile create pentru anumite categorii de membri, interesați-vă cum puteți face acest (prin membri ai echipei copilului dumneavoastră sau dumneavoastră înșivă, făcând o vizită la școală).

Cu excepția fișei **Despre mine** a elevului, conținutul acestui ghid poate fi distribuit, de asemenea, incluzând un link într-un email.

Cantitatea de informație furnizată de acest ghid ar putea fi copleșitoare la prima vedere. Sau poate veți găsi detalii pe care le cunoașteți deja. Ne-am străduit să structurăm totul în secțiuni pe care să le puteți folosi în funcție de nevoi. Există un volum mare de informații valoroase ce provin din multe surse și am încercat să vă oferim acces la cât mai multe dintre acestea.

Sperăm că veți considera acest **Ghid al comunității școlare**, oferit de Autism Speaks, drept o resursă importantă pentru tot anul școlar și de-a lungul parcursului școlar al elevului.

Fișa „Despre mine”

Notă către membrii familiei:

Fișa „**Despre mine**” completată îi va ajuta pe cei din comunitatea școlară să se familiarizeze cu elevul cu autism. Pe durata întregii zile, diferiți membri ai comunității școlare interacționează cu copilul dumneavoastră. Oferindu-le informații specifice despre el, îi ajutați atât pe soferul autobuzului școlar, pe angajații cantinei, pe profesori și pe mulți alții, să construiască o relație pozitivă cu elevul.

Răspundeți la întrebările din fișă sau ajutați-l pe elev să răspundă, adăugând informații suplimentare dacă e cazul. Eventual includeți o poză, pentru a-i ajuta pe oameni să-l recunoască. Ar putea fi de folos și poze ale membrilor familiei sau ale activităților sau persoanelor preferate.

Cădeți de acord cu echipa școlii, asupra modalității în care fișa va fi distribuită personalului care intră în contact cu copilul. Lucrați cu echipa pentru a decide dacă vor fi distribuite și alte secțiuni ale ghidului. Broșurile „**Informații de bază despre autism**” și „**Informații de bază despre Sindromul Asperger**” sunt de mare ajutor împreună cu fișa „**Despre mine**”. Puteți chiar să faceți câteva copii, pentru situații care nu țin de școală.

Ghidul de față include informații pentru membri specifici ai comunității școlare :
[Șoferi/supraveghetori din mijloacele de transport](#)

- Personalul auxiliar
- Profesorii din învățământul general de masă (incluzând discipline precum Muzică, Desen, Educație fizică)
- Personalul de sprijin din timpul mesei de pânză sau pauzelor
- Personalul administrativ din birouri
- Paraprofesiștii (personalul de sprijin)
- Asistentele școlare
- Personalul de pază
- Colegi

Notă către echipa școlii :

Dacă membrii familiei elevului nu vă pot oferi aceste informații, încercați să le obțineți de la un membru al echipei de lucru a copilului.

Fișa „**Despre mine**” este adaptată după Chestionarul de Bun venit (chestionarul de întâmpinare).

„Despre mine”- fișa de informații personale

Numele elevului:

Ce lucruri te interesează cel mai mult?

Ce lucruri te deranjează?

De ce te temi?

Ce te face să râzi?

Numește UN lucru pe care ai vrea să-l faci mai bine anul acesta:

Ce te calmează atunci când ești copleșit sau supărat?

Ce recompense preferi?

Ce faci după școală sau în weekend?

Persoana care completează fișa:

Relația persoanei cu elevul:

Adresa de email a familiei sau a celui care se ocupă de elev:

Numărul de telefon al familiei sau al persoanei care se ocupa de elev:

Care este cea mai bună modalitate de a contacta familia elevului?

Ce zile și ore sunt cele mai convenabile, pentru a vă întâlni cu echipa școlii?

Despre ce alte probleme ați dori să discutați sau despre ce ați dori să aflați mai multe informații?

Despre autism

Folosind acest ghid, mulți membri ai comunității școlare se vor familiariza cu anumite aspecte ale autismului, în special cu cele legate de mediul școlar. Ghidul dorește să ofere o privire de ansamblu pentru cei care nu cunosc detalii despre autism și să acopere eventuale lacune, în cazul persoanelor care au deja experiență în acest domeniu. Fiți atenți la informațiile noi și la modul în care le-ați putea folosi în experiențele viitoare, pentru a sprijini elevii cu autism !

- Ce este autismul?
- Mai multe informații despre simptomele autismului
- Probleme fizice și medicale care pot însoți autismul
- Alte dificultăți ce ar putea fi asociate autismului
- Abilitățile speciale care pot fi asociate autismului
- Trăsăturile specifice Sindromului Asperger

Ce este autismul ?

Tulburările din Spectrul Autismului (TSA) și autismul sunt termeni generali, folosiți pentru un grup de tulburări complexe ale dezvoltării creierului. Aceste tulburări sunt caracterizate, în proporții diferite, de dificultăți în interacțiunea socială, în comunicarea verbală sau non-verbală precum și de comportamente repetitive. Ele includ tulburări autistice, sindromul Rett, tulburarea dezintegrativă a copilăriei, tulburări pervazive de dezvoltare-nespecificate (PDD-NOS) și sindromul Asperger. TSA pot fi asociate cu dizabilități intelectuale, dificultăți în coordonarea motorie și a atenției și, de asemenea, cu probleme fizice de sănătate precum tulburări de somn și gastrointestinale.

Fiecare individ cu autism este unic. Mulți dintre cei care se înscriu în spectrul autismului au abilități vizuale, muzicale și academice excepționale. Aproape 40 la sută dintre ei au abilități intelectuale peste medie. Într-adevar, multe persoane din spectrul autismului se mândresc, pe bună dreptate, cu abilitățile lor distincte și cu modalitățile lor „atipice” de a percepe lumea. Alte persoane cu autism au dizabilități semnificative și nu sunt capabile să trăiască în mod independent. Aproape 25 la sută dintre persoanele cu TSA nu verbalizează, dar pot învăța să comunice folosind alte mijloace.

Cât de des întâlnit este autismul?

Statisticile referitoare la autism, de la Centrele Americane de Control și Prevenire a Maladiilor (CDC), arată că aproape 1 copil din 88 are o tulburare din spectrul autismului – aceasta însemnând o creștere de zece ori a prevalenței tulburării, în ultimii 40 de ani. Cercetările arată că această creștere este doar parțial justificată de apariția noilor metode

îmbunătățite de depistare și diagnosticare. Studiile mai arată că autismul este de patru sau cinci ori mai frecvent la băieți decât la fete. Unul din 54 de băieți și una din 252 de fete sunt diagnosticați cu autism în Statele Unite.

Prin comparație, mai mulți copii au fost diagnosticați anual cu autism decât cu diabet juvenil, SIDA sau cancer, împreună*. TSA afectează peste 2 milioane de persoane în Statele Unite ale Americii și zeci de milioane în lumea întreagă. În plus, statisticile guvernamentale americane referitoare la autism sugerează că ratele de prevalență a tulburării au crescut între 10 și 17 la sută anual, în ultimii ani. Nu există o explicație oficială pentru această creștere continuă, deși modul de diagnosticare îmbunătățit și influențele de mediu sunt adesea două motive luate în considerare.

*Comparație bazată pe prevalența statisticilor Inițiativei de Măsurare a Sănătății Copiilor și Adolescenților

Unul din 88 de copii este diagnosticat cu autism.

Mai multe informații despre simptomele autismului

Simptomele autismului și severitatea lor pot varia considerabil, de la o persoană la alta. Afectarea ariilor funcționale ale comunicării și interacțiunii sociale, precum și comportamentele repetitive sunt considerate a fi principalele simptome ale autismului. Un copil poate să nu aibă aceleași simptome și poate părea foarte diferit de un alt copil, chiar dacă au același diagnostic. Dacă cunoști o persoană cu autism, cunoști doar o persoană cu autism.

Caracteristicile autismului se mențin, în mod normal, de-a lungul vieții persoanei afectate, dar pot fi schimbate considerabil, în timp, prin intervenții. O persoană mai puțin afectată poate părea pur și simplu ciudată și poate duce o viață tipică. O persoană afectată într-o măsură mare ar putea să nu fie capabilă să vorbească și nici să-și poarte singură de grijă. Intervențiile timpurii și intesive pot face diferențe incredibile dezvoltarea și în rezultatele pe care le are copil.

Descrierile următoarelor simptome au fost extrase de pe website-ul **Institutului Național de Sănătate Mintală (SUA)**:

Simptome sociale

De la început, copiii mici cu dezvoltare tipică sunt ființe sociale. Încă de foarte mici, ei pot privi oamenii din jurul lor, pot să-și întoarcă capul la auzul unei voci, pot să apuce un deget sau pot chiar zâmbi. Spre deosebire de aceștia, majoritatea copiilor cu autism

par să învețe foarte greu cum să se angajeze în interacțiuni sociale de zi cu zi. Chiar din primele luni de viață, mulți dintre ei nu interacționează cu cei din jur și evită contactul vizual. Par indiferenți în prezența altor persoane și preferă deseori să fie singuri. Pot ignora îndelung atenția care li se acordă sau pot accepta pasiv îmbrățișările și sărutările. Mai târziu, rar se întâmplă să caute mângâiere sau să răspundă manifestărilor părinților când aceștia sunt furioși sau afectuoși. Cercetările arată că, deși copiii cu autism sunt atașați de părinții lor, felul în care își exprimă afecțiunea este deseori neobișnuit sau dificil de „citit”. Părinților le poate părea acest lucru o lipsă totală de atașament față de ei. Părinții care caută plăcerea îmbrățișărilor, a implicării active în educarea propriului copil sau a jocului cu el, pot fi foarte afectați de lipsa unui comportament tipic de atașament.

De asemenea, copiii cu autism învață mai greu să interpreteze ceea ce gândesc și simt ceilalți. Un semn social subtil, precum un zâmbet, un clipit sau o grimasă, poate rămâne neînțeles. Pentru un copil cu autism care nu poate face aceste interpretări, expresia „vino aici” întotdeauna înseamnă același lucru, indiferent dacă interlocutorul zâmbește și își întinde brațele pentru o îmbrățișare sau dacă își pune mâinile în șold în semn de nemulțumire. Fără posibilitatea de a interpreta gesturi și expresii ale feței, lumea socială poate părea confuzantă. Într-un cuvânt, persoanele cu autism nu pot vedea lucruri din perspectiva altora. Majoritatea copiilor tipici de 5 ani înțeleg că ceilalți au informații, sentimente și obiective diferite față de ei. Unei persoane cu autism îi poate lipsi această capacitate de înțelegere. Lipsa acestei abilități nu le permite persoanelor cu autism să prevadă sau să înțeleagă acțiunile altor persoane.

Fără a fi universal-valabilă, este de asemenea des întâlnită la unele persoane cu autism dificultatea de a-și controla emoțiile. Acest lucru poate determina comportamente „imature”, precum plânsul în clasă sau exprimare verbală violentă care par nepotrivite celor din jurul lor. Persoanele cu autism pot fi de asemenea perturbatoare sau agresive la nivel fizic în unele momente, iar aceste două aspecte fac și mai dificilă relaționarea socială. Au tendința de „a-și pierde controlul”, mai ales atunci când sunt într-un mediu nou sau într-un spațiu aglomerat, ori când sunt supărați sau frustrați. Uneori pot sparge obiecte, pot ataca alte persoane sau se pot autoagresa. În astfel de momente, se pot lovi cu capul de ceva, se pot trage de păr sau își mușcă brațele.

Dificultăți în comunicare

Până la vârsta de 3 ani, majoritatea copiilor trec prin etape firești în procesul de învățare a limbajului, gânguritul (lalalizarea) fiind unul dintre cei mai timpurii pași. La prima aniversare, un copil cu dezvoltare tipică poate pronunța cuvinte, întoarce capul când își aude numele, arată cu degetul atunci când vrea o jucărie și, când i se oferă ceva care îi displace, este capabil să arate că nu dorește acel lucru.

Unii copii cu autism rămân nonverbali toată viața. O parte din copiii la care apar mai târziu simptome de autism pot gânguri în primele luni de viață, ulterior însă se opresc.

Alții pot avea întârzieri și își dezvoltă limbajul între 5 și 9 ani. Unii pot învăța să folosească mijloace de comunicare precum schimbul de pictograme sau limbajul semnelor.

Mulți dintre cei care reușesc să vorbească o fac deseori într-o manieră mai puțin obișnuită. Ei par incapabili să ordoneze cuvintele într-o propoziție cu sens. Unii folosesc doar câte un cuvânt, în timp ce alții repetă aceeași frază la nesfârșit. Unii copii cu autism repetă întocmai ceea ce aud, iar această caracteristică se numește *ecolalie*. Și copiii tipici trec printr-o perioadă în care repetă ceea ce aud, dar această fază în mod normal se încheie înaintea vârstei de 3 ani.

În cazul unor copii cu o afectare ușoară, întârzierile în limbaj sunt neînsemnate sau pot avea chiar un limbaj precoce ori un vocabular neobișnuit de bogat, dar întâmpină dificultăți în susținerea unei conversații. Obiceiul de „a da și a primi o replică” în conversație este dificil de urmat pentru ei deși, de cele mai multe ori, pot susține un monolog pe un subiect preferat fără să dea altcuiva prilejul de a face comentarii. O altă dificultate des întâlnită o reprezintă incapacitatea de a înțelege limbajul trupului, tonalitatea vocii sau sensul figurat. Este foarte probabil ca ei să creadă că o expresie sarcastică precum „O, minunat!” chiar are înțelesul de „ESTE minunat”.

Poate fi greu de înțeles nu doar ce spun copiii cu autism, ci și limbajul trupului lor, care poate fi dificil de deslușit. Expresiile faciale, mișcărilor și gesturile se potrivesc rareori cu ceea ce încearcă să spună. De asemenea, tonul vocii lor nu reușește să le reflecte emoțiile. În cazul lor sunt comune aspecte precum: vocea pițigăiată, o voce cântată (vocea urcă și coboară), vocea lineară (vocea de robot). Alți copii cu autism cu abilități relativ bune de limbaj vorbesc ca niște mici adulți, fără a reuși să-și însușească limbajul specific copiilor de vârsta lor.

Lipsiți de gesturile adecvate sau de limbajul cu ajutorul căruia să poată cere lucruri, persoanele cu autism sunt în impas când trebuie să le împărtășească celorlalți ce au nevoie. Drept urmare, s-ar putea ca ei pur și simplu să țipe sau să ia singuri ceea ce vor. Până nu sunt învățați modalități mai eficiente prin care să-și exprime nevoile, copiii cu autism fac tot ce pot ei ca să ajungă la ceilalți. Odată cu creșterea, persoanele cu autism conștientizează tot mai puternic dificultățile pe care le întâmpină în a-i înțelege pe alții și a se face înțelese. Iar rezultatul poate fi acela că devin anxioase și depresive.

Comportamente repetitive

Deși copiii cu autism par normali din punct de vedere fizic și mulți dintre ei au un bun control al mușchilor, mișcărilor bizare și repetitive îi pot distinge de alți copii. Aceste comportamente pot fi extreme și foarte vizibile sau pot fi subtile. Unii copii sau adulți cu autism petrec foarte mult timp fluturându-și mâinile sau mergând pe vârfuri. Alții pur și simplu „îngheață” într-o poziție anume.

Când sunt copii, persoanele cu autism pot petrece ore în șir aliniind mașini și trenuri într-o

anumită poziție, în loc să le folosească în jocul simbolic. Dacă cineva, accidental, mișcă una dintre jucării, atunci copilul devine foarte supărat. Copiii cu autism au nevoie și cer foarte des constanță absolută în mediul lor. O modificare minoră în rutina lor – mesele zilnice, îmbrăcatul, baia sau mersul la școală la o anumită oră și pe un drum anume – poate fi extrem de deranjantă pentru ei. Poate că, pentru ei, ordinea și asemănările aduc puțină stabilitate, într-o lume a confuziilor.

Comportamentele repetitive pot deveni câteodată o preocupare intensă și persistentă. De exemplu, copilul poate fi obsedat să învețe totul despre aspiratoare, orarul trenurilor sau faruri. Deseori, ei manifestă un interes sporit pentru numere, simboluri sau subiecte științifice.

Probleme fizice și medicale care pot însoți autismul

Tulburarea convulsivă (epilepsia)

Aproape o treime din persoanele cu autism dezvoltă convulsii, adesea începând din copilărie sau în timpul adolescenței. Crizele, cauzate de o activitate electrică anormală a creierului, pot produce o pierdere temporară a cunoștinței (un „leșin”), o convulsie a corpului, mișcări neobișnuite sau momente de privit în gol. Adesea un factor care contribuie este lipsa de somn sau febra puternică. O electroencefalogramă (EEG, adică o înregistrare a curenților electrice de la nivelul creierului cu ajutorul unor electrozi aplicați pe pielea capului) poate confirma prezența unei activități electrice neregulate sau a unei crize.

Persoanele cu autism pot manifesta mai mult decât un singur tip de criză. Cel mai ușor de recunoscut sunt crizele „grand mal” (sau tonico-clonice). Altele includ crize „petit mal” (sau tip absență) sau crize sub-clinice, care pot apărea doar într-o EEG. Mai ales în cazul crizelor tip absență, personalul școlar trebuie să fie primul care să observe că ceva e în neregulă și este important să alerteze familia sau echipa școlii dacă suspectează o criză.

Crizele recurente se numesc epilepsie și tratamentul tipic include anticonvulsive pentru a reduce sau elimina apariția lor. În cazul unui elev cu tulburare convulsivă, este important ca echipa școlii să recunoască semnele unei crize și să știe cum să reacționeze pentru a-l ajuta, asigurându-se că e în siguranță în cazul apariției unei crize. În plus, unele medicamente pentru astfel de crize pot avea efecte secundare, de care echipa trebuie să fie conștientă.

Tulburările genetice

Un număr mic de copii cu autism prezintă și o boală neurogenetică identificabilă, precum Sindromul Fragile X, Sindromul Angelman, Scleroza Tuberoasă, Sindromul Duplicării

Cromozomului 15 sau altă anormalitate cromozomială. Ar putea fi important de știut dacă un elev are unul dintre aceste sindroame, deoarece ar putea să aibă de asemenea și alte probleme medicale asociate.

Alergiile, tulburările gastrointestinale și durerea

Din cauza incapacității de a comunica verbal, durerea în cazul copiilor cu autism este adesea recunoscută doar după anumite tipare și schimbări de comportament, precum accentuarea comportamentelor de autostimulare (de exemplu, legănatul) sau pusee de agresiune față de ceilalți sau față de ei înșiși. Acest lucru ar putea fi valabil mai ales în ceea ce privește durerea fizică tratabilă, cum ar fi durerea de dinți, cea cauzată de rănire sau de deranjul gastrointestinal.

Întrucât mulți părinți se plâng de durerile gastrointestinale ale copiilor lor cu autism, comunitatea medicală a început să recunoască această problemă ca fiind una reală și tratabilă, care apare împreună cu autismul. Numărul exact de copii cu probleme gastrointestinale precum gastrita, constipația cronică, colita, celiachia sau esofagita este necunoscut, dar studiile au sugerat că majoritatea copiilor mici cu autism au probleme precum constipația cronică sau diareea. Pe lângă disconfortul asociat, aceste probleme, împreună cu cele de comunicare, de organizare și senzoriale pot duce la dificultăți legate de folosirea toaletei pentru mulți copii cu autism. Alergiile la alimente sau diverși factori de mediu sunt de asemenea des întâlnite la persoanele cu autism.

Unii copii se pot afla sub îngrijirea unui medic de familie sau a unui alergolog care le prescrie un anumit regim alimentar, pe care și echipa școlii va trebui să îl urmeze, în timp ce alte familii optează pentru un regim nutrițional specific sau pentru o dietă frecvent folosită în autism – respectiv eliminarea lactatelor și a alimentelor care conțin gluten. Deseori, echipa școlii trebuie să îi ajute pe copii în urmarea corectă a acestor diete și este important să comunice bine cu familia și să aibă cunoștințele necesare pentru a implementa aceste intervenții în mod eficient.

Poate din cauza tulburărilor gastrointestinale, a dificultăților senzoriale, a întârzierilor motorii în vorbire sau a comportamentelor însușite, multe persoane cu autism resping hrana și au probleme de alimentație foarte serioase. Acest lucru poate impune opțiuni alimentare foarte restrictive și o grijă permanentă în legătură cu sănătatea alimentației.

Pentru mai multe informații despre acest subiect, consultați secțiunea „**la o gură**”, de la **Resurse**.

Tulburările de somn

Problemele de somn sunt frecvente la copiii și adolescenții cu autism. Mulți copii adorm greu, se trezesc noaptea sau par să funcționeze cu mai puțin somn decât este considerat

normal. Lipsa de somn poate afecta atenția și procesul de învățare, precum și capacitatea elevului de a beneficia de intervenții terapeutice.

Câteodată, problemele de somn pot avea cauze medicale precum apneea de somn obstructivă sau refluxul gastroesofagian, caz în care consultarea unui medic poate rezolva aceste probleme. Alteori, când nu există o cauză medicală, problemele de somn pot fi abordate prin intervenții comportamentale ce includ măsuri de „igienă a somnului” cum ar fi limitarea orelor de somn din timpul zilei și stabilirea unui program și unui ritual regulat de culcare. Terapeuții comportamentaliști cu experiență ai școlii pot să ofere sprijin familiei și pot să aplice strategii care vor îmbunătăți somnul și nivelul de funcționare al copiilor cu astfel de probleme, ajutându-i să beneficieze mai mult de procesul educațional.

Pica

Pica este o tulburare alimentară ce implică consumul de lucruri necomestibile. Într-o anumită etapă firească de dezvoltare, copiii cu vârste între 18 și 24 de luni mănâncă adesea lucruri care nu sunt hrană. Unii copii cu autism și alte dizabilități de dezvoltare persistă în acest obicei, dincolo de momentul firesc din dezvoltarea tipică, și continuă să mănânce obiecte precum pământ, lut, cretă sau vopsea.

Alte dificultăți care ar putea fi asociate autismului

Procesarea senzorială

Multe persoane cu autism răspund în mod neobișnuit informațiilor senzoriale, denumite și stimuli. Aceste răspunsuri se datorează dificultăților în procesarea și integrarea informației senzoriale. Vederea, auzul, simțul tactil, mirosul, gustul, simțul echilibrului (sistemul vestibular) și simțul poziției (propriocepția) pot fi toate afectate. Acest lucru înseamnă că, în timp ce informația poate fi percepută normal, ea este procesată foarte diferit.

Procesul prin care creierul organizează și interpretează informația senzorială se numește integrare senzorială. Câteodată, stimuli care par „normali” altor persoane, pot fi percepuți ca fiind dureroși, neplăcuți sau confuzanți de către copilul cu disfuncție senzorială. Pentru unele persoane, inabilitatea de a procesa informația senzorială în mod adecvat ar putea fi descrisă folosind un termen clinic precum Disfuncția Integrării Senzoriale, Tulburarea Procesării Senzoriale sau Tulburarea Integrării Senzoriale. Chiar și pentru cei care nu primesc o diagnosticare formală, este important să recunoaștem că probleme senzoriale reale și serioase pot apărea la un elev ca un episod izolat sau ar putea însoți o gamă largă de tulburări neurologice și de învățare precum autismul, dislexia, dispraxia, scleroza multiplă și întârzierea de vorbire.

Provocările senzoriale ale unei persoane cu autism pot include hipersensibilitate (mod de reacție exagerat) de asemenea cunoscută sub numele de apărare senzorială sau hiposensibilitate (mod de reacție sub parametrii normali). Multe persoane cu autism sunt extrem de responsive sau, din contră, dureros de sensibile la anumite sunete, texturi, gusturi sau mirosuri. Unii copii resimt contactul hainelor cu pielea aproape de nesuportat sau pot fi distrași de zgomotul unui avion sau al unei albine cu mult înainte ca ceilalți să îi conștientizeze prezența. Hiposensibilitatea s-ar putea manifesta printr-o toleranță mare la durere sau o nevoie continuă de stimulare senzorială. Unele persoane cu autism pot fi indiferente la rece sau la căldură (ceea ce devine periculos în condiții meteo scăzute sau lângă aragaz); totodată un copil cu autism care cade ar putea să-și rupă un braț și totuși să nu plângă deloc. Reacțiile la supraîncărcarea senzorială pot varia de la închiderea în sine și verificarea mediului în care se află până la preocupare sau distragere ori comportamente negative precum agresivitatea sau fuga. Sensibilitățile se pot schimba sau îmbunătăți odată cu trecerea timpului.

Dezechilibrele senzoriale pot apărea într-o combinație aparent contradictorie la aceeași persoană, de exemplu cineva poate admite bucuroasă o atingere puternică (cum ar fi o îmbrățișare), dar nu poate tolera senzația de atingere ușoară (un sărut pe obraz). Etichetele cămășilor sau cusăturile de la șosete pot deranja un copil distrăgându-i atenția, în timp ce huruitul unui aspirator poate fi înspăimântător, la fel ca licărirea unei lumini fluorescente, care l-ar putea dezorienta foarte tare. Mulți copii mici cu autism par deranjați în mod special de cântecul „La mulți ani” (sau de aplauzele de după) așa că e bine să știți acest lucru deoarece ar putea să se întâmple de mai multe ori de-a lungul unui an școlar. Prânzurile luate în interior, pauzele, orele de educație fizică și adunările sunt de asemenea momente când lipsa de organizare, numărul mare de elevi, lipsa de predictibilitate și zgomotul excesiv pot deveni copleșitoare.

Exemple de semne de disfuncție senzorială:

- Hipersensibilitate la atingere, mișcare, imagini sau sunete
- Lipsă de reacție la atingere, mișcare, imagini sau sunete
- Ușor de distras
- Probleme emoționale și/sau sociale
- Nivel de activitate neobișnuit de înalt sau de scăzut
- Lipsă de îndemânare fizică sau aparentă nepăsare
- Impulsivitate, lipsa autocontrolului
- Dificultatea de a trece dintr-o situație în alta
- Incapacitatea de a se relaxa sau a se calma
- Percepție scăzută asupra sinelui
- Întârzieri în vorbire, limbaj și abilități motorii
- Întârzieri în ceea ce privește performanța școlară

Organizarea și atenția

Persoanele cu autism sunt extrem de afectate de dificultățile pe care le au în legătură cu organizarea, atât în ceea ce-i privește, cât și în interacțiunile lor cu lumea din jur. Deși un elev cu autism ar putea crea o schemă elaborată de asocieri care să-l ajute să-și organizeze felul în care vede el lumea (de exemplu, A=roșu, B=galben, C=negru etc.), multe dintre aceste tipare ritualistice nu urmează modelele de organizare pe care le folosește majoritatea oamenilor.

În plus, focusarea sau menținerea atenției asupra unor subiecte pe care doar ceilalți le găsesc a fi interesante sau importante poate fi un lucru extrem de dificil, în schimb, dacă subiectul este motivant, aderența persoanei cu autism poate avea o intensitate considerabilă. În multe intervenții specifice pentru autism se consideră că o componentă crucială a instruirii este exersarea acestui tip de concentrare împărtășită cu ceilalți sau „atenție comună cu a celorlalți”. Abilitatea de a-și muta centrul atenției în mod corespunzător și viteza cu care fac acest lucru este un alt deficit specific în autism, cu efecte profunde asupra abilităților de comunicare, de învățare și sociale.

Multe dintre sarcinile „funcției executive” suferă tulburări majore în autism, la fel ca și în ADHD, Alzheimer sau la persoanele care au leziuni cronice pe lobul frontal al creierului. Așa cum problemele senzoriale au adesea o strânsă legătură cu dificultatea de a înțelege lucrurile în ansamblul lor, tot astfel abilitățile legate de funcția executivă sunt esențiale pentru buna coordonare a resurselor cognitive: planificare și organizare, gândire flexibilă și abstractă, memorie de scurtă durată și memorie de lucru, inițierea de acțiuni adecvate și inhibarea acțiunilor nepotrivite. Deficitele funcției executive pot avea diferite efecte asupra celui care învață: de exemplu, dacă e imposibil să îți amintești întrebarea pe care a formulat-o un profesor, atunci e la fel de imposibil să dai un răspuns. Pentru multe persoane înalt funcționale, acest deficit este problematic în mod deosebit, deoarece aceste abilități organizaționale nu sunt de obicei predate în mod direct; de exemplu, un elev ar putea fi în stare să construiască propoziții, dar nu și să creeze o pagină de jurnal pe o temă specifică, din cauza dificultății de a-și organiza gândurile și de a le exprima într-o succesiune logică pe hârtie.

Dificultățile au fost descrise și din perspectiva „teoriei minții”, definită drept abilitatea naturală de a recunoaște diferite stări mentale (părerii, intenții, cunoștințe, etc) la sine și la alții și de a înțelege că ceilalți ar putea avea părerii, dorințe sau intenții care diferă de cele proprii. Înțelegerea rolului teoriei minții este o zonă a științei încă în curs de dezvoltare, însă merită să notăm că, în toate formele de autism, abilitatea de a privi din perspectiva celui alt este o zonă de mare dificultate din punct de vedere social, emoțional și lingvistic (de exemplu: „când eu înseamnă tu și invers?”).

Afectarea cognitivă

Inteligența medie sau peste medie este intrinsecă definiției Sindromului Asperger și de obicei recunoscută și la persoanele descrise ca având un autism înalt funcțional. Totuși, majoritatea cercetărilor arată că un anumit grad de deficiență cognitivă a fost descoperit la majoritatea persoanelor cu autism clasic. Testarea standardizată arată adesea o variație semnificativă: unele zone cognitive se află la nivel normal și altele la nivel scăzut. De exemplu, un copil cu autism ar putea să se descurce bine la anumite părți dintr-un test de inteligență care măsoară abilitățile de rezolvare a problemelor și pe cele vizuale, dar are un scor scăzut la subtestele de limbaj. Elevii cu mari probleme de limbaj care sunt evaluați prin teste non-verbale au adesea scoruri semnificativ mai mari în privința coeficientului de inteligență decât atunci când se folosește un test administrat verbal.

Multe persoane cu autism învață într-un ritm mai lent decât ceilalți colegi, dar procentul specific al celor care au retard mental este foarte puțin cunoscut. Inteligența este extrem de dificil de evaluat din cauza dificultăților de comunicare și de atenție. În plus, în timp ce se crede că inteligența este statică (coeficientul de inteligență nu ar trebui să se schimbe pe măsură ce o persoană îmbătrânește sau devine mai cultivată), schimbări semnificative în coeficientul de inteligență la copiii mici cu autism care au urmat intervenții intensive arată că testarea într-un anumit moment s-ar putea să nu fie o reprezentare a potențialului pe termen lung. La un anumit copil, abilitățile de rezolvare a problemelor, cele funcționale sau adaptative pot depăși cu mult pe cele măsurate cu ajutorul testului și astfel se explică de ce mulți educatori iau cunoștință de inteligența (și limbajul) unor copii nonverbali abia atunci când li se oferă modalități alternative de comunicare și acces. Din punctul de vedere al intervenției, este întotdeauna mai bine să crezi în intelectul copilului și să știi că fiecare individ merită șansa de a învăța și de a-și atinge potențialul maxim.

Tulburările motorii

Multe persoane cu autism au tulburări motorii legate de tonusul muscular și/sau coordonarea mușchilor, care le pot afecta și abilitatea de a funcționa conform nivelului firesc de vârstă. La unii, dificultatea ține de planificarea motorie și executarea mișcărilor și se poate extinde de la limbaj la activitățile motorii grosiere. Deficiențele legate de abilitatea de coordonare și executare a unor mișcări intenționate atunci când nu există deficiențe motorii sau senzoriale se numește dispraxie (abilitatea este afectată) sau apraxie (abilitatea este absentă). Dacă un copil are vorbire apraxică sau dispraxică, abilitatea creierului de a planifica mișcarea buzelor, a maxilarelor și a limbii poate face ca vorbirea să fie foarte puțin inteligibilă, chiar dacă acesta posedă un vocabular intact și știe ce vrea să spună.

La alții, tonusul muscular ar putea fi intact, dar ar putea să existe probleme de planificare a timpului și probleme legate de abilitatea de a lua parte la ceva. Sportul poate fi dificil, iar sarcinile motorii fine (încheierea nasturilor, scrisul, folosirea ustensilelor și a uneltelor)

necesită adesea intervenție și sprijin prin folosirea de tehnici de terapie ocupațională. Unii copii au dificultăți de înțelegere a poziției lor în spațiu - o senzație care apare automat la restul oamenilor - ceea ce le afectează serios abilitatea de a se mișca cu ușurință în mediul extern, de exemplu pentru urcarea scărilor, menținerea în echilibru pe o bicicletă sau chiar pentru a se deplasa pe un hol fără a fi nevoiți să verifice permanent unde este peretele. Implicațiile comportamentale, de comunicare și sociale ale acestor abilități reduse de coordonare temporală și motorie ar trebui luate în considerare atunci când se face o planificare școlară sau se interacționează cu un elev cu autism și pot exista strategii specifice, recomandate de logoped sau de terapeutul ocupațional, care să sprijine echipa în rezolvarea acestor probleme.

Problemele emoționale, inclusiv anxietatea și stresul

Imaginați-vă că sunteți într-o altă țară, cu o limbă diferită și obiceiuri culturale clar diferite. Când lumea pare că s-a răsturnat și limbajul, gesturile, schemele și semnele nu mai pot fi înțelese, apare anxietatea. Dacă nu poți spune nimănui și nici nu ai cum să ceri ajutor, acea anxietate ar putea crește.

Anxietatea și stresul sunt exact produsele secundare ale autismului. Dacă înțelegem acest lucru și îl ținem minte în timp ce interacționăm cu elevii și îi sprijinim, acest lucru ne va ajuta, iar multe din strategiile sugerate în acest ghid se vor dovedi utile în combaterea acestor sentimente în rândul elevilor cu autism. Dacă recunoaștem faptul că multe dintre „comportamentele” autismului sunt, în același timp, semne consacrate ale stresului sau anxietății (bați camera dintr-un capăt în altul, ești distras, te dai în spectacol, îți rozi unghiile, faci același lucru în mod repetat etc.), atunci vom putea să interpretăm care este forma de ajutor necesară pentru un anumit elev.

În plus, aceiași factori biochimici care ar putea cauza anxietate în rândul populației generale pot fi prezenți și la persoanele cu autism. Tulburările din spectrul autismului pot apărea împreună cu alte tulburări comportamentale, de stare sau de anxietate, care au mai multe șanse de a fi diagnosticate separat de autism, pe măsură ce un elev înaintează în vârstă și ajunge la adolescență. Aceste tulburări care apar odată cu autismul pot răspunde la terapii direcționate specific sau pot prezenta particularități de care echipa trebuie să fie conștientă.

Abilități unice care pot fi asociate autismului

Unele persoane cu autism posedă abilități și talente neobișnuite. Deși savanții adevărați sunt rari (sindromul savantului descrie o persoană cu un deficit mental care are una sau mai multe abilități la nivel de geniu), multe persoane cu autism au aptitudini speciale, care le pot face unice și interesante.

Câteva dintre punctele forte notabile care pot fi prezente la o persoană cu autism sunt schițate mai jos. În timp ce este important să înțelegem că nu toți elevii cu autism au neapărat una sau toate aceste însușiri excepționale, totuși, conștientizarea prezenței unei abilități din categoria celor descrise aici, la unul dintre elevii cu care lucrați, v-ar putea oferi uneori prilejul de a face o conexiune, de a motiva sau recompensa elevul pentru atenția pe care o acordă problemelor mai grele pe care le are de rezolvat sau de a folosi acest punct forte pentru a depăși alte zone de deficit.

Exemple de puncte forte pe care le-ați putea regăsi la persoanele cu autism – adaptate din „Ghid pentru părinți, privind Sindromul Asperger și autismul înalt funcțional”, de Sally Ozonoff, Geraldine Dawson și James McPartland:

- Abilități vizuale deosebite
- Abilitatea de a înțelege și reține concepte concrete, reguli, enumerări sau tipare
- Memorarea detaliilor sau a datelor ce pot fi învățate pe de rost (date matematice, programul antrenurilor, rezultate sportive)
- Memorie pe termen lung
- Abilități în domeniul IT și tehnologiei
- Abilități muzicale sau interes pentru muzică
- Concentrare intensă și exclusivă, mai ales asupra unei activități preferate
- Talent artistic
- Pricepuți la matematică
- Abilitatea de a decodifica limbajul scris (de a citi) la o vârstă mică (dar nu neapărat de a-l înțelege)
- O mare abilitate de a transpune ceva în semne, coduri, simboluri (ortografierea)
- Onestitate
- Abilitatea de a rezolva probleme (când nu poți cere ceea ce vrei, poți deveni foarte creativ în a obține tu însuși acel lucru)

Adesea, talentele speciale ale persoanelor cu autism sunt o reflectare a interesului lor deosebit pentru un anumit domeniu. Dacă ne gândim că programarea pe zile, în calendar, oferă predictibilitate și structurează o lume altfel confuză, atunci pare destul de logic faptul că o persoană este în stare să memoreze cantități incredibile de informație și să spună ziua din săptămână în care s-a născut cineva, atunci când i se spune data nașterii. Pentru a dezvolta asemenea aptitudini excepționale, persoana cu autism înțelege,

implicit, anumite procese și modele și, în consecință, devine motivată să se concentreze asupra lor – aspecte extrem de importante de care trebuie ținut cont atunci când vrem să predăm ceva nou. Împărțirea unei sarcini în cerințe mai mici și mai ușor de înțeles și oferirea unei motivații pentru a-l sprijini pe elev (ținând cont că ceea ce motivează un copil cu autism ar putea fi foarte diferit de ceea ce motivează un copil tipic) sunt esențiale în dezvoltarea repertoriului său de abilități și puncte forte.

Trăsăturile specifice ale Sindromului Asperger

Sindromul Asperger este o tulburare neurologică din spectrul autismului, denumită astfel după medicul pediatru austriac Hans Asperger, care a descris pentru prima oară un grup de copii cu aceleași caracteristici comportamentale. Persoanele cu Sindromul Asperger au dificultăți legate de interacțiunea socială și de comportamentele restrictive sau repetitive, dar spre deosebire de cei care au o formă de autism clasic, nu au întârzieri în dezvoltarea limbajului sau întârzieri cognitive evidente. Majoritatea depășesc cu succes etapele de dezvoltare timpurie și pe cele educaționale, mulți dintre ei având un coeficient de inteligență de nivel superior. Ca urmare a acestei manifestări mai subtile a afecțiunii, persoanele cu Sindromul Asperger sunt de obicei diagnosticate mai târziu decât cele cu autism, câteodată chiar în adolescență sau la maturitate. Sindromul Asperger este diagnosticat la băieții de aproximativ zece ori mai des decât la fete.

Persoanelor cu Sindromul Asperger le este greu să stabilească legături cu ceilalți, adesea având dificultăți în menținerea contactului vizual, în interpretarea expresiilor feței și limbajului corpului sau în a privi lucrurile din perspectiva altcuiva. Deși limbajul lor se dezvoltă în ritm normal, iar vocabularul achiziționat ar putea fi chiar avansat, au totuși probleme în ceea ce privește înțelegerea aspectelor subtile ale comunicării – citirea gesturilor, înțelegerea unui dialect, recunoașterea și exprimarea emoțiilor, urmărirea unui schimb de replici. Limbajul este de obicei interpretat ad literam de aceste persoane, așa că expresiile idiomatice și aluziile ironice pot fi foarte confuzante. Multe persoane învață să citească cu ușurință și de timpuriu, dar capacitatea lor de a decodifica limbajul prezintă adesea probleme semnificative de percepere a sensului și înțelegere a contextului. Elevii cu Sindromul Asperger sunt de obicei foarte verbali, spunând inclusiv lucruri pe care ceilalți au învățat să le păstreze pentru ei (și, prin urmare, părând nepoliticoși) sau susținând prezentări lungi pe subiectele lor preferate (de exemplu, „mersul trenurilor”) fără să-și dea seama că informația nu prezintă interes pentru cei din jurul lor.

Diferențele de procesare senzorială și dificultățile motorii – probleme legate de atenție și planificare a timpului, lipsă de îndemânare și tonus muscular scăzut – sunt adesea prezente, făcând dificile interacțiunile sociale prin sport și joc. Organizarea și atenția sunt adesea problematice și majoritatea elevilor cu Sindromul Asperger au o anxietate permanentă. Deseori, atașamentul profund față de reguli, rutină și activități sau subiecte preferate face extrem de dificile și deranjante momentele de tranziție, schimbările și ideea de flexibilitate (de exemplu, le este greu să joace un joc după regulile altui copil).

Întrucât dificultățile prezentate sunt considerabil diferite de cele ale autismului clasic, nevoile elevilor cu Sindromul Asperger sunt adesea trecute cu vederea, ducând la o izolare tot mai mare și la anxietate. Lipsa abilităților de organizare și atenție – mai ales la un copil dotat din punct de vedere intelectual – sunt adesea interpretate greșit, ca lipsă de efort și interes, și sunt penalizate, în loc să fie dezvoltate prin învățare. Fără note mici însă, problemele motorii, precum cele de legare a șireturilor sau de caligrafie, nu ar ajunge să fie abordate cu ajutorul terapiei ocupaționale, iar dificultățile de susținere a unei conversații nu ar putea fi tratate în cadrul unor sesiuni de logopedie. De fapt, datorită depășirii cu succes a stardardelor tipice de evaluare (legate de însușirea informațiilor factuale, proceselor și teoriilor care se studiază în școală), nevoile persoanelor cu Sindromul Asperger sunt deseori trecute cu vederea sau li se oferă o formă de ajutor nepotrivită.

Pe măsură ce acești elevi cresc și devin conștienți de diferențe, crește și anxietatea lor și ar putea apărea depresia. Hărțuirea colegilor este un lucru obișnuit, deoarece elevii naivi, care nu se pot impune sau care sunt disperați să-și facă prieteni, devin victime. Instruirea colegilor și cultivarea abilităților emoționale, conștientizarea și cultivarea abilităților necesare dezvoltării de relații cu colegii pot fi de mare ajutor în efortul de a face dintr-o persoană cu Asperger un elev de succes.

Pentru mai multe informații despre Sindromul Asperger, consultați online documentul [Pași spre succes](#), pe pagina [Organizației pentru Cercetarea Autismului](#).

Pentru membrii specifici ai comunității școlare

Secțiunile care urmează abordează problemele obișnuite legate de nevoile specifice ale elevilor cu autism și de oamenii care lucrează cu ei, din cadrul comunității școlare.

Este important să reiterăm nevoia unei munci de echipă cu oamenii din comunitatea școlară, care îl cunosc cel mai bine pe elev. Încurajați și răspundeți la întrebări, astfel încât fiecare membru al personalului să se simtă sprijinit și eficient.

Fiecare membru al comunității școlare ar trebui să se simtă sigur pe cunoștințele sale și pe sine, când interacționează cu elevii unei școli. Cheia este comunicarea. Probabil că un șofer de autobuz școlar participă rar la întâlnirile privind Programul de Educație Individualizată (Individualized Education Program – IEP), însă nevoile unui copil în autobuz și strategiile disponibile șoferului pot fi incluse în procesul de planificare a IEP.

O listă de idei ce descriu diferite circumstanțe, dintre care multe se regăsesc și aici, este disponibilă în secțiunea [Strategii](#).

Fiecare dintre membrii comunității școlare ce apar în lista de mai jos ar trebui să primească o copie a [Informațiilor de bază despre autism](#) și a [Informațiilor de bază despre Sindromul Asperger](#), o fișă [Despre mine](#), pentru a se familiariza cu elevul,

precum și secțiunea de informații specifice activității lor.

(De notat că documentul **Despre mine**, inclus în acest ghid, trebuie completat pentru elevul respectiv, de preferat de către un membru al familiei sau de către cineva desemnat de familie.)

- Broșura **Informații de bază despre autism**
- Broșura **Informații de bază despre Sindromul Asperger**
- Fișa **Despre mine**
- Informații pentru colegii de clasă
- Informații pentru șoferii autobuzelor școlare/supraveghetorii din mijloacele de transport
- Informații pentru personalul de auxiliar
- Informații pentru cadrele didactice din învățământul general de masă și pentru profesorii din domenii specifice (inclusiv Educație fizică, Muzică, Desen, Lectură)
- Informații pentru personalul de sprijin din timpul prânzului și pauzelor
- Informații pentru personalul administrativ din birouri
- Informații pentru paraprofesiști (personal de sprijin)
- Colegi-mentori care doresc să-i sprijine pe elevii cu autism
- Informații pentru colegi
- Informații pentru administratorii școlii, directori, membri ai echipei interdisciplinare
- Informații pentru personalul medical
- Informații pentru personalul de pază

*Colegii

Comunitatea școlară

Să-i ajutăm pe colegi, să-i sprijine pe elevii cu autism

Informarea cu privire la autism

Instruirea cu privire la autism se poate face într-o manieră generalizată, în care elevii învață despre concepte precum acceptare și sensibilitate, fără trimitere la un anumit elev. Însă același proces de educare poate fi, de asemenea, mai specific, în funcție de nevoile elevului sau ale familiei sale.

Este important să comunicăm cu părinții sau cu tutorele copilului cu autism, înainte de a începe informarea pentru sensibilizare. Profesorul sau psihologul școlii, care conduc discuția, ar trebui să stea de vorbă cu părinții sau cu tutorele elevului cu autism, pentru a afla dacă aceștia sunt dispuși să facă publice informațiile despre copilul lor. Unele familii ar putea să fie de acord cu sensibilizarea generală și cu recunoașterea punctelor forte dar și a dificultăților pe care le copilul le întâmpină la clasă, însă în același timp să nu fie de acord cu dezvăluirea diagnosticului de autism. Alte familii sunt mai deschise în legătură cu diagnosticul copilului și sunt dispuse să participe activ la educarea și informarea pentru sensibilizare. Sunt deciziile personale ale fiecărei familii, pe care școala ar trebui să le respecte. Aceste decizii se pot schimba în timp, pe măsură ce se schimbă și nevoile elevului cu autism.

Este de asemenea important să ținem cont că unele familii s-ar putea să nu fi discutat încă, cu copilul lor, despre diagnostic. Unii copii s-ar putea să știe că au autism dar s-ar putea să nu își dorească să împărtășească acest lucru colegilor. Sunt, cum spuneam, decizii personale. Alt aspect care trebuie discutat înainte este dacă elevul cu autism va fi prezent la întâlnirile de informare. Unele familii doresc acest lucru, în timp ce altele preferă ca întâlnirile să aibă loc când elevul nu se află în clasă.

Multe școli au considerat necesar ca un părinte, un îngrijitor sau un reprezentant al școlii (persoane care îl cunosc pe elev), să-l prezinte la începutul anului școlar sau cu ocazia unei situații în care acesta este inclus în colectiv. Dacă familia sau echipa consideră că este importantă protejarea intimității unui elev, se poate ca numele elevului să nu fie nici măcar menționat și să aibă loc doar o sesiune de sensibilizare și acceptare generală. Din respect pentru elev, o prezentare mai specifică poate fi de asemenea făcută când acesta nu se află în încăpere. Este important să prezentăm elevul ca fiind o persoană cu abilități unice dar și cu puncte comune cu alți elevi (și el are o familie, frați/surori, animale de casă, mâncăruri preferate, jocuri video, filme preferate etc.) în timp ce împărtășim și unele din dificultățile și diferențele pe care elevii le-ar putea observa și de care ar trebui să fie conștienți – cum ar fi nevoile senzoriale.

Informarea familiilor colegilor

Pe lângă informarea colegilor, este de asemenea important să luăm legătura și cu familiile acestora. Mulți părinți s-ar putea să nu fi avut nicio legătură cu autismul și s-ar putea să nu înțeleagă sau să nu aibă instrumentele necesare sprijinirii copiilor lor în a stabili relații cu copiii care par diferiți. Implicarea totală a comunității școlare va construi sensibilitatea și conștientizarea de care vor beneficia toți cei implicați. Familiile colegilor pot fi informate prin ședințele cu părinții sau prin Organizațiile Părinte Profesor (sau Organizații Casă&Școală). În anumite cazuri, s-ar putea să fie necesar să informăm familiile colegilor mai direct, la nivelul clasei sau anului respectiv.

Unele familii s-ar putea să prefere să protejeze intimitatea copiilor lor – este dreptul lor – în timp ce altele ar putea fi dispuse să împărtășească informații despre dificultățile și interesele copilului, printr-o scrisoare ori în cadrul unei întâlniri, descoperind că o înțelegere mai amplă și o perspectivă mai bună asupra autismului, la nivelul comunității, vor reduce frica și vor îmbunătăți nivelul de acceptare.

İată o listă a resurselor, împărțite pe grupuri de vârstă...

Resurse pentru elevii școlii primare

Sensibilizarea, la nivel general

Există cărți care îi învață pe oameni, la modul general, acceptarea și aprecierea diferențelor dintre indivizi și colegii lor. Sesiunile de instruire în scopul sensibilizării generale sunt câteodată suficiente pentru a-i învăța pe elevi să-i sprijine și să-i includa în rândurile lor pe colegii cu autism, mai ales când o familie dorește să-și protejeze intimitatea.

Trevor, Trevor

de Diane Twachtman Cullen

Cartea dezvăluie povestea lui Trevor, un copil de școală primară ale cărui probleme de relaționare socială sugerează o formă de autism. Din nefericire, la fel ca și alți copii cu probleme de interacțiune socială, colegii nu observă punctele forte ale lui Trevor, ci ceea ce este diferit la el. Schimbarea se produce prin eforturile unui profesor atent și sensibil, Metaphor. După cum se explică în prefața cărții, textul este scris în stil *Show More Show Less* (cu cât arăți mai puțin cu atât dezvălui mai mult), stil creat de Milton H. Erickson, care se concentrează pe comunicarea indirectă sau simbolică, pentru a transmite mesajul sau sensul poveștii, într-o manieră puternică și de durată.

Aripile lui Epoh (Wings of Epoh)

de Gerda Weissman Klein

Aripile lui Epoh este o poveste care ne învață despre acceptare, toleranță și empatie. Ne dezvăluie darul prieteniei și bucuria de a ajuta o persoană care este neînțeleasă sau care nu își găsește locul. Aripile lui EPOH este disponibilă în versiunile carte și film.

Cărți specifice despre Autism

Aceste cărți abordează autismul într-o manieră specifică, astfel încât colegii să poată învăța despre afecțiune și să fie capabili să înțeleagă punctele forte și dificultățile colegului sau colegilor lor cu autism. Pot fi folosite în situațiile în care familia este dispusă să dezvăluie diagnosticul copilului.

Cartea de acceptare a autismului (The Autism Acceptance Book)

de Ellen Sabin

Cartea de acceptare a autismului îi învață pe copii despre autism, le dezvoltă înțelegerea față de oamenii din jur și îi încurajează să îmbrățișeze diferențele celorlalți cu respect, compasiune și bunătate. Cartea se adresează copiilor de 6 ani sau mai mari. Există, de asemenea, și un ghid al profesorului care poate fi descărcat electronic.

Al șaselea simț II (The Sixth Sense II)

de Carol Gray

Cartea oferă un plan de lecție pentru promovarea înțelegerii și a climatelor sociale care sprijină copiii cu tulburări din spectrul autismului. „Elevii (colegii) sunt mai pregătiți să includă un coleg cu comportament unic, atunci când li se oferă informații sociale corecte. Folosind cele cinci simțuri, ca punct de plecare, acest plan de lecție le prezintă elevilor cel de-al șaselea simț (cel social) prin intermediul activităților și discuțiilor.”

Prietenul meu cu autism: o carte de colorat, pentru colegi și frați/surori (My Friend With Autism: A Coloring Book for Peers and Siblings)

de Beverly Bishop

Scrisă pentru colegii elevilor cu autism și pentru părinții colegilor, această carte prietenoasă pentru copii explică, într-o manieră pozitivă, faptul că elevii cu autism se pricep la anumite lucruri, la fel ca toți ceilalți! Naratorul (un coleg) observă că simțurile prietenului său funcționează „chiar bine” – poate auzi sunete la fel ca toți ceilalți; ochii lui funcționează atât de bine încât lumina puternică le face rău. În toate situațiile, diferențele sunt descrise într-o manieră blandă, înțelegătoare. Cartea conține ilustrații încântătoare pentru colorat, iar „Notele pentru adulți” le oferă părinților informații mai detaliate despre „paginile copiilor”.

Cărticica copiilor, despre autism (Kids Booklet on Autism)

prezentată de Asociația Autism New Jersey

O cărticică pentru frați/surori și colegi, cu note pentru părinți și chiar pentru profesori! Această carte oferă copiilor informații folositoare despre puștii sau adulții care au autism

și conține răspunsuri la cele mai frecvente întrebări din partea copiilor, explicații despre autism, descrierea sentimentelor, idei și planuri de acțiune.

Cum să fii prieten cu cineva care are autism (How to Be a Friend to Someone with Autism)

adaptare după Doctor Peter Faustino

- **Fă tu primul pas pentru a include acea persoană cu autism** – prietenul tău s-ar putea să îți dorească cu disperare să fie inclus și să nu știe cum să ți-o spună. Spune-i exact ce vrei să facă.
- **Găsește subiecte de interes comune.** Va fi mult mai ușor să vorbești despre sau să vă împărtășiți lucruri care vă plac amândurora (filme, sport, cărți, emisiuni TV etc.).
- **Fii insistent și răbdător.** Amintește-ți că prietenul tău cu autism are nevoie de mai mult timp pentru a răspunde, decât alți oameni. Nu înseamnă neapărat că nu este interesat.
- **Comunică clar.** Vorbește cu o viteză și un volum potrivite. Ar putea fi de ajutor să folosești propoziții scurte. Folosește gesturi, imagini și expresii ale feței care susțin comunicarea. Vorbește literal – nu folosi figuri de stil care să genereze confuzii (ar putea să îți spună cu sinceritate „dar nu este vorba de nicio floare aici” dacă întrebă „Nu ți se pare floare la ureche exercițiul acesta?”).
- **Ia-i apărarea.** Dacă vezi pe cineva că îl tachinează sau îl abuzează fizic pe un prieten cu autism, ia atitudine și spune-i persoanei că nu este bine ceea ce face.
- **Ține cont de sensibilitatea senzorială.** Prietenul tău s-ar putea să nu se simtă în largul lui în anumite situații sau locuri (mulțimi, zone zgomotoase etc.). Întreabă-l dacă este în regulă. Câteodată s-ar putea să simtă nevoia unei pauze.
- **Reacționează.** Dacă prietenul tău cu autism face ceva nepotrivit, este în regulă să-i spui acest lucru, dar într-o manieră amabilă. Doar asigură-te că îi spui de asemenea și ce este potrivit să facă, pentru că s-ar putea să nu știe.
- **Nu te teme.** Prietenul tău este un puști ca și tine, care are nevoie de ajutor. Acceptă-i diferențele și respectă-i capacitățile, așa cum ai face-o pentru orice alt prieten.

Programe care promovează incluziunea și sprijinul

Amici perfecți (Perfect Pals)

Amici perfecți este un program inițiat de Centrul de Resurse Nantucket al Organizației Autism Speaks, în colaborare cu Inspectoratul Școlar din Nantucket, pentru a le oferi elevilor cu sau fără dizabilități dreptul de a participa la activități recreative după terminarea orelor.

Luminează albastru (Light It Up Blue)

Luna de Conștientizare a Autismului (aprilie) oferă multe oportunități pentru școli, de a se informa despre autism și despre impactul acestei afecțiuni asupra elevilor și familiilor lor. Campania Luminează Albastru inițiată de Autism Speaks oferă idei pentru preșcolari, elevi ai școlii primare, gimnaziale, liceale și universităților, de „a fi albaștri” pentru o lună!

Resurse pentru elevii școlii gimnaziale și liceale

Cărți și resurse

Care-i treaba cu Nick? (What'Up With Nick?)

de la Organizația pentru Cercetarea Autismului

O poveste despre Nick, un elev nou în școală, care are autism. Această carte sub formă de armonică include secțiuni precum „Întâlnirea cu un copil cu autism”, „Să petreci timpul cu copiii cu autism”, „Lucruri de reținut în legătură cu autismul” și multe altele!

O mulțime de intervenții senzoriale: soluții pentru elevii din clasele gimnaziale și liceale, cu tulburări din spectrul autismului (A Buffet of Sensory Interventions: Solutions for Middle and High School Students With Autism Spectrum Disorder)

de Susan Culp

Această carte oferă o multitudine de intervenții pe bază senzorială, care pot fi folosite de educatori, terapeuți ocupaționali și părinți. Acest instrument practic și bine documentat este unic în abordarea elevilor de școală gimnazială și liceală ale căror nevoi senzoriale sunt adesea trecute cu vederea. Prin sugerarea de intervenții specifice vârstei grupului, autorul subliniază importanța creării unui simț al independenței, sprijinirii propriei persoane și autoreglării și oferă modalități, pentru tinerii cu tulburări din spectrul autismului, de a-și controla nevoile senzoriale pe măsură ce trec de la adolescență la maturitate.

Cum să vorbești cu un copil cu autism (How to Talk to an Autistic Kid)

de Daniel Stefanski (un copil autist)

Copiii cu autism au dificultăți de comunicare ce pot fi frustrante atât pentru ei cât și pentru colegii lor. În această carte practică dar, în același timp, intimă, autorul Daniel Stefanski, un băiat de 14 ani, cu autism, îi ajută pe cititori să înțeleagă de ce copiii autiști se comportă în felul în care o fac și oferă sugestii specifice despre cum să te înțelegi cu ei. Scrisă de un copil autist, pentru copiii non-autiști, cartea oferă povești personale, explicații ușor de înțeles și sfaturi – toate prin vocea unică și încântătoare a lui Daniel și însoțite de ilustrații pline de viață.

Cartea ilustrată a abilităților sociale, pentru liceu și nu numai (Social Skills Picture Book for High School and Beyond)

de Jed Baker

Câștigatoare a Premiului iParenting Media, această carte ilustrată pledează pentru punctele forte vizuale ale elevilor cu tulburări din spectrul autismului, prin imagini colorate ale unor elevi care demonstrează diferite abilități sociale, într-un mod corect (și adesea incorect). Abilitățile descrise au rolul de a fi citite, folosite în jocuri de rol, corectate dacă este cazul, iarăși folosite în jocuri de rol și, în cele din urmă, puse în practică în situații sociale din viața de zi cu zi.

Pregătirea pentru viață: ghidul complet al tranziției de la adolescență la maturitate, pentru persoanele cu autism și Sindrom Asperger (Preparing for Life: The Complete Guide for Transitioning to Adulthood for Those with Autism and Asperger's Syndrome)

de Jed Baker

Autor premiat și consilier, Doctor Jed Baker se folosește de experiența sa cu tineri cu tulburări din spectrul autismului, pentru a scrie o carte detaliată pentru elevii cu TSA care se pregătesc pentru viața de după liceu. Acest ghid generos oferă „pregatire pentru viață”, în legătură cu subiecte pe care tinerii adulți trebuie să le știe, cum ar fi indicii nonverbale, limbajul corpului, cum să faci față furiei, frustrării și anxietății, precum și inițierea și dezvoltarea unor prietenii și relații intime.

Cartea succesului social pentru adolescenți: activități de construire a abilităților pentru adolescenții cu dificultăți de învățare nonverbală, Sindrom Asperger și alte probleme de natură socială (The Social Success Workbook for Teens: Skill-Building Activities for Teens with Nonverbal Learning Disorder and Other Social-Skill Problems)

de Barbara Copper și Nancy Widdows

Această carte include patruzeci de activități pe care adolescenții le pot desfășura pentru a recunoaște și folosi punctele lor forte, pentru a înțelege regulile nerostite ale modului în care oamenii se comportă unul față de celălalt și pentru a-și îmbunătăți abilitățile sociale. După completarea activităților din carte, adolescenții vor descoperi că se pot înțelege și împrieteni cu ceilalți, în ciuda dificultăților cu care se confruntă. Tot ce le trebuie este să aibă încredere în ei înșiși, în timp ce țin cont de sentimentele celorlalți.

Programe de sprijinire a relațiilor cu colegii, pe durata școlii gimnaziale și liceale

Cercul de prieteni

Programul Cercul de prieteni constă într-un grup pregătit de colegi mentori care servesc drept model social și care interacționează cu un anumit elev, pe o bază consistentă.

Activitățile pot include scenarii de predat și cum „să conversezi” (folosind liste de subiecte de conversație sau cutii), jocuri noncompetitive, cluburi de carte, activități extracuriculare și altele.

Cluburile de elevi pentru Autism Speaks (SCAS)

Cluburile de Elevi pentru Autism Speaks creează oportunitatea ca elevii să se implice și să participe, în mod activ, la îmbunătățirea vieții celor cu autism. Cu ajutorul informării, conștientizării, prieteniei și strângerii de fonduri, Cluburile de Elevi pentru Autism Speaks includ elevi din școala gimnazială și liceală precum și studenți.

Amici perfecți

Amici Perfecți este un program inițiat de Centrul de Resurse Nantucket al Organizației Autism Speaks, în colaborare cu Inspectoratul Școlar Nantucket, pentru a le oferi elevilor cu sau fără dizabilități, șansa de a participa la activități recreative după terminarea orelor.

Best Buddies (Cei mai buni tovarăși)

Best Buddies® este o organizație nonprofit, dedicată stabilirii unei mișcări globale de voluntariat care să creeze oportunități pentru prietenii, angajare integrată și dezvoltarea abilităților de leadership pentru oameni cu dizabilități intelectuale și de dezvoltare (Intellectual and Developmental Disabilities – IDD). Cele opt programe formale ale organizației – Best Buddies Școli gimnaziale, Licee, Facultăți, e-Buddies (Prietenii online), Ambasadorii și Promoterii – au un impact pozitiv asupra a 700.000 de persoane cu sau fără dizabilități, din lumea întreagă.

Luminează albastru

Luna de Conștientizare a Autismului (aprilie) oferă multe oportunități pentru școli, de a se informa despre autism și despre impactul acestei afecțiuni asupra elevilor și familiilor lor. Campania Luminează albastru, inițiată de Autism Speaks, oferă idei pentru preșcolari, elevi ai școlii primare, gimnaziale, liceale și universităților, de „a fi albaștri” pentru o lună!

Programul Peer Buddy (colegul mentor)

Programele Peer Buddy au scopul de a crește accesul la programa învățământului de masă precum și incluziunea în activitățile școlare pentru elevii cu dizabilități. Elevii din învățământul de masă oferă sprijin social și academic colegilor lor cu dizabilități, ajutându-i să dobândească abilitățile necesare pentru a reuși să aibă succes în mediul învățământului de masă și să se adapteze la acesta, pentru a fi mai toleranți și mai dispuși să facă față diferențelor și nevoilor individuale.

Programul FRIEND (prieten)

Acest program de abilități sociale incluzive de la SARRC (Centrul de resurse și Cercetare a Autismului din Sud-Vest) oferă elevilor autiști oportunități de a-și îmbunătăți abilitățile sociale de comunicare, într-un mediu firesc, sprijiniți de colegi, părinți, educatori și terapeuți. Un manual ușor de folosit descrie cum să dezvolti și să implementezi un grup FRIEND pentru elevi, în timpul pauzelor, începând cu grădinița și până la licee. Materiale inovative, incluzând cartea pentru copii Aripile lui Enoh, un DVD, ghidul de activități al educatorului și ponturi informaționale, pot fi folosite pentru sesiunile de sensibilizare, pentru a promova conștientizarea în privința TSA, diferențele sociale și strategiile potrivite pentru a facilita interacțiunea socială în rândul elevilor din școli.

Intimidarea și hărțuirea copiilor cu nevoi speciale

Autism Speaks a colaborat cu Centrul Național pentru Dizabilități de Învățare, Centrul Național Împotriva Abuzului PACER și cu Ability Path pentru realizarea noului film documentar BULLY (INTIMIDARE), în scopul de a crește conștientizarea asupra modului în care acest tip de abuz îi afectează pe copiii cu nevoi speciale. Împreună cu partenerii săi, Autism Speaks a publicat un **Ghid împotriva agresării copiilor cu nevoi speciale**, plin de resurse și informații special concepute pentru părinții, educatorii și elevii care se confruntă cu intimidarea fizică sau verbală a copiilor cu nevoi speciale. Extrase din acest ghid găsiți mai jos.

Copiii cu tulburări din spectrul autismului sunt, în mod special, vulnerabili la agresiuni. Rețeaua de Autism Interactiv (The Interactive Autism Network – IAN) furnizează acum rezultatele inițiale ale unui studiu național despre experiențele de intimidare ale copiilor cu autism. Descoperirile arată ca acești copii sunt intimidați în număr foarte mare și că, adesea, unii colegi le declanșează, în mod intenționat, crize sau izbucniri agresive.

Studiul arată că un total de 63 la sută din 1.167 copii autiști cu vârste între 6 și 15 ani, au fost agresați la un moment dat în viața lor.

Caracteristici unice ale copiilor cu nevoi speciale

Copiii cu nevoi speciale se confruntă cu dificultăți unice atunci când trebuie să facă față intimidării fizice sau verbale. Adesea, ei ies în evidență față de colegii lor, în moduri care îi fac să devină ținte ale agresării, iar copiii care au dificultăți în a interacționa social prezintă un risc și mai mare de a fi intimidați.

Firește, intimidarea nu este o problemă nouă; ea există de generații. Mulți o privesc ca pe un soi de ritual de trecere către maturizare. Conform Dr. Peter Raffalli, neurolog pediatru la Spitalul de Pediatrie din Boston, această atitudine este, de cele mai multe ori, mai periculoasă decât agresorii în sine. „Indiferent cum este privită, agresarea este o formă de victimizare, pur și simplu”, spune Dr. Raffalli. „Cei puternici îi transformă în victime pe cei slabi. Asta spune enorm despre punctul în care ne aflăm ca și cultură și rasă.”

Nancy A. Murphy, medic, FAAP și președinte al Consiliului Academiei Americane a Pediatrilor ([AAP – American Academy of Pediatrics](#)) și al Comitetului Executiv al Copiilor cu Dizabilitati, este de părere că agresarea are efecte negative asupra tuturor victimelor sale, însă copiii cu nevoi speciale sunt mult mai vulnerabili. „Acești copii au deja de luptat cu probleme legate de stima de sine iar intimidarea fizică sau verbală are un impact și mai mare; ei își doresc să se integreze și sunt mai puțin dispuși să se apere.”

Mai multe despre trăsăturile unice ale copiilor cu nevoi speciale și motivele pentru care cad, adesea, victime ale intimidării, aflați din [articolul ce urmează, oferit de partenerii de la Ability Path](#).

Top Zece detalii pe care ar trebui să le știe părinții, educatorii și elevii

1. Realitate – elevii cu dizabilități au mai multe șanse să fie agresați, decât colegii lor tipici

Intimidarea fizică sau verbală a copiilor cu dizabilități este semnificativă, dar există foarte puține cercetări care să documenteze acest lucru. În Statele Unite ale Americii au fost efectuate doar zece studii privind legătura dintre intimidare și dizabilitățile de dezvoltare, dar toate au descoperit faptul că elevii cu dizabilități sunt de două sau de trei ori mai des agresați decât colegii lor tipici. Unul dintre studii arată că 60 la sută dintre elevii cu dizabilități raportează că sunt frecvent intimidați fizic și verbal de către colegii lor, față de doar 25 la sută dintre elevii tipici.

2. Agresarea afectează abilitatea de a învăța a unui elev

Mulți elevi cu dizabilități se confruntă deja cu dificultăți în mediul academic iar agresarea are un impact direct asupra educației lor. Intimidarea în școală nu este un ritual nevinovat prin care trec toți elevii. Studiile arată că intimidarea fizică sau verbală asupra unui elev poate avea un impact negativ asupra accesului său la educație și poate duce la:

- Evitarea școlii și o rată mai mare a absenteismului
- Scăderea performanțelor școlare
- Inabilitatea de a se concentra
- Pierderea interesului pentru realizările școlare
- Creșterea ratei de abandon școlar

Informați-vă și în privința altor percepții greșite asupra intimidării!

3. Definiție – intimidarea bazată pe dizabilitatea elevului poate fi considerată hărțuire

Oficiul Drepturilor Civile (OCR) și Departamentul de Justiție (DOJ) – Statele Unite ale Americii – au declarat că intimidarea poate fi considerată chiar hărțuire, când se bazează pe rasa, culoarea, naționalitatea, sexul, dizabilitatea sau religia elevului.

Comportamentele agresive pot include:

- Comportament neprietenos, cum ar fi abuzul verbal, atribuirea de porecle, epitete ori pronunțarea numelui într-un mod insultător
- Afirmatii grafice sau scrise
- Amenințări
- Agresiune fizică
- Alt comportament care ar putea constitui o amenințare fizică, ar putea răni sau umili.

4. Legile în Statele Unite ale Americii – hărțuirea pornind de la dizabilitate este o problemă de drept civil

Părinții au drepturi legale atunci când copilul lor cu dizabilitate este ținta agresiunilor sau a hărțuirii pornind de la dizabilitate. Secțiunea 504 al Legii Reabilitării din 1973 (adesea numită simplu: Secțiunea 504) și Paragraful II al Legii Americanilor cu Dizabilități, din 1990, sunt legi federale care se aplică atunci când hărțuirea îl privează pe elevul cu dizabilități de dreptul sau egal la educație. Oficiul Drepturilor Civile (OCR) pune în aplicare cele două legi. Aceste legi protejează elevii care beneficiază de un „plan 504” sau de un Program de Educație Individualizată (IEP).

Conform unei scrisori „Dear Colleague”, din anul 2000, din partea Oficiului Drepturilor Civile, „Inspectoratele districtuale și naționale au responsabilitatea, în conformitate cu Secțiunea 504, Paragraful II și cu Legea Educației pentru Persoanele cu Dizabilități (IDEA) pusă în aplicare de Oficiul pentru Educație Specială și Servicii de Reabilitare, să asigure accesul tuturor elevilor cu dizabilități eligibile, la educație publică gratuită și potrivită nevoilor lor. Hărțuirea din cauza dizabilităților poate duce la o negare a acestui drept.”

Scrisoarea mai subliniază că agresarea sub forma hărțuirii cauzate de dizabilitate poate

împiedica un elev cu un plan IEP să primească educația necesară: „IDEA a fost creată pentru a se asigura că cei ce beneficiază de fondurile IDEA oferă elevilor cu dizabilități educația specială potrivită și serviciile conexe care să le permită să acceseze educația publică și să beneficieze de ea. Serviciile specifice ce urmează a fi furnizate unui elev cu dizabilități sunt prezentate în programul său de educație individualizată (IEP) care este dezvoltat de o echipă incluzând părinți, profesori și, dacă este cazul, pe elev. Hărțuirea unui elev cauzată de o dizabilitate poate scădea capacitatea acestuia de a beneficia de educație și este o negare a dreptului său la educația publică gratuită și potrivită nevoilor sale.”

5. Legile Statului – elevii cu dizabilități au drepturi egale și când sunt ținta intimidării

Majoritatea statelor au legi privitoare la intimidare. Unele conțin informații specifice referitoare la elevii cu dizabilități. Pentru o consultare a acestor legi, vizitați: Olweus.org.

Multe inspectorate școlare au și o politică individuală privind modul în care răspund situațiilor de intimidare. Contactați inspectoratul județean pentru a cere o copie după documentele ce reglementează politica județeană legată de agresare și intimidare.

6. Reacția adulților este importantă

Părinții, educatorii și ceilalți adulți sunt cei mai importanți susținători pe care-i poate avea elevul cu dizabilități. Este important ca adulții să știe care este cea mai bună modalitate de a vorbi cu cineva care se află într-o astfel de situație.

Unii copii reușesc să vorbească cu un adult despre problemele lor personale și ar putea fi dispuși să discute despre intimidare. Alții însă ar putea fi reticenți, dintr-o mulțime de motive. Agresorul s-ar putea să le fi spus că, dacă se plâng cuiva, agresiunea nu se va opri sau ar putea deveni și mai atroce.

Când se pregătesc să vorbească despre abuz cu copiii, adulții (părinți sau educatori) ar trebui să se gândească la felul în care vor gestiona întrebările și emoțiile copilului și care vor fi răspunsurile pe care le vor da. Adulții ar trebui să fie pregătiți să asculte fără să judece, oferindu-i copilului un loc sigur în care să-și exprime sentimentele și să decidă care vor fi pașii următori.

Nu este niciodată responsabilitatea elevului să rezolve o situație de agresare. Dacă copiii ar putea face asta, nu ar mai căuta ajutorul unui adult.

Pentru informații suplimentare, citiți secțiunea [Discută cu copilul tău despre intimidare](#).

7. Resursele – elevii cu dizabilități beneficiază de resurse și documente de sprijin, special create pentru situația lor

IEP – În Statele Unite ale Americii, elevii cu dizabilități care sunt eligibili pentru educația specială, conform Legii Educației pentru Persoanele cu Dizabilități (IDEA), beneficiază de un Program Educațional Individualizat (IEP).

IEP poate fi un instrument folositor în planul de prevenire a agresiunii. Amintiți-vă că fiecare copil care primește educație specială are dreptul la educație publică gratuită și potrivită nevoilor sale, iar agresiunea și intimidarea pot deveni obstacole în calea educației sale.

Pentru mai multe informații, vizitați secțiunea Programul Educațional Individualizat (IEP) și intimidarea.

Scrisoarea Dear Colleague – În anul 2000, o scrisoare „Dear Colleague” a fost trimisă inspectoratelor școlare americane, la nivel național, din partea Biroului pentru Drepturi Civile din cadrul Ministerului Educației din SUA și Biroului de Educație Specială și Servicii de Reabilitare, cu scopul de a defini „hărțuirea pornind de la dizabilitate”.

În 2010, Biroul pentru Drepturi Civile a trimis o altă scrisoare „Dear Colleague”, pentru a le reaminti inspectoratelor școlare responsabilitățile pe care le au, conform legilor de apărare a drepturilor civile care interzic discriminarea și hărțuirea pornind de la rasă, culoare, origine națională, sex, dizabilitate și religie.

Modele de scrisori – Părinții ar trebui să ia legătura cu personalul școlii, de fiecare dată când copilul îi informează că a fost agresat. În Statele Unite există modele după care părinții se pot ghida pentru adresa o scrisoare școlii la care învață copilul lor. Aceste scrisori conțin limbaj standard și spații „de completat”, astfel încât scrisoarea să fie adaptată în funcție de situația copilului.

Aceste modele de scrisori au două scopuri:

- Scrisoarea semnalează conducerii școlii actul de agresiune și dorința de a se lua măsuri.
- Scrisoarea reprezintă o dovadă scrisă, referitoare la evenimente petrecute. Scrisoarea trebuie să conțină relatarea faptelor și să fie lipsită de declarații emoționale sau de păreri personale.

Există două modele de scrisori disponibile – „Elev cu Plan de Educație Personalizat notifică școala cu privire la intimidare” și „Elev cu 504 notifică școala cu privire la intimidare”, pentru părinții ai căror copii beneficiază de una din cele două forme de reglementare. Legea împotriva intimidării, a fiecărui stat, se aplică tuturor elevilor, conform celor stipulate. Când intimidarea este determinată de o dizabilitate a copilului, se poate aplica și legea federală, conform Secțiunii 504, Legii Educației pentru Persoanele cu Dizabilități (IDEA) și Paragrafului II al Legii Americanilor cu Dizabilități.

8. Efectul martorilor – mai mult de 50 la sută dintre situațiile de intimidare se opresc atunci când intervine un coleg.

Elevilor, în general, nu le place când văd că un coleg este agresat dar s-ar putea să nu știe ce să facă atunci când asistă la o astfel de situație. Susținerea colegilor – sau atunci când colegii vorbesc în numele altora – este o abordare care le dă elevilor curajul de a-i proteja pe cei ce devin ținte ale abuzului.

Sprijinul colegilor funcționează din două motive. Mai întâi pentru că elevii sunt mai atenți decât adulții la ceea ce se întâmplă cu colegii lor, iar influența colegilor este puternică. În al doilea rând, un elev care îi spune cuiva să nu se mai poarte urât are mai mult impact decât un adult care dă aceleași sfaturi.

Aflați mai multe despre sprijinul colegilor!

9. Importanța conceptului de self-advocacy

Self-advocacy (a ști să comunic, te aperi și să negociezi pentru tine) înseamnă că un elev cu dizabilități este responsabil pentru a le spune oamenilor ce își dorește și de ce are nevoie, într-o manieră directă. Elevii trebuie să fie implicați în toate etapele rezolvării unei situații de agresare.

Self-advocacy înseamnă ca elevul să știe cum :

- Să vorbească în numele său,
- Să-și descrie punctele forte, dizabilitatea, nevoile și dorințele,
- Să-și asume responsabilitatea în privința propriei persoane,
- Să învețe despre drepturile sale,
- Să obțină ajutor sau să știe cum să ceară ajutorul dacă apare o problemă.

Persoana care a fost agresată ar trebui să aibă drept de decizie asupra modului în care poate să răspundă la agresiune. Acest lucru le oferă elevilor un sentiment de control asupra situației și îi ajută să-și dea seama că cineva e dispus să-i asculte, să ia măsuri și să-i reasigure că părerile și ideile lor sunt importante.

Pentru a afla mai multe, vizitați secțiunea **Conceptul de self-advocacy pentru elev**.

Planul de acțiune al elevului este o resursă pentru self-advocacy. El include trei pași simpli în explorarea unor modalități specifice, concrete, de a rezolva situația:

- Definiți situația
- Gândiți-vă cum ați putea schimba situația
- Notați pașii pe care doriți să-i urmați

10. Nu sunteți singuri

Când elevii sunt agresați, ei cred adesea că sunt singurii cărora li se întâmplă acest lucru și că nimănui nu-i pasă. De fapt, nu sunt singuri.

Există persoane, comunități și organizații cărora le pasă. **Nu depinde de o singură persoană să pună capăt abuzului** și nu este niciodată responsabilitatea copilului să schimbe ce se întâmplă cu el. **Nimeni nu merită să fie agresat**. Toți oamenii ar trebui tratați cu demnitate și respect, indiferent de situație. Toți avem responsabilități și roluri – părinți, școli, elevi sau comunitate trebuie să coopereze pentru a schimba lucrurile în bine.

Pentru Colegi – rolurile în intimidare

Oricui i se poate întâmpla să fie intimidat fizic sau verbal. Intimidarea sau agresiunea țin de comportamentul unei persoane. Acel comportament poate fi îndreptat către elevul timid, liniștit sau către „durul” clasei. Toți copiii agresează – fetele, băieții, copiii de grădiniță, elevii de liceu – și nu există o caracteristică sau un aspect care să sugereze cine va fi agresat. Cert este însă că nimeni nu merită, NICIODATĂ, să fie agresat iar dacă cineva este agresat, are DREPTUL de a se simți în siguranță.

Aflați mai multe informații despre rolurile în procesul de intimidare sau agresare și gândiți-vă care dintre ele vi se aplică. Persoana care a agresat nu este mereu „celălalt copil”. Ați putea fi chiar ...voi! Înainte de a spune „în niciun caz!”, mai gândiți-vă. V-ați auzit vreodată pe voi înșivă zicând sau gândind lucruri precum:

- Unii oameni merită să fie răniți.
- Faptul că ești răutăcios nu le face rau oamenilor.
- E amuzant să le faci rău celorlalți.
- Sunt atât de grozav încât nici copiii și nici adulții nu cred că as putea să fac ceva greșit.
- Oamenii mă tratează urât, așa că o să ma port și eu la fel cu alții.
- Mă simt mai bine când le fac rău altora.
- Dacă copiilor le e frică de mine, nimeni n-o sa se ia de mine.
- Doar mă distrez. Ce mare lucru?
- Fac ceea ce trebuie ca să fiu în „gașca șmecherilor”.
- Nu vreau sa fiu eu mereu cel de care se iau toți.
- Unii copii merită să li se facă rău pentru ceea ce-mi fac mie.
- Nu-i plac, deci pot fi rău cu ei.

Recunoașteți aceste situații? Copiii abuzează din multe motive. S-ar putea s-o facă pentru că:

- Sunt presați de colegi.
- Sunt manipulați s-o facă.
- Le e frică.
- Se simt nesiguri.
- Nu înțeleg că acțiunile lor le pot face rău altora.
- Nu au modele pozitive în adulții de lângă ei.
- Au fost și ei abuzați.

Dacă va regăsiți în cele de mai sus, discutați cu un adult. Cu siguranță vă poate ajuta. Dacă primul adult cu care vorbiți nu vă ajută, vorbiți cu altcineva dispus să vă asculte. Aveți acest drept.

Pentru profesori și administratori – creați un mediu cu toleranță Zero

Școlile sunt doar parte din ecuația rezolvării epidemiei intimidării. Totuși, acestea joacă un rol esențial și vital, prin faptul că stabilesc nivelul de toleranță. Este important ca inspectoratele școlare și școlile să-și stabilească o politică împotriva agresiunii și intimidării, care să fie la îndemâna tuturor.

- Includeți pe pagina de internet a instituției, un link activ către politica școlii împotriva agresiunii.
- La ședințele cu părinții, subliniați cele mai importante aspecte ale acestei politici.
- Revizuiți politica împotriva agresiunii, împreună cu elevii, în prima săptămână de școală.
- În conversații, insistați asupra toleranței Zero prevăzută în politica împotriva agresiunii, pe care școala/inspectoratul o urmează de-a lungul anului școlar.

La fel de important este ca părinții și elevii să împărtășească această politică și furnizorilor de servicii ai școlii. În această categorie intră șoferii autobuzelor școlare, specialiștii/terapeuții care oferă servicii de instruire, suplinatorii și alții. Înainte de a semna contracte cu aceste persoane sau cu companii, revizuirea politicii împotriva abuzului și sublinierea procesului de revizuire internă, pentru situația în care este formulată o plângere, sunt imperative pentru a extinde zona de toleranță Zero, dincolo de curtea școlii.

Crearea unei zone sigure este necesară pentru ca elevii să învețe și să se dezvolte. Arătați comunității voastre că agresiunea nu este tolerată! Luați în considerare și posibilitatea semnării, de către elevi, profesori, administratori sau familii, a unor contracte sau „acorduri” prin care recunosc faptul că au citit politica împotriva agresiunii și sunt dispuși s-o respecte. Sărbătoriți atunci când elevii dau dovadă de bunătate, filantropie sau practici sociale bune. Nu este vorba despre disciplină și pedeapsă; bunele practici împotriva agresiunii includ recompense și recunoaștere pentru faptul că elevii fac ceea ce trebuie!

*Colegii de clasă

Informații pentru colegii de clasă

Dacă știi deja un elev cu autism sau ajungi să cunoști unul, aceste informații îți vor fi utile. Dacă faci efortul de a-l include, de a comunica, de a-l înțelege și de a-l respecta, veți reuși să fiți prieteni.

Include

- Fă tu primul pas pentru a-l include – prietenul tău s-ar putea să își dorească cu disperare să fie inclus și să nu știe cum să ți-o spună. Spune-i exact ce vrei să facă.
- Găsește subiecte de interes comune. Va fi mult mai ușor să vorbești despre sau să vă împărtășiți lucruri care vă plac amândurora (filme, sport, cărți, emisiuni TV etc.).
- Încurajează-l să încerce lucruri noi. Uneori s-ar putea sa-i fie frică să o facă.
- Nu-l ignora, chiar dacă ai senzația că nu te-a văzut.

Comunică

- Comunică clar. Vorbește cu o viteză și un volum portivite. Ar putea fi de ajutor să folosești propoziții scurte. Folosește gesturi, imagini și expresii ale feței care susțin comunicarea. Vorbește literal – nu folosi figuri de stil care să genereze confuzii (ar putea să îți spună cu sinceritate „dar nu este vorba de nicio floare aici” dacă întrebi „Nu ți se pare floare la ureche exercițiul acesta?”).
- Reacționează. Dacă prietenul tău cu autism face ceva nepotrivit, este în regulă să-i spui acest lucru, dar într-o manieră amabilă. Doar asigură-te că îi spui de asemenea și ce este potrivit să facă, pentru că s-ar putea să nu știe.
- Salută-l ori de câte ori îl vezi. Chiar dacă te grăbești, când treci pe lângă el pe hol este frumos din partea ta sa-i spui „Bună!”
- Fii insistent și răbdător. Amintește-ți că prietenul tău cu autism are nevoie de mai mult timp pentru a răspunde, decât alți oameni. Nu înseamnă neapărat că nu este interesat.

Înțelege

- Ține cont de sensibilitatea senzorială. Prietenul tău s-ar putea să nu se simtă în largul lui în anumite situații sau locuri (mulțimi, zone zgomotoase etc). Întreabă-l dacă este în regulă. Câteodată s-ar putea să simtă nevoia unei pauze.
- Află care sunt interesele și abilitățile lui și ajute-l să și le folosească.
- Cere cuiva din școală rezumatele **Informațiilor de bază despre autism** și **Informațiilor de bază despre Sindromul Asperger**.
- Dacă prietenul tău cu autism pare speriat, este probabil pentru că încearcă să comunice ceva, nu fiindcă este el ciudat. Probabil că ceva chiar îl deranjează și este posibil să se simtă frustrat că nu reușește să comunice. Încearcă să înțelegi. Adresează-te unui profesor sau unui adult, pentru ajutor.

Respectă

- Acceptă faptul că este diferit și respectă-i calitățile, cum ai face-o pentru oricare dintre prietenii tăi.
- Nu te teme. Prietenul tău este un puști ca și tine, care are nevoie de ajutor. Acceptă-i diferențele și respectă-i capacitățile, așa cum ai face-o pentru orice alt prieten.
- Ia-i apărarea. Dacă vezi pe cineva că îl tachinează sau îl abuzează fizic pe un prieten cu autism, ia atitudine și spune-i persoanei că nu este bine ceea ce face. Nu îl tachina. S-ar putea ca el să nu înțeleagă asta, sau chiar ar putea crede că ești amabil și prietenos cu el, când de fapt, nu ești. Dacă alți copii îl tachinează, îndepărtează-i și spune-le să înceteze. Dacă te îngrijorează faptul că este intimidat de colegi, spune-i unui profesor.
- Fii de folos dar nu *foarte* de folos. Dacă îl ajuți excesiv, s-ar putea să-l faci să se simtă și mai ciudat. Lasă-l să facă singur ceva mai întâi, apoi ajută-l dacă are nevoie. Roagă-l să facă diverse lucruri împreună cu tine, dar nu-i explica doar ce să facă ci arată-i ce să facă, pentru a te putea imita.
- Spune-i când face ceva corect. Poți să-l feliciți, să „bateți palma”, sau s-i spui că a făcut o treabă bună. Și lui îi plac complimentele, așa cum îți plac și ție.
- Este normal să te simți frustrat câteodată sau să vrei să te joci singur ori cu alți copii. Dacă nu te lasă, după ce l-ai rugat frumos, roagă un profesor sau un alt adult să te ajute.
- Găsește la el ceva care să-ți placă, o abilitate specială sau un hobby. Unii copii cu autism se descurcă de minune la matematică, scriere sau calculatoare sau au o bună memorie a orarului clasei. Cine știe, poate te-ar putea ajuta!

Informație adaptată după **Cum să fii prieten cu cineva care are autism**, de Peter Faustino, și **Idei din Programul FRIEND despre cum să fii prieten cu o persoană care are autism**, din Programul FRIEND al Southwest Autism Research și Resource Center (SARRC).

***Șoferii
autobuzelor
școlare și
supraveghetorii
din mijloacele
de transport**

Șoferii autobuzelor școlare și supraveghetorii din mijloacele de transport

Mulți elevi cu autism își încep și își termină ziua în autobuz, iar condițiile lor de transport pot varia în mod considerabil. Aspectele legate de rută sunt importante, dar ar putea fi de asemenea necesar să se facă aranjamente în ceea ce privește nevoile senzoriale, comportamentale, medicale sau organizaționale ale copilului. Un elev ar putea fi plasat într-un autobuz mai mic și/sau însoțit de o persoană de sprijin sau ar putea avea nevoie de suport și atenție în mijlocul unui autobuz plin și în caz de aglomerație. Înțelegerea autismului, precum și a caracteristicilor specifice ale fiecărui copil în parte este importantă în planificarea pe care o realizează departamentul de transport pentru un elev cu autism, precum și pentru șoferul și personalul de sprijin care se ocupă de transport.

Lucruri care trebuie luate în considerare:

- Situațiile nedorite pot fi evitate sau gestionate atunci când există informații despre caracteristicile autismului, precum și despre cele particulare ale elevului.
- Țineți cont de dificultățile de gândire, problemele senzoriale și temerile semnificative care pot provoca comportamente neașteptate la un elev cu autism – de exemplu, lipsa de respect față de regulile de circulație poate duce la tendința de a fugi în stradă neatent, iar prezența unui câine pe trotuar poate face copilul să refuze să coboare din autobuz – trebuie să știți ce să faceți pentru a evita astfel de situații sau a ține sub control nevoile specifice.
- Amintiți-vă de dificultățile de comunicare; cereți îndrumări legate de posibilitățile de comunicare cu elevul din partea familiei sau a personalului din învățământul special, înțelegând faptul că va trebui să așteptați mai mult pentru a obține un răspuns la o întrebare sau să folosiți un dispozitiv special de comunicare sau o strategie anume, cum ar fi schimbul de pictograme.
- Fiți conștienți că nevoia de respectare a rutinei poate duce la anxietate (și comportament anxios) dacă intervin schimbări ale rutei autobuzului, șoferi înlocuitori, schimbări ale locului în autobuz, etc. – reduceți anxietatea comunicând cu elevul din timp, folosind indicii vizuale, pe cât posibil.
- Pentru un elev cu probleme medicale cum ar fi crizele epileptice, este important să creați un protocol de siguranță și control, împreună cu familia și cu asistenta școlii.
- Fiți atenți la vulnerabilitatea socială a acestor elevi și la predispoziția lor de a fi victime ale comportamentelor abuzive.
- Elevii cu autism nu au aptitudini sociale foarte bune; prin urmare, dacă un elev este abuzat sau torturat fără să se audă, e posibil ca acesta să reacționeze sau să răspundă – și doar acest comportament va fi sesizabil pentru cei din jur; gândiți-vă

la dificultățile de comunicare ale unui elev cu autism și faceți toate eforturile pentru a înțelege toate elementele situației înainte de a stabili concluzii în privința vinei sau comportamentului.

- Tranzițiile sunt dificile pentru unii elevi – acest lucru ar putea duce la dificultatea de a-l convinge să urce sau să coboare din autobuz.
- Mulți elevi cu autism preferă previzibilitatea și au o bună memorie de lungă durată – un asemenea elev ar putea să-l ajute pe un șofer nou sau un înlocuitor, cu traseul.

Strategii de succes:

- Adaptați ruta – scurtați-o sau particularizați modul în care luați de pe drum sau în care lăsați pe traseu un elev cu autism (de exemplu, lăsați-l pe latura mai liniștită a școlii, mai devreme sau mai târziu decât ora de vârf a elevilor etc.).
- Gândiți-vă dacă e nevoie de o persoană de sprijin.
- Fiți calm, pozitiv și constituiți un model de comportament pentru elevul cu autism precum și pentru ceilalți elevi – modul de salut etc.
- Întăriți comportamentele pe care doriți să le vedeți mereu la elevi, prin cuvinte de laudă specifice, legate de comportamentul respectiv (de exemplu, „Îmi place cum te-ai dus direct la locul tău și ți-ai pus centura de siguranță!”)
- Folosiți fișa **Despre mine** pentru a afla informații relevante despre preferințele, temerile, nevoile etc. fiecărui elev. Puneți întrebări specifice, legate de siguranța elevilor și impulsivitate.
- Orele vizuale pot fi de ajutor în stabilirea și perpetuarea rutinelor, asigurând conformarea la reguli (de exemplu, să își pună centura de siguranță) și controlul comportamentului. A cere elevului să facă la fel ca ceilalți este un exemplu generic, spre deosebire de un orar personalizat care poate fi realizat ușor folosind un aparat digital pentru a face o poză pentru fiecare pas sau acțiune.
  1. Aștept în stație.
  2. Urc în autobuz.
  3. Mă așez.
  4. Îmi pun centura de siguranță.
  5. Merg cu autobuzul, în liniște, la școală.
  6. Cobor din autobuz.
- Puneți la dispoziția copiilor reguli scrise sau imagini, pentru a înțelege așteptările pe care le aveți legat de comportamentul lor în autobuz – atât ei, cât și personalul școlar și părinții, astfel încât aceștia să ofere sprijin suplimentar (de exemplu, dacă nu se mănâncă în autobuz, mama trebuie să știe să nu îi dea copilului un covrig).

- Lucrați cu echipa școlii pentru a oferi povești sociale sau cartoane care să îl ajute pe un elev să înțeleagă o regulă sau ceea ce se așteaptă din partea lui (de exemplu, de ce faptul că stai foarte aproape poate să-l deranjeze pe cel de lângă tine, de ce autobuzul poate avea întârzieri sau ce înseamnă traficul). Mai ales elevilor cărora le-ar putea fi dificil să înțeleagă semnele sociale subtile, oferiți-le „Reguli nescrise de călătorie cu autobuzul” și informații legate de anumite convenții sociale aplicabile în unele ocazii (de exemplu, elevii din clasele mai mari stau în spate).
- Oferiți indicații care folosesc verbe la modul pozitiv, minimalizați folosirea lui „nu” și „oprește-te”. De exemplu: „Te rog, stai la locul tău” poate avea un efect mai mare decât „Nu sta în picioare”. Acest lucru oferă elevului indicația exactă a lucrului pe care vrei ca el să-l facă.
- Permiteți-le să folosească dopuri de urechi sau muzică și căști de urechi.
- Permiteți-le să țină mâna pe obiecte cu input senzorial (de exemplu, să țină în brațe jucării).
- Apelați la colegi-prieteni care să-i ajute și să-i protejeze pe elevii vulnerabili. V-ar putea fi de ajutor sprijinul personalului școlar pentru a găsi cea mai bună modalitate de a-i așeza pe elevi pe perechi.
- În ceea ce privește un elev cu un comportament dificil, colaborați cu echipa școlii pentru a dezvolta și aplica o componentă a planului de sprijinire a comportamentului pozitiv specific nevoilor dumneavoastră în autobuz.

Personalul auxiliar

Lucruri care trebuie luate în considerare:

- Situațiile nedorite pot fi evitate sau gestionate atunci când există informații despre caracteristicile autismului. Interesați-vă care sunt elevii cu nevoi speciale.
- Fiți conștienți de nevoile complexe de comunicare, sociale și comportamentale ale acestor elevi, precum și de faptul că unii copii ar putea avea dizabilități mentale sau ar putea să fugă de la școală; alertați personalul școlii dacă există vreun motiv de îngrijorare.
- Fiți atenți și la faptul că mirosul soluțiilor de curățat sau sunetul unui aspirator ar putea fi o formă de atac senzorial – informați-vă ce trebuie să faceți pentru a evita sau controla nevoile specifice ale unui elev.
- Fiți conștienți de vulnerabilitatea socială a acestor elevi și de predispoziția lor de a cădea victime comportamentelor abuzive; informați personalul potrivit dacă observați situații îngrijorătoare.

*Cadrele didactice

Strategii de succes:

- Fiți calmi, pozitivi și serviți ca model de comportament pentru elevul cu autism, precum și pentru alți elevi – modul de a saluta, etc.
- Fiți conștienți de problemele de comunicare și sociale care ar putea să facă dificilă conversația cu un elev cu autism. Fiți pregătiți să așteptați mai mult pentru a primi un răspuns, fie că este vorba de un răspuns verbal sau sub forma unei acțiuni.
- Oferiți indicații cu verbe la modul pozitiv și minimalizați folosirea lui „nu” și „stop”. De exemplu: „Te rog, rămâi pe trotuar” poate fi mai eficient decât „Nu călca pe iarbă” pentru un elev care s-ar putea să nu audă „nu-ul” sau pentru un elev care nu e sigur că a înțeles care este partea pe care poate să meargă.
- Folosiți fișa **Despre mine** pentru a afla informații relevante despre preferințele, temerile, nevoile, etc. fiecărui elev în parte.

Cadrele didactice din învățământul general și profesorii din domeniile specifice (inclusiv educație fizică, muzică, desen, lectură)

Profesorii elevilor cu autism din învățământul de masă ar trebui să fie sprijiniți de echipa școlii pentru a înțelege și oferi sprijin și intervenții de efect acestor elevi. Comunicarea între membrii echipei care realizează planul educațional individualizat (IEP), inclusiv părinții, este crucială pentru reorganizarea ariilor cu puncte forte și nevoi și pentru a fi pregătiți să sprijine un elev cu autism într-un mod benefic, atât pentru el, cât și pentru restul clasei. Incluziunea și integrarea nu sunt același lucru cu a-l lăsa pe copil la școală, ca pe oricare altul; planificarea semnificativă, coordonarea, colaborarea și sprijinul sunt esențiale în construirea unei experiențe pozitive pentru toți cei implicați. În plus, ar putea fi necesar să începeți cu perioade mici, dar de succes, de incluziune, construind aceste oportunități pe măsură ce elevul câștigă competențe și încredere în diferite medii.

Pentru oferirea de sprijin potrivit este esențială o atitudine pozitivă, încrederea că veți putea avea succes, cu avertismentul că definiția voastră despre succes s-ar putea modifica pe parcurs. Sărbătoriți micile victorii.

Cunoașterea caracteristicilor autismului și a calităților specifice ale unui elev cu autism vă va permite să faceți cea mai bună planificare pentru el. Fiți pregătiți să ajustați așteptările – de exemplu, la ora de abilități artistice, ar putea să fie indicat să oferiți unui elev cu dificultăți motorii, mostre deja tăiate, în timp ce vă veți aștepta ca acel elev (cu memoria sa excelentă și cu dragostea lui pentru culori) să fie consilierul clasei pe probleme de combinații de culori.

*Educație Generală și Cadre Didactice Speciale

Activitățile care sunt adesea dificile pentru elevii cu autism includ:

- indicații și activități în mai mulți pași
- urmărirea unor indicații verbale
- organizarea și respectarea programului
- activități de grup („circle time”) din moment ce în general înseamnă să stea jos și să asculte informații verbale sau auditive
- activități pe centre de lucru, pentru că implică sarcini academice, uneori așteptări neclare, urmărirea indicațiilor
- jocul liber, deoarece implică abilități sociale, joc ce implică cooperare și abilități verbale cu foarte puțina structură
- instrucția de grup
- reuniunile, orele de muzică și de educație fizică pentru elevii cu probleme senzoriale

Strategii de succes

- Fiți calm, pozitiv și un model de comportament potrivit pentru elevul cu autism, precum și pentru ceilalți elevi – modul de salut etc.
- Fiți conștienți de caracteristicile autismului și de strategiile generale – pentru a vă aminti rapid folosiți **Informații de bază despre autism** sau **Informații de bază despre Sindromul Asperger**.
- Folosiți fișa **Despre mine** pentru a afla informații relevante despre preferințele, temerile, nevoile, etc. fiecărui elev în parte. Puneți întrebări specifice despre siguranță și impulsivitate.
- Promovați un mediu primitiv și oferiți oportunități pentru elevul vostru (și pentru ceilalți) de a-și dezvoltă abilitățile de interacțiune socială și de învățare extinsă.
- Predați înțelegerea și acceptarea – consultați **Resurse** pentru sugestii privind lectura, inclusiv cărți și programe pe care le puteți folosi cu elevii
- Așezați elevul în pereche cu modele pozitive
- Dați-le posibilitatea elevilor de a lucra pe perechi, în grupuri mici
- Fiți conștienți că elevii cu autism se pot izola în interiorul sălii de clasă (interacțiunea apare doar între o persoană de sprijin și între elev), fiți atenți la izolare și preveniți apariția lucrând cu elevii și cu paraprofesiștii pentru a sprijini schimbul social între elevi)

- Asigurați-vă că organizarea, comunicarea și problemele senzoriale sunt abordate (consultați **Strategii generale** și **Lista sălii de clasă**)
- Stabiliți rutine clare și obiceiuri care să sprijine activitățile regulate și tranzițiile. Informați elevul de schimbările în rutină, componența personalului, etc.
- Gândiți-vă la locul elevului – plasați elevul în cea mai bună poziție pentru o atenție optimă în instrucție sau în funcție de nevoile senzoriale
- Fiți atenți în mod special la strategiile generale trasate pentru sprijinirea comunicării și organizării (indicații simple, timpul necesar de așteptare pentru procesarea indicațiilor verbale și cererilor, programele vizuale, ajutorul – *prompt* și indiciile)
- Fiti atenți la problemele senzoriale ale elevilor din clasa voastră (de exemplu, ușile dulapurilor care scârțâie și activitățile rapide, zgomotoase, fac orele de educație fizică supra-stimulante și copleșitoare)
- Puneți la dispoziție reguli scrise dar și convenții „nescrise”, dacă e nevoie. Folosiți povești care au un caracter social pentru a-l ajuta pe elev să înțeleagă o regulă sau o așteptare, deoarece elevii cu autism adesea se conformează mai bine dacă înțeleg de ce există o regulă (de exemplu, este important să facă liniște – fără zgomot și fără vorbit – în timp ce profesorul vorbește. Dacă fac gălăgie, elevii nu-l vor mai putea auzi pe profesor.).
- Folosiți lauda descriptivă pentru a construi comportamentele dorite (de exemplu „Îmi place că duci gunoiul la coșul de gunoi!”).
- Luați în considerare diferite forme de sprijin pentru prezentările în clasă (de exemplu, planșe cu semne, sprijin vizual sau o prezentare power point pentru copilul cu slabe abilități de limbaj expresiv), excursii etc.
- Formați profesorii în instruirea multimodală! Găsiți modalități pentru a preda și întări/recompensa comportamentele, așteptându-vă ca elevul să nu învețe doar din ceea ce aude, ci și vizual (poze, hărți, diagrame, tipare), prin imitație (activități care implică mișcare și folosirea mâinilor), prin repetare (repetă după mine...) și chiar prin cântat.
- Colaborați cu personalul din învățământul special al elevului pentru a vă furniza strategii pentru modificarea programei, sprijin vizual, accesul la comunicare, instrumente de organizare și abilități de predare și studiu direct (luarea de notițe, managementul timpului etc.).
- Asigurați-vă că activități precum excursiile, prezentările la clasă, reuniunile și jocurile sunt abordate din timp. Gândiți-vă la modalități prin care elevul poate fi inclus și discutați, faceți planuri pentru ei împreună cu echipa de sprijin.
- Excursiile: folosiți un suport narativ cu caracter social pentru a descrie elevului unde se face excursia, cu cine va fi, ce se va întâmpla și programul zilei respective. Dacă e posibil, includeți poze (website-urile și imaginile Google sunt resurse grozave)

- Reuniunile/Jocurile/Prezentările: pregătiți elevul din timp cu materiale și suporturi narative cu caracter social; fiți atenți la probleme senzoriale; fiți creativi – de exemplu, oferiți elevului posibilitatea de a fi „regizorul” întregului program al zilei și de a putea sta deoparte de ceilalți elevi și de zgomot.

În procesul de adaptare a programei și de **modificări academice sau ajustări** este important de ținut cont de următoarele sugestii. Acestea ar putea fi modificări făcute de profesorul de învățământ special sau de paraprofesionist. Pentru un elev care participă într-un mediu incluziv, cu cât e capabil să îi urmeze pe ceilalți și să participe la activitățile clasei *în timp real*, cu atât va accesa mai bine programa precum și obiectivele sociale pe care le are incluziunea.

- Definiți obiectivele programei și concentrați-vă pe ele – pentru unii elevi, acest lucru ar putea fi la fel de simplu ca una sau două componente de bază din cadrul unei unități de învățare.
- Concentrați-vă pe a preda mai puțin conținut, dar fiți stăpâni pe predare și, acolo unde e cazul, pe fluentă.
- Asigurați-vă că elevul și personalul de asistare au primit din timp materiale pentru ora respectivă.
- Predați înainte vocabularul nou relevant și conceptele cheie, concentrându-vă pe acelea care se construiesc și se repetă de-a lungul programei.
- Faceți informația prezentată de profesor accesibilă elevului: aflați câtă informație verbală poate procesa elevul, gândiți-vă la modalități prin care să puteți defalca informația în părți ușor accesibile, subliniați punctele cheie, oferiți schițe, note de studiu etc.
- Folosiți sprijin vizual acolo unde este posibil, pentru a organiza elevul, a-i îmbunătăți înțelegerea și a-l evalua.
- Recapitulați informația.
- Considerați că abilitățile academice funcționale – luarea de notițe, testele, exerciții de tipul adevărat/fals, organizarea informației, etc. s-ar putea să trebuiască predate și consolidate direct, separat de conținutul materiei.
- Gândiți-vă la teme – stabiliți o metodă de înregistrare a temelor, stabiliți așteptări clare, gândiți-vă dacă trebuie făcute ajustări sau e nevoie de mai mult timp.
- Gândiți-vă la proiecte pe termen lung – stabiliți un orar pentru termenele limită, care să poată fi controlat, împărțiți temele în părți mai mici, cu un program de făcut temele și de controlat.
- În evaluare, reduceți așteptările legate de performanță în zone de dificultate pentru elev – pentru a testa cunoștințe de bază, înlocuiți eseurile cu exerciții cu mai multe răspunsuri sau cu exerciții de completare a spațiilor goale cu cuvinte din liste de cuvinte sau înlocuiți paragrafe cu scheme care să ilustreze relaționarea, etc.

- Predați și testați în mod regulat și fragmente/capitole mici: verificați înțelegerea.
- Gândiți-vă să alocați mai mult timp și să găsiți un loc/spațiu alternativ pentru testare.
- Recapitulați, repetați și mergeți mai departe când elevul își demonstrează competența.
- Dacă elevul are dificultăți în a învăța un concept sau o abilitate, gândiți-vă cum este prezentat materialul și cum este evaluată înțelegerea.
- Oferiți ghiduri de studiu înaintea testelor.
- Anunțați elevii și paraprofioniștii când dați un test.

Citirea

- Elevii s-ar putea să aibă dificultăți în a înțelege materialele, a previziona evenimentele și a citi printre rânduri/a deduce din text.
- Fiti atenți că o mare proporție dintre elevii cu autism înalt funcțional sunt pricepuți la codificare și la numirea cuvintelor, dar ar putea avea probleme importante cu înțelegerea. Unii dintre ei ar putea fi diagnosticați cu hiperlexie.
- Oferiți-le rezumate și o familiarizare anterioară cu o carte nouă de citit, înainte de a fi inițiați în lectura propriu-zisă. Identificați povestea, intriga, personajele principale și locul de desfășurare a acțiunii – cu cât mai mult sprijin vizual – pentru a-l familiariza pe elev cu acea carte.
- Oferiți-le o structură specifică pentru întrebări, când așteptați un răspuns în semn de înțelegere. Folosiți exercițiile cu mai multe variante de răspuns, exerciții în care trebuie pus cuvântul potrivit dintr-o „bancă de cuvinte” sau răspunsuri la care se dă prima parte din enunț. În timp ce ar putea fi foarte dificil de răspuns la o întrebare formulată astfel: „Robert, cum a găsit lupul casa bunicii?”, un elev cu autism ar putea da dovadă că a înțeles dacă e întreat: „Robert, lupul a găsit casa bunicii traversând râul și _____?”
- Când oferiți alegeri, gândiți-vă câte alegeri sunt potrivite. Unii elevi s-ar putea să fie în stare să aleagă din patru răspunsuri, alții doar din două. Reducerea numărului de răspunsuri din care să aleagă este o modalitate bună pentru a ușura sarcina pentru elev, având în continuare așteptarea să fie independent și să dea semne că învață.

Scrierea

Este esențial să recunoașteți că scrierea implică abilități de limbaj expresiv, căutare de cuvinte, organizare de gânduri și abilități motorii fine, toate acestea fiind dificultăți pentru elevul cu autism. Sunt necesare adesea strategii de sprijinire a acestor zone în care elevul necesită ajutor.

- Folosiți sprijin vizual pentru a stimula limbajul: imagini, „liste de cuvinte” etc.
- Începeți cu propoziții în care trebuie puse cuvinte sau propoziții cu răspunsuri în care sunt date primele cuvinte.
- Predați în mod activ prin metoda „brainstorming”, dezvoltarea vocabularului descriptiv, etc.
- Folosiți instrumente pentru șabloane de organizare pentru toate temele scrise – schițe, tipare, etc. Va fi nevoie de instrucție specifică pentru a folosi aceste instrumente, iar folosirea consistentă și repetată a aceluiași instrumente poate duce la o independență mare și la succes.
- Oferiți o structură semnificativă și indicații pentru rezolvarea temei.
- Gândiți-vă să folosiți tastatura, dictarea și programe de organizare grafică pe computer, pentru a ajuta elevul. Gândiți-vă la un [AlphaSmart](http://www.alphasmart.com) (www.alphasmart.com) sau orice altă tastatură de călătorie care poate fi folosită în diferite locuri.
- Apreciați conținutul mai degrabă decât cantitatea, la o temă scrisă, deoarece scrisul ar trebui evaluat prin metode alternative, nu doar prin cele folosite în general, în sala de clasă. De exemplu, mai degrabă decât să vă așteptați la trei paragrafe scrise, apreciați dacă elevul a răspuns cerințelor și obiectivelor de conținut din temă.

Științe sociale

Dacă un elev cu autism este interesat de acest domeniu, el ar putea deveni expertul clasei pe un anumit subiect, cum ar fi Egiptul sau mijloacele de transport. Aceasta ar putea fi o șansă ca acest elev să strălucească dar, de asemenea, și de a-i oferi o oportunitate motivațională, prin folosirea unei zone specifice de interes, pentru a motiva flexibilitatea sau disponibilitatea de a învăța o nouă materie.

Strategiile adiționale sugerate pentru cei care au nevoie de ajutor suplimentar pentru a înțelege subiectul sunt:

- Folosiți orare, hărți și suporturi vizuale pentru a sprijini concepte și idei.
- Folosiți clipuri video (căutați pe [YouTube](https://www.youtube.com)) pentru a retrăi evenimente din trecut
- Predați expresii idiomatice și analogii.
- Faceți jocuri de rol sau dramatizări.

Științele naturii

Ca și în privința altor materii, dacă un elev cu autism are un interes deosebit, el ar putea deveni expertul clasei în sistemul solar, dinozauri sau pietre. Construiți încredere și interes

în procesul de învățare sărbătorind acest punct forte în timp ce punctați flexibilitatea și interesul în alte domenii.

Strategii și considerații:

- Favorizați activitățile interactive.
- Fiți atenți la impulsivitate și alte aspecte legate de siguranța elevilor.
- Definiți regulile de lucru în laborator.
- Când e posibil, subliniați relațiile dintre conceptele științifice și experiențele din viața reală.

Matematică

Deși unii elevi cu autism excelează în abilitățile matematice, iar alții ar putea avea o afinitate pentru aspectele învățării faptelor și funcțiilor matematice pe de rost, limbajul matematic și conceptele asociate pot fi dificile pentru mulți elevi cu autism. Recunoașterea că această materie reprezintă o mare variabilitate la nivelul abilităților înseamnă că predarea va preuspune multă individualizare – un elev care poate face înmulțiri cu două cifre în minte poate avea dificultăți în a conceptualiza numerele negative sau măsurătorile. Problemele legate de cuvinte în special necesită cel mai mare efort pentru el. Folosiți zonele în care elevul are puncte forte pentru a-i construi încrederea și motivația de a lucra în ariile sale de dificultate.

- Compartimentați matematica în părți specifice, folosind suporturi vizuale și de manipulare.
- Folosiți strategii precum **TOUCHMATH®***, pentru a sprijini calculele.
- Elevii cu autism învață adesea tiparele implicate într-o abilitate, mai degrabă decât conceptele, așa că fiți atenți la “supra-încărcare” - un copil care petrece luni învățând cum să facă adunări și luni învățând să facă scăderi, ar putea să petreacă luni *învățând cum să caute semnul* pentru o adunare mai complexă sau o scădere.
- Pentru abilități care necesită învățare și execuție precise, folosiți strategii de predare impecabile care asigură dezvoltarea corectă a unei abilități de la început, deoarece predarea corectivă este în general mai puțin eficientă și dezvoltarea de unele obiceiuri proaste poate fi foarte dificilă pentru elevii cu autism.

* www.touchmath.com – resursă în limba engleză

Educație fizică

- Fiți atenți la problemele specifice motorii, de încadrare în limite temporale, de limbaj și de atenție, care ar putea afecta performanța și interesul, și faceți ajustările necesare.
- Fiți atenți la informațiile senzoriale puternice, inerente în cazul dulapurilor care fac zgomot, fluierături, elevii care aleargă și țipă și la cum l-ar putea afecta acestea pe elevul cu autism.
- Recunoașteți că, în timp ce un elev s-ar putea să nu țină ritmul învățării și activității întregii clase, ar putea să fie totuși în stare să învețe componentele unui sport sau ale unei activități care să ofere ocazii sociale valoroase sau să constituie o oportunitate pentru exercițiu.
- Împărțiți sarcinile în componente mici și sărbătoriți succesul – un elev care învață cum să tragă la coș a câștigat o abilitate valoroasă în a juca pe rând și o oportunitate pentru interacțiune socială cu colegii, chiar dacă el nu stăpânește abilitatea de a participa la un joc de 5 la 5.
- Cereți ajutorul personalului de învățământ special pentru a vă oferi informații legate de comportamentul potrivit la vestiar, convențiile sociale privind intimitatea, etc. folosirea narațiunilor sociale, etc.

Muzică

Multe persoane cu autism au inclinații muzicale, care pot fi apreciate, folosite pentru a consolida și a motiva, dar și a preda. Simțul ritmului și interesul pentru muzică pot fi folosite pentru a motiva un copil să participe la o activitate. Deoarece muzica este procesată într-o zonă diferită a creierului față de cea în care este procesat limbajul, unele persoane cu abilități de vorbire limitate pot să cânte, iar cântecul poate fi folosit pentru a preda concepte sau a ajuta în dezvoltarea memoriei.

Totuși, merită notat că problemele legate de încadrarea în parametrii temporali, procesarea și planificarea motorie adesea fac ca răspunsul coral – sub formă de cântec sau recitare în grup – să fie foarte dificil. S-a observat că, dacă un elev cu autism inițiază un răspuns coral (precum ar fi imnul) el poate avea succes, în timp ce sincronizarea necesară participării la această activitate poate să-i împiedice capacitatea de a cânta.

Abilități artistice

Abilitățile vizuale puternice, un simț exacerbant de percepție vizuală sau o perspectivă unică pot duce deseori la o abilitate artistică semnificativă la unele persoane cu autism. Ceilalți pot fi interesați de culori și pot fi experți în combinațiile de culori și în aplicarea principiilor spectrului de culori.

Din cauza problemelor senzoriale/tactile, unii elevi se descurcă mai greu la ora de desen sau când e vorba de anumite proiecte de artă (de exemplu, lut pe mâini, mirosuri de la materiale, etc.).

Informatică

Chiar și un copil mic cu autism poate dovedi o afinitate mare pentru tehnologie, fiind în stare să găsească imediat butonul „pornit” la orice televizor pe care-l întâlnește, sau să apese butonul „înapoi” la orice aparat video. Acuitatea vizuală și modalitățile variate de stocare/accesare a informației și de creare a proceselor de gândire îi fac adesea pe unii indivizi cu autism să fie adepții utilizării computerelor și programelor, operării stereo, regizării de filme, etc. Un elev cu autism poate fi extrem de valoros în dezvoltarea resurselor tehnologice, dar problemele sale de comunicare îl pot împiedica să reușească să explice cum funcționează un lucru. Folosiți expertiza unui elev și abilitatea lui de a găsi soluții pentru a face celelalte sarcini mai ușoare (înlocuiți scrisul de mână cu cel la computer, faceți un clip video în loc de a scrie pe hârtie) sau motivați atenția în alte zone pe care le țintiți.

***Personalul
care acordă
sprijin în timpul
mesei de prânz
și pauzelor**

Personalul care acordă sprijin în timpul mesei de prânz și pauzelor

Multe școli îi asigură și persoanei de sprijin a elevului, sau cadrului didactic, o pauză de prânz în timpul pauzei sau servirii prânzului de către elev. De aceea, pauzele și pauza de prânz pot reprezenta momente critice pentru un copil cu autism care are nevoie de sprijinul personalului cu experiență – în special al personalului care îl sprijină în interacțiunile sociale sau îl ajută să devină mai independent. Pauza și masa de prânz sunt în mod tipic cel mai puțin structurate momente din programul zilnic al unui elev și, prin urmare, cele mai dificile pentru un copil cu dificultăți sociale, de organizare și comunicare. Sprijinul necesitat în aceste momente variază de la practica negocierii la mesele din sala de mese, cozile aglomerate la „împinge tava”, comenzile (rapide, cu 67 de copii infometați în spatele tău) și până la idei de a-ți găsi o ocupație și de a te distra într-un loc de joacă mare, fără reguli stabilite. În plus, pe lângă problemele de organizare și cele senzoriale, acesta este un moment când deficiențele de comunicare și socializare devin rapid evidente și extrem de dureroase.

Dacă programul este astfel structurat încât responsabilitatea pentru pauze și masa de prânz să cadă în sarcina personalului necalificat, sunt de ajutor câteva strategii de bază și de înțelegere a autismului, pentru a schimba situația pentru elev.

- Este foarte folositor să fiți familiarizat cu caracteristicile autismului (consultați **Informații de bază despre autism** sau **Informații de bază despre Sindromul Asperger**, rezumate) precum și cu caracteristicile specifice ale elevului – asta vă poate ajuta în evitarea sau controlarea situațiilor deranjante. Unii copii ar putea hoinări sau fugi, o sonerie de la ușă, alarma pentru incendii, anumite mirosuri sau clopoțelul școlii ar putea reprezenta un asalt senzorial. E important să știți ce să faceți pentru a evita anumite situații și controla anumite nevoi.
- Fiți atenți la dificultățile de comunicare; cereți informații despre comunicare, de la personalul de învățământ special, știind că s-ar putea să fie necesar să așteptați un răspuns la o întrebare, să folosiți un dispozitiv de comunicare diferit sau o strategie precum ar fi imaginile.
- Fiți atenți la nevoia elevului de a-și dezvolta abilități pentru traiul zilnic și promovați pe cât de mult posibil independența și abilitatea (de exemplu, lăsați-l să-și ia șervețelul, învățați-l să-și ia tacâmuri, să caute pâine etc.).
- Explorați oportunități ca personalul școlii să gândească creativ – pauza poate fi un moment ideal pentru o intervenție în contratimp din partea logopedului sau terapeutului ocupațional. Aceștia ar putea modela strategii și concepe jocuri pentru personalul de zi cu zi (și pentru colegi), care să continue și în zilele în care ei nu oferă terapie directă.

- Țineți cont de strategiile modelate de personalul calificat de sprijin al elevului și cereți ajutorul când există motive de îngrijorare.
- Salaturile prietenoase, acceptarea și răbdarea pot ajuta un copil să se simtă mai confortabil la școală, iar micile responsabilități îl pot ajuta să se simtă ca un membru al comunității care își aduce contribuția – sărbătoriți succesul lui!

Strategii:

- Fiți calmi, pozitivi și un model de comportament potrivit pentru elevul cu autism, precum și pentru ceilalți elevi – modalitatea de salut etc.
- Folosiți fișa **Despre mine** pentru a afla informații relevante despre preferințele, temerile, nevoile, etc. fiecărui elev în parte.
- Creați un loc liniștit, dacă e nevoie, pentru activități plăcute sau unde să poată servi prânzul într-o atmosferă mai puțin agitată.
- Cereți personalului care îl cunoaște să pună în practică sau să ajute copilul în abilitățile care îi ridică probleme în afara haosului programului – începeți să luați masa cu cinci minute înainte să sosească ceilalți, cereți terapeutului ocupațional să predea tehnici de a învăța să se descurce independent, etc. – construiți abilități în scopul obținerii independenței.
- Folosiți un meniu vizual pentru a putea alege felul de mâncare în sala de mese.
- Reduceți numărul de alegeri sau faceți o alegere și exersați comanda (cu suportul vizual necesar, etc.) mai devreme, în ziua respectivă.
- Programul vizual poate ajuta la a stabili și perpetua rutinele, asigurând conformarea (cum ar fi să pună tava sau tacâmurile la locul lor) și la a controla comportamentul.

Debarasarea mesei

- ✓ Pun farfuria, tacâmurile și resturile pe tavă
  - ✓ Duc cu atenție tava în zona de debarasare
  - ✓ Arunc gunoiul (doar!) la coșul de gunoi
  - ✓ Pun tacâmurile în recipientul gri
  - ✓ Pun farfuriile pe tejghea
  - ✓ Îmi pun tava în căruciorul de tăvi
  - ✓ Mă premiez cu un abt̄ibild!
- Semnele și suportul vizual pot fi folosite pentru a ajuta un elev să aleagă sau să știe cum să inițieze sau să răspundă (de exemplu, cardul „Aș vrea o pizza, te rog”).
  - Cereți ajutor în a învăța cum să creați medii structurate – organizarea unui joc gen „ce fac eu să facă toți”, amplasarea jocului la masa unde se servește masa, etc. Folosiți abilitățile și interesele existente ale copilului pentru a-l motiva să participe, deoarece cerințele sociale reprezintă destul de mult de lucru pentru el.

- Stabiliți și explicați regulile la locul de joacă. Dacă locul de joacă este prea mult pentru un elev, alegeți o zonă mai liniștită pentru a juca jocuri cu zaruri sau cărți cu un coleg.
- Folosiți lauda descriptivă pentru a construi comportamentele dorite (de exemplu, „Îmi place cum ai pus mingea la locul ei”).
- Dați indicații pozitive pentru a permite procesarea limbajului incomplet. Minimalizați folosirea lui „nu” și „stop”, de exemplu în loc de „Nu sta pe hol”, încercați să folosiți „Te rog, stai la masa ta” pentru un elev care s-ar putea să nu audă „nu”-ul sau pentru unul care nu este sigur unde ar fi bine să stea.
- Dați-le colegilor ocazia de a fi prietenul de la masa de prânz (aceasta funcționează de obicei mai bine decât să numiți un elev, deoarece îi selectează pe elevii care sunt motivați să își asume acest rol).
- Fiți atenți la vulnerabilitatea socială a elevilor cu autism și la predispoziția lor de a fi victime ale intimidărilor.
- Elevii cu autism nu au deprinderi sociale foarte bune; prin urmare, dacă un elev este intimidat sau chinat în liniște, e posibil ca acesta să reacționeze sau să răspundă – și acesta este comportamentul pe care îl veți conștientiza; gândiți-vă la dificultățile de comunicare ale unui elev cu autism și faceți toate eforturile pentru a înțelege elementele situației înainte de a emite judecăți de valoare în privința vinei sau a comportamentului.
- Colaborați cu echipa școlii pentru a furniza suport narativ cu caracter social pentru a ajuta elevul să înțeleagă o regulă sau o așteptare. De exemplu, de ce e deranjant să stai prea aproape de un alt coleg, reguli de folosire a toaletei sau spălătul mâinilor, etc.
- Colaborați cu echipa școlii pentru a oferi suporturi vizuale sau scrise pentru „reguli nescrise” la sala de mese sau pentru pauză, precum și informații despre convențiile sociale.
- Gândiți-vă ca elevii să fie însoțiți de colegi mentori („peer buddies”) pentru a-i ajuta și a-i proteja pe elevii vulnerabili. Ar putea fi de ajutor să aveți sprijin din partea personalului școlar în a găsi o modalitate de a-i așeza pe elevi în perechi.
- În ceea ce privește un elev cu un comportament dificil, lucrați cu echipa școlii pentru a dezvolta și folosi un element din planul de sprijinire a comportamentului pozitiv, specific nevoilor din pauza de masă sau celelalte pauze.

*Personalul din birou

Personalul birourilor administrative

Personalul administrativ al unei școli reprezintă adesea o categorie stabilă și primitoare în cadrul școlii și poate oferi un prilej excelent persoanelor cu autism de a-și exercisa abilitățile de interacțiune socială și de a duce la îndeplinire mici sarcini și ocupații.

- Cunoașterea caracteristicilor autismului, precum și a particularităților unui elev pot fi de ajutor pentru evitarea sau instrumentarea situațiilor nedorite – informați-vă în legătură cu nevoile de comunicare, sociale și comportamentale ale fiecărui elev.
- Nu uitați de dificultățile lor de comunicare: solicitați instrucțiuni în acest sens din partea profesorilor săi de educație specială, înțelegând faptul că va trebui, poate, să așteptați mai mult pentru a obține un răspuns la o întrebare sau să folosiți un dispozitiv special de comunicare ori o strategie anume, cum ar fi schimbul de pictograme.
- Folosiți strategiile modelate de personalul specializat de sprijinire a elevilor.
- Saluturile prietenoase, acceptarea și răbdarea îl pot face pe elev să se simtă confortabil la școală, iar încredințarea unor comisioane și mici responsabilități în cadrul biroului îl poate ajuta să se simtă un membru activ al comunității. Sărbătoriți succesele!
- Odată ce o practică de rutină a fost defalcată în pași mărunți și învățată în mod eficient, majoritatea elevilor cu autism va funcționa într-o manieră stabilă și sigură. Aceștia vor deveni un asistenți de încredere.

Strategii:

- Fiți calm, pozitiv și constituiți un model de comportament pentru elevii cu autism precum și pentru ceilalți elevi – de exemplu modalitatea de salut și altele.
- Folosiți fișa **Despre mine** pentru a afla informații relevante despre preferințele, temerile, nevoile, etc. fiecărui elev în parte.
- Programele vizuale pot ajuta la stabilirea și perpetuarea rutinelor, respectarea regulilor (cum ar fi punerea la loc a fișelor de prezență) și asigură un comportament ușor de stăpânit.
- Poveștile sociale pot fi folosite pentru a-l ajuta pe un elev să înțeleagă o regulă sau ceea ce se așteaptă din partea lui (de exemplu: „Este important să-i dai *Bună dimineața* doamnei Ionescu, deoarece atunci când salutăm pe cineva suntem prietenoși și, când suntem prietenoși, îi facem pe ceilalți să se simtă bine.”).
- Prompt-urile vizuale sau cartonașele cu indicații pot fi folosite pentru a-l ajuta pe copil să aleagă, să învețe cum să ia inițiativă sau să răspundă.
- Folosiți o laudă descriptivă pentru a forma comportamentele dorite (“A fost grozav că ai pus fișa de prezență la locul ei!”).

- Amintiți-vă să creați strategii care să-i implice pe toți elevii în corespondența despre activitățile școlii. Mulți elevi care nu au o oră de dirigenție cum au alte clase pierd informații despre zilele în care se fac expoziții de fotografie, anuare, activități extracurriculare, etc., deoarece hârtiile respective nu ajung acasă.
- Dublați anunțurile făcute la difuzoarele școlii cu note scrise pentru acasă, pentru elevii care ar putea avea probleme în a procesa sau a-și aminti informația.

Paraprofesiștii* (personal educațional de sprijin)

Paraprofesionistul – adesea numit „ajutorul unui profesor” („aide”) este un angajat din învățământul special care nu are calitatea de a preda, dar are pregătirea specifică pentru a îndeplini sarcini de suport. O asemenea persoană poate fi desemnată să lucreze fie cu un singur elev (unu la unu), fie cu o clasă de elevi, pentru a asista predarea, acordând sprijin profesorului în activitățile cu elevii (conform: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/paraprofessional> și <http://specialchildren.about.com/od/specialeducation/g/parapro.htm>).

În România, această categorie de personal nu există încă, în forma descrisă în Ghid. Există însă, în învățământul de masă, profesori itineranți și de sprijin al căror rol este de a ajuta integrarea școlară a elevilor cu cerințe educaționale speciale (CES). Mai multe detalii despre norma de lucru a unui profesor itinerant și de sprijin găsiți în secțiunea **Dreptul unui copil la educație publică – Drepturi privind educația și sănătatea în România.*

Secțiunea din Ghid referitoare la paraprofesiști reprezintă ilustrarea modului în care se lucrează în Statele Unite ale Americii. Ea poate oferi sfaturi practice în lucrul cu copii cu autism, pentru profesorii itineranți și de sprijin din învățământul românesc de masă.

*Personalul Auxiliar

Un paraprofesionist desemnat la o clasă de copii cu nevoi speciale sau ca ajutor personal pentru un elev cu autism are șansa de a aduce schimbări deosebite în viața și modul de funcționare ale persoanei cu autism și de a ajuta la stabilirea locului său în comunitatea școlară. Este posibil însă să fi existat prea puțină formare referitoare la tulburările din spectrul autismului în scopul pregătirii persoanei respective pentru rolul său. În plus, din moment ce responsabilitatea principală a unui paraprofesionist este aceea de a sprijini elevul, este probabil ca întâlnirile echipei care se ocupă de planul educațional individualizat și alte oportunități de cunoaștere a abilităților și nevoilor unui elev și a strategiilor care ar putea fi eficiente în a-l sprijini pe acesta, să fi avut loc fără implicarea unui paraprofesionist.

Este totuși esențial ca această categorie de personal să cunoască caracteristicile autismului în general și pe cele ale elevului desemnat, în mod special (care este stilul său de învățare, preferințele, nevoile și punctele sale forte). În plus, ar putea fi de ajutor să înțelegeți implicațiile speciale ale altor momente școlare descrise în această secțiune în care paraprofesiștii participă alături de elev. Dacă se oferă sprijin la prânz, atunci fiți atenți la nevoile senzoriale și de comunicare – și strategiile ce pot fi folosite – în timpul mesei de prânz. Implementarea planului de sprijin comportamental și strategiilor senzoriale cade în primul rând în sarcina paraprofesiștilor, la fel ca și modificările necesar a fi aduse mediului de învățare și suporturile educaționale.

Dintre toate persoanele care sprijină un elev de-a lungul unei zile, un ajutor personal va deveni probabil persoana de care va depinde cel mai mult elevul. Așadar, este important să adopte o atitudine prin care să încerce să se detașeze emoțional de meserie; altfel există riscul de a dezvolta sindromul „adeziv” (peste măsură de atașat) și de a crea un elev dependent de personal și de prompt. Amintiți-vă să fixați obiective tot mai înalte și să promovați independența elevului la nivelul la care este capabil să se descurce.

Gândiți-vă că responsabilitatea voastră principală nu este de a sprijini permanent elevul, ci de a căuta mereu să rămâneți detașat.

Strategii:

- Fiți calmi, pozitivi și constituiți un model de comportament pentru elevii cu autism, precum și pentru ceilalți elevi – modalitatea de salut etc.
- Încercați să aflați singuri cât mai multe lucruri despre elev – puneți întrebări, cereți să participați la întâlniri și sesiuni de pregătire, aflați strategiile care trebuie folosite etc.
- Deveniți experți în sesizarea și sprijinirea dificultăților de comunicare ale elevului; cereți instrucțiuni în acest sens, din partea profesorilor săi de educație specială, înțelegând faptul că va trebui să așteptați mai mult pentru a obține un răspuns la o întrebare sau să folosiți un dispozitiv special de comunicare ori o strategie anume, cum ar fi schimbul de pictograme.

- Folosiți fișa **Despre mine** pentru a afla informații relevante despre preferințele, temerile, nevoile, etc. fiecărui elev în parte.
- Identificați un loc liniștit în școală, dacă e nevoie, pentru momentele în care elevul are nevoie de liniște.
- Fiți creativi în privința găsirii de oportunități de punere în practică sau de identificare a abilităților elevilor în afara vârtejului orarului principal – urcarea în autobuzul școlii, coada la masă, vestiarele, etc. și lucrați asupra abilităților de viață independentă.
- Formați independența elevului vostru.
- Exersați abilitățile în mai multe situații și medii și promovați generalizarea.
- Recunoașteți că acțiunile, atitudinea și răspunsurile paraprofesioniștilor pot ajuta (sau pot stânjeni) dezvoltarea și comportamentul unui elev.
- Pe măsură ce elevul devine tot mai independent, echipa care se ocupă de planul educațional individualizat ar putea să decidă să modifice nivelul de intervenție – cum ar fi înlocuirea unui ajutor personal cu personalul de sprijin la clasă. Pentru a testa și exersa creșterea nivelului de independență a unui elev, folosiți strategia numită **Ajutorul invizibil**, disponibilă în Anexă.

Jocul „Ajutorul invizibil”, de Sonia Dickson-Bracks

REZUMAT:

SCOP: evaluarea diferitelor probleme legate de independență, organizare, încredere socială și self-advocay; eliminarea treptată a sprijinului unu la unu.

ORIENTĂRI: La început, jocul ar trebui să aibă loc în timpul unei singure ore de curs pe zi, începând cu perioada cea mai ușoară. 1 Oră de curs = momentul din care elevul iese de la ora precedentă, până când se sfârșește ora prevăzută pentru „joc”. În cadrul sesiunii zilnice individuale, elevul și personalul de sprijin vor recapitula și vor discuta aspecte petrecute în timpul jocului. Pe baza acestei evaluări, vor stabili dacă repetă aceeași perioadă și în ziua următoare sau iau în calcul o perioadă diferită. Odată ce perioadele au fost evaluate, planificați și hotărâți următorii pași pentru viitoarea evaluare sau dezvoltare și implementare a programului.

PLANIFICARE:

Elevul și persoana de sprijin hotărăsc împreună care este cea mai potrivită perioadă în care elevul să pretindă că este singur (neînsoțit de ajutor). Decizia are la bază confortul dat de o anumită configurație (sală de clasă, profesor, elevi și materia predată). De asemenea, elevul și persoana de sprijin ar trebui să stabilească niște indicii gestuale care să semnaleze nevoia de „pauză” de la joc (a se vedea Excepțiile de la reguli).

REGULI:

Odată ce jocul începe, atât elevul cât și persoana de sprijin vor face toate eforturile pentru a pretinde că ajutorul nu este prezent. Asta înseamnă că elevul nu va cere sprijin iar persoana de sprijin nu-i va oferi asistență. Elevul se poate baza pe sprijinul aflat la îndemână (colegi, profesor) în funcție de configurație. De asemenea, elevul și persoana de sprijin nu vor vorbi unul cu celălalt. Persoana de sprijin trebuie să încerce să iasă din raza vizuală a elevului (de exemplu, să stea în spatele elevului când acesta merge și când este așezat în bancă). Excepții de la „regulile jocului” ar trebui să apară doar când sunt folosite indiciile gestuale prestabilite.

EXCEPȚIILE DE LA REGULI (indiciile gestuale pentru „Stop-joc”)

- „Am nevoie de ajutor” (elevul simte că are nevoie de ajutor și vrea „o pauză” de la joc) – stabilește contact vizual cu persoana de sprijin și își atinge nasul.
- „Ești în regulă? Ai nevoie de ajutor?” (persoana de sprijin observă semne de stres semnificativ îngrijorătoare) – atinge ușor umărul elevului și, când acesta se întoarce, își freacă fruntea.
- „Ești sigur că ai nevoie de ajutor? Aminteste-ți că jocul este în desfășurare” (elevul a inițiat o conversație sau a indicat că are nevoie de ajutor dar NU a folosit indiciile prestabilite, fie pentru că a uitat că se află în timpul jocului ori pur și simplu din obișnuință). Persoana de sprijin va folosi un indiciu de „reamintire” (își freacă mâinile) care înseamnă „Ești sigur că ai nevoie de ajutor? Amintește-ți că jocul este în desfășurare.” În momentul respectiv, elevul ar trebui să hotărască în mod conștient dacă folosește indiciul „Am nevoie de ajutor” sau încuviințează (dând din cap) ca a uitat sau că nu are nevoie de ajutor. În orice caz, chiar dacă nu folosește indiciul, însă pare deranjat, ar trebui să primească ajutor.

DOCUMENTARE

Persoana de sprijin își va nota observațiile pe durata jocului. Pentru sesiunea de concluzii/feedback de la sfârșitul zilei va fi folosită o fișă completată (a se vedea Ajutorul invizibil – Fișa de observații).

AJUTORUL INVIZIBIL – FIȘĂ DE OBSERVAȚII

DATA: _____ PERIOADA/ORĂ DE CURS ANALIZATĂ/SUBIECT: _____

MOTIVUL selectării respectivei perioade/ore de curs:

(Confort: sală de clasă, profesor, colegi, materia predată)

INDICII STABILITE PENTRU „STOP-JOC” _____ PROFESORUL ESTE ATENȚIONAT
PRIN: _____

OBSERVAȚII

ORA ÎNCEPERII _____

ORA ÎNCHEIERII _____

TRANZIȚIA DE LA ULTIMA ORĂ DE CURS LA PERIOADA „FĂRĂ AJUTOR”

OBSERVAȚII ÎN TIMPUL PERIOADEI VIZATE (a se nota pe o fișă separată)

NIVELUL DE INDEPENDENȚĂ (1-3)

NIVELUL DE ORGANIZARE (1-3)

A fost elevul organizat în timpul desfășurării activităților de la oră? Descrieți/explicați:

Și-a notat tema și a îndeplinit și alte sarcini, conform cerințelor profesorului?

Notați cerințele aici:

NIVELUL DE SELF-ADVOCACY (1-3)

A cerut elevul ajutor din parte profesorului sau a colegilor când a avut nevoie?

Descrieți/explicați:

NIVELUL ÎNCREDERII SOCIALE (1-3)

A părut elevul încrezător/s-a simțit în largul său pe durata evaluării? A manifestat semne de disconfort? Descrieți/explicați:

REGULILE JOCULUI

ADERENȚĂ/EXCEPȚII: **Dacă au fost cerute excepții, notați contextul:

Inițiate de elev (descrieți):

Inițiate de persoana de sprijin (descrieți):

Au fost folosite indicii? DA/NU Motivul (explicați):

Rezultat (descrieți):

Dacă regulile s-au schimbat sau au fost modificate, notați motivele schimbării sau excepțiile:

Cele zece porunci ale sprijinului oferit de paraprofesionist

1. Îți vei cunoaște atât elevii, cât și dizabilitățile pe care le au.
2. Vei învăța să vezi lucrurile din perspectiva elevilor tăi și vei fi conștient de faptul că lor le este destul de greu să înțeleagă perspectiva ta.
3. Vei încerca să vezi mereu dincolo de comportamentele elevilor tăi, pentru a-ți da seama ce se află în spatele lor.
4. Nu te vei lăsa orbit de punctele forte ale elevilor tăi și nici nu le vei stabili standarde pe care aceștia să nu le poată atinge.
5. Vei stăpâni arta de a oferi sprijin doar corespunzător nivelului de dezvoltare a abilităților și a comportamentului elevilor.
6. Vei fi vigilent în situații care reprezintă ocazii bune de a nu mai folosi prompt-urile, pentru a promova creșterea competenței și independenței elevilor tăi.
7. Vei fi proactiv atât în căutarea informațiilor necesare pentru a-i ajuta pe elevii tăi, cât și în a pregăti și implementa sprijinul de care au nevoie pentru a avea succes.
8. Nu vei submina rolul profesorului și nici nu îi vei face probleme.
9. Vei lăsa mândria personală la intrarea în școală!
10. Vei duce la îndeplinire sarcinile cu atenție, responsabilitate și respect, tot timpul.

Sursa: HowtoBeaParaPro (Cum să fii un paraprofesionist), de Diane Twachtman-Cullen

Antrenorii echipei de sport a școlii

Mulți elevi cu autism sunt capabili să facă parte din echipele sportive ale școlii și sunt membri valoroși ai acestora. Sprijinul necesar pentru ca acest lucru să se întâmple diferă în funcție de elev. Unii elevi cu autism au abilități de a învăța reguli și de a urmări statistici, ceea ce îi face să fie buni asistenți sau persoane care țin scorul. Unii pot fi buni la sporturi individuale precum alergări, cross național sau înot, deoarece acestea nu presupun ca elevul să urmărească mingea sau pe ceilalți membri ai echipei în teren, procesând informații auditive și vizuale, din surse diferite, în același timp. Alții însă pot fi capabili să participe la sporturi de echipă.

*Profesorii de Sport

Luăți în calcul posibilitatea de a înscrie în echipă un membru al familiei elevului, pentru situația în care nu i se pune la dispoziție o persoană de sprijin. Familia este de obicei încântată de faptul că elevul este implicat în activități și este nerăbdătoare să ajute. Un coechipier poate fi desemnat să facă pereche cu elevul cu autism, pentru a-i fi mentor. Un membru al familiei poate dori să fie „umbra” elevului la crossul național sau să-l supravegheze pe timpul jocului, în cadrul unui eveniment sportiv.

Sprijinul pentru activitățile și competițiile sportive va însemna de la antrenament, la organizarea echipamentului, pașii necesari pregătirii unui eveniment, pregătirea pentru călătorii cu autocarul către locuri nefamiliare (în cazul evenimentelor desfășurate în alte orașe). Cu planificare și suport din partea familiei și a echipei școlii, toate aceste provocări pot fi depășite.

A fi membru într-o echipă sportivă este un mod plin de semnificații pentru elevul cu autism, de a simți că „aparține”. Ar putea fi, de asemenea, un moment în care deficiențele de comunicare și abilitățile sociale devin mai evidente și nespuse de dureroase. Antrenorul echipei va da tonul în ceea ce privește modul în care va fi tratat elevul cu autism, de către ceilalți membri ai echipei.

- Familiarizați-vă cu **Informațiile de bază despre autism** și **Informațiile de bază despre Sindromul Asperger**, puse la dispoziție de acest ghid.
- Fiți în temă cu caracteristicile autismului precum și cu nevoile specifice ale elevului. Vă poate fi de ajutor în evitarea și controlarea situațiilor supărătoare.
- Dacă nu le-ați primit deja, întrebați de fișele **Despre mine** ale elevilor cu autism pe care o să-i supravegheați. Este important să înțelegeți care sunt temerile, nevoile și abilitățile individuale ale fiecăruia.
- Fiți conștienți de dificultățile de comunicare, sociale și comportamentale pe care le poate avea un elev cu autism. Cereți ajutorul echipei sale de educație specială, pentru a face față dificultăților de comunicare.
- S-ar putea să fie nevoie să așteptați pentru a primi răspunsul la o întrebare; folosiți un dispozitiv sau o strategie de comunicare, precum schimbul de imagini (pictogramele).
- Sprijiniți nevoia elevului de a-și dezvolta abilități de funcționare pentru viața de zi cu zi și promovați pe cât posibil abilitățile existente și independența (de exemplu, lăsați-l să-și ia echipamentul sportiv, învățați-l cum trebuie să se încălzească înaintea unui eveniment și cum să se relaxeze după etc.).
- Fiti la curent cu strategiile concepute de personalul de sprijin al elevului și cereți ajutorul în privința aspectelor care vă îngrijorează.
- Fiți calmi și pozitivi. Trasați comportamentul potrivit pentru elevul cu autism și pentru colegii săi de echipă, adresați-vă folosindu-i numele și inițiind conversații potrivite cu el. Colegii sunt mai dispuși să-i implice pe elevii cu autism în jocul lor dacă știu cum anume comunică acesta.

- Creați un loc liniștit, dacă e nevoie, în autocarul echipei, în fața, lângă adulți, pentru elevul cu autism.
- Saluturile prietenoase, acceptarea și răbdarea îl pot sprijini pe elevul cu autism să se simtă în largul lui în echipă, iar micile responsabilitățile îl ajută să simtă că are propria contribuție, ca membru al echipei. Sărbătoriți realizările!
- Cereți personalului familiar elevului cu autism să exerseze cu el în afara haosului din timpul antrenamentelor de echipă – elevul cu autism poate să înceapă încălzirea cu cinci minute înainte ca ceilalți să vină; cereți-i terapeutului ocupațional să îl învețe tehnici de a lovi, arunca, prinde sau recuperarea mingea de la adversari etc. – iar pe măsură ce elevul se descurcă, construiți abilități care să-i ofere independență.
- Orarele vizuale pot fi de ajutor în stabilirea și perpetuarea rutinelor, asigurând un comportament compliant și controlabil. Un paraprofesionist/o persoană de sprijin sau un membru al familiei vă pot ajuta să realizați orarele vizuale, dacă este nevoie.
- Folosiți lauda descriptivă pentru a construi comportamentele dorite (de exemplu: „Îmi place felul în care așezi mingea înapoi la locul ei.”).
- Fiti atenți la vulnerabilitatea elevilor cu autism la intimidări, mai ales în domeniul sportive cu supraveghere limitată.
- Elevii cu autism nu au inteligență socială; prin urmare dacă un elev este intimidat sau torturat în liniște, sunt șanse ca el să reacționeze – dar s-ar putea să n-o facă într-un fel care pare potrivit sau care este ușor de identificat. Țineți cont de dificultățile de comunicare ale elevului și încercați să înțelegeți situația, înainte de a emite judecăți privind vina sau comportamentul.
- Lucrați cu echipa școlii pentru a putea oferi sprijin vizual și scris privind „Reguli nescrise pentru comportamentul la vestiar, în autocar sau în tribună”. Implicați-i și pe membrii echipei.
- Ajutați-i pe colegii de echipă să-l sprijine pe elevul cu autism, într-o manieră plină de respect, în încercarea acestuia de a se alinia convențiilor sociale, instruindu-i și modelându-le comportamentul.

***Administrația
Școlară,
Directorul de
Școală, Membrii
Echipei
Interdisciplinară**

Administrația școlară, directorii de școală, membrii echipei interdisciplinare

O administrație informată, cu o atitudine inclusivă dă tonul unei școli inclusive de succes. Este esențial ca administratorii și directorii de școală să aibă o atitudine pozitivă în legătură cu elevii lor cu nevoi speciale, deoarece atitudinea lor stabilește standarde și dă tonul pentru întregul personal școlar și pentru elevi. Cunoașterea beneficiilor includerii, atât pentru elevii cu nevoi excepționale, cât și pentru cei tipici, contribuie la dezvoltarea acestei perspective. Este de asemenea important ca această perspectivă să fie menținută în timp – dorințele elevului și ale familiei ar putea însemna ca incluziunea să înceapă cu câteva minute pe zi și să crească treptat, odată cu abilitatea de a face acest lucru și încrederea că se poate.

Nu este suficient să apreciezi incluziunea. O experiență pozitivă pentru toți cei implicați înseamnă ca ei să fie informați și pregătiți. Pentru școlile care au elevi cu tulburări din spectrul autismului, este foarte important ca personalul administrativ să cunoască caracteristicile autismului și particularitățile fiecărui elev în parte atunci când ia decizii legate de sala de clasă sau sarcinile personalului, de pregătirea și sprijinirea echipei și de planificarea realizată pentru fiecare elev. Personalul este foarte important, căci un sprijin precar din partea unui personal nespecializat sau ineficient poate agrava o situație dificilă sau poate cauza anxietate sporită și nivel de dificultate ridicat pentru elev. Căutați să aflați dacă nevoile unui elev sunt satisfăcute și țineți cont de părerile familiei și ale celorlalți membri ai personalului, căci ceea ce se înțelege prin a fi „un bun profesor” pentru un elev tipic ar putea fi o abordare greșită pentru un elev cu nevoile complexe ale autismului.

În multe școli, psihologul sau managerul de caz sunt cei care fac recomandări către serviciile de educație specială. Este bine ca acest coordonator să aibă cunoștințe despre caracteristicile autismului, precum și despre riscul suplimentar pe care îl prezintă tulburările de comportament și emoționale, induse de comorbidități, care ar putea fi ameliorate prin supraveghere și tratament specific. Elevii cu autism ar putea să manifeste agresiune față de ceilalți sau față de ei înșiși, depresie, anxietate, Sindromul ADHD (Deficit de atenție și hiperactivitate) și ticuri, dar adesea acești copii și tineri cu autism nu primesc tratamente specifice pentru aceste probleme, deoarece părinții și personalul școlii nu le recunosc ca fiind tulburări separate și tratabile. Simptomele care se suprapun, varietatea manifestărilor și factorii cognitivi pot face ca diferențierea diagnosticurilor să fie dificilă și nu există instrumente de screening pentru aceste tulburări complementare la persoanele cu autism. În mod similar, alte dificultăți de învățare, precum dislexia, probleme de vedere și dificultăți de procesare auditivă pot apărea la elevii cu autism fără indiciile obișnuite care să sugereze nevoia unei evaluări (de exemplu, un elev cu abilități verbale limitate nu va spune „mamă, eu nu văd la tablă”). Eventualele temeri ridicate de membrii echipei care gestionează planul educațional individualizat al unui elev ar trebui analizate în contextul acestor probleme, deoarece evaluările eficiente și diagnosticarea exactă sunt esențiale pentru stabilirea planurilor potrivite de intervenție.

Din moment ce administratorii de școală sunt adesea solicitați în situațiile dificile, este important ca ei să fie implicați și în cunoștință de cauză în ceea ce privește **planul de sprijinire a comportamentului pozitiv** al unui copil și strategiile stabilite pentru acel elev. Respectarea nevoilor elevului și îmbrățișarea concepției că fiecare comportament comunică ceva sunt esențiale când intervenția este necesară.

Pregătirea personalului, planificare și instruire

- Fiți flexibili și deschiși.
- Oferiți sesiuni introductive și permanente de pregătire și conștientizare pentru personal, de la creșterea abilităților profesionale pentru personalul departamentului de educație specială, până la sprijinirea profesorilor ce oferă educație generală, a furnizorilor speciali, a șoferilor de autobuz, a personalului de sprijin de la masă, etc. pentru ca aceștia să înțeleagă și să cunoască autismul și elevii cu autism.
- Sprijiniți schimbul de informații și promovați colaborarea între departamente și personal, deoarece sunt esențiale pentru asigurarea unui sprijin constant pentru elev, în toate contextele și mediile în care se desfășoară procesul educațional. Utilizați instrumentele din **Anexe**, când se potrivesc.
- Faceți tot posibilul să includeți paraprofesiștii care acordă sprijin individual (unu la unu) sau la clasă, în sesiunile de pregătire a personalului, în întâlnirile echipei care gestionează planul educațional individualizat, în sesiunile de terapie specifice (logopedie, terapie ocupațională, etc.) și în planificarea și evaluarea procesului de sprijinire a comportamentului pozitiv; adesea aceste persoane petrec mai mult timp cu un elev cu autism, în diferite locuri în care se desfășoară procesul educațional, decât ceilalți membri ai personalului din școală.
- Asigurați un climat favorabil pentru întâlniri regulate în echipă și pentru o comunicare deschisă.
- Fiți proactivi – sprijiniți echipa care se ocupă de planul educațional individualizat, în dezvoltarea unui plan de comportament pozitiv, punând accent pe sprijinire și intervenții adecvate pentru A EVITA comportamentele inddezirabile. Consultați capitolele **Resurse** și **Anexe**, pentru informații despre sprijinirea comportamentului pozitiv.
- Sprijiniți personalul școlii să gândească creativ – pauzele pot fi momentul ideal pentru intervenții din partea logopedului sau terapeutului ocupațional care, o dată pe săptămână, ar putea crea strategii și stabili jocuri pe care personalul de zi cu zi (și colegii) să le continue apoi în restul săptămânii.

Elevul cu autism

- Pregătiți elevul pentru tranziții. Invitați-l să vadă o sală de clasă sau o școală, înainte de prima zi de școală, astfel încât să aibă timp să se obișnuiască în noul ambient (și cu personalul, dacă se poate) fără ca stimulii săi senzoriali să fie suprasolicitați.
- Deveniți familiari. Saluturile prietenoase și o atitudine de acceptare vă pot ajuta să faceți un elev să se simtă în largul lui în școală. Folosiți fișa **Despre mine** de la **Resurse** pentru a afla informații relevante despre preferințele, temerile, nevoile, etc. fiecărui elev.
- Aflați câteva lucruri semnificative despre fiecare elev, pentru a stabili o legătură personală și sărbătoriți reușitele sale cu laude adaptate comportamentului respectiv (de exemplu, „Îmi place că mergi pe coridor atât de liniștit!“).
- Nu uitați de dificultățile de comunicare ale elevului; cereți instrucțiuni despre modul de a comunica, de la profesorii săi de educație specială, înțelegând faptul că va trebui, poate, să așteptați mai mult pentru a obține un răspuns la o întrebare sau să folosiți un dispozitiv special de comunicare ori o strategie anume, cum ar fi schimbul de pictograme.
- Fiți conștienți de nevoia elevului de a-și dezvolta abilitățile de conviețuire și identificați ocazii potrivite pentru integrarea sa în clasă și în școală și pentru a realiza pași spre independență, atât cât este posibil.
- Oferiți personalului șansa de a exersa cu elevul unele abilități în afara momentelor de agitație și zgomot specifice anumitor situații, astfel încât acesta să-și dezvolte acele abilități, neinfluențat de aspectele sociale și senzoriale confuzante care însoțesc asemenea momente, de exemplu: a-i permite unui copil să plece mai devreme pentru a se îmbrăca pentru ora de educație fizică într-un vestiar liniștit sau a-i cere să exerseze cum să folosească o tavă sau cum să comande prânzul, cu câteva minute înainte de a veni colegii lui).
- Când se fac exerciții de prevenire a incendiilor, etc. fiți conștienți că acestea pot face elevii cu autism foarte temători. Pregătirea lor și avertizarea personalului în prealabil îi va ajuta să facă față zgomotului și să se obișnuiască cu procedurile de prevenire a incendiilor.

Elevii cu autism și colegii lor tipici

- Fiți conștienți de vulnerabilitatea elevilor cu autism și de riscul de a fi victime ale comportamentelor agresive – formați în mod proactiv, în rândul elevilor, o cultură în care agresiunile să nu fie acceptate, prin conștientizare, sensibilizarea colegilor, diverse strategii și proceduri.
- Elevii cu autism nu au abilități sociale foarte bune; prin urmare, dacă un elev este agresat verbal sau fizic, este probabil să reacționeze și riposteze – și doar acest comportament

va fi sesizabil pentru cei din jur; țineți cont de dificultățile de comunicare ale unui elev cu autism și faceți toate eforturile pentru a înțelege toate elementele unei situații, înainte de a stabili concluzii în privința vinei sau comportamentului.

- Realizați sesiuni de pregătire pentru personal și colegi și facilitați colaborarea în echipă.
- Asigurați-vă că elevii sunt parte integrantă a școlii și că sunt informați despre evenimentele școlare și despre oportunități – acest lucru este adesea trecut cu vederea pentru elevii din clasele speciale, care ar putea să nu participe la orele de dirigiență. Pentru elevii cu autism ar fi de util ca emailuri sau memo-uri de informare să fie trimise acasă părinților, dacă se fac anunțuri importante în timpul programului de la școală; elevii cu autism s-ar putea să nu le spună părinților, când ajung acasă, despre aceste anunțuri pe care le-au auzit la școală.
- Creați ocazii de interacțiune socială și de dezvoltare a abilităților sociale – găsiți modalități de a include elevii în producțiile școlare, în activitățile extracurriculare și în cluburile școlii.
- Gândiți-vă să apelați la grupul de prieteni ai elevului, pentru sesiuni de exersare a abilităților sociale, și la colegi apropiați, care pot să sprijine și să apere un elev vulnerabil.
- Oferiți colegilor sprijin și sesiuni de pregătire.
- Întâlniți-vă des cu echipa care se ocupă de planul educațional individualizat al elevului, să vedeți dacă planul de sprijinire a comportamentului pozitiv funcționează și dacă este bine implementat în toate mediile în care se desfășoară procesul educațional. Sprijiniți-vă eforturile cu ajutorul fișelor **Lista necesarului din clasă**, **Strategii de întărire/recompensare** și **Colectare de date**.

Familia elevului cu autism

- Fiți atenți la nevoile și așteptările familiei. Implicați-o în toate întâlnirile și discuțiile despre elev.
- Dați dovadă de respect față de părinți, atunci când vă întâlniți în echipă. Dacă cineva folosește un titlu formal, precum Doamnă sau Domnule, nu faceți referire la ei cu „mama” și „tatăl”.

Incidente și probleme de comportament

În multe școli, când un elev prezintă un comportament inadaptabil care este perceput ca fiind agresiv, periculos sau refractar la intervenții, directorul, managerul de caz sau alt administrator este chemat să rezolve situația. În aceste situații, este important să ne amintim că orice comportament este un mijloc de comunicare, și nu neapărat o dorință

fățișă de a-i enerva sau răni pe ceilalți. Rar se întâmplă ca un comportament extrem să se manifeste din senin, de obicei există o cauză tipică, precum sprijinirea inadecvată a aceluia elev și intervenții nepotrivite și o acumulare de frustrări în timp. Dacă sunteți solicitați să rezolvați o situație:

- Informați-vă cu privire la detaliile planului de sprijinire a unui comportament pozitiv, întocmit pentru respectivul elev.
- Păstrați-vă calmul.
- Aveți grijă să nu jigniți sau să certați copilul imediat și de față cu alții.
- Folosiți puține indicații verbale cu elevul. Aplicați principiul „puțin și bun”. Vorbitorul excesiv și adulții agitați pot înrăutăți situația. Câteva clipe de liniște sunt de ajutor tuturor. Apoi folosiți propoziții simple și scurte.
- Respectați instrucțiunile de comunicare stabilite pentru elevul respectiv și fiți pregătiți să așteptați un timp mai îndelungat pentru a primi răspunsul.
- Oferiți elevului posibilitatea de a se implica în discuție și de a nu mai avea sentimentul că este manevrat, de exemplu, „Vrei să vorbim despre acest lucru la cabinetul medical sau în biroul meu?”
- Folosiți materiale scrise/pictograme/desene/povești sociale pentru a afla care este perspectiva elevului, care sunt sentimentele și interpretările lui și spuneți-i de ce acțiunile sale nu sunt acceptabile.
- Transmițându-i elevului mesajul că echipa se străduiește să îi înțeleagă modul de a vedea lucrurile și că încearcă să își dea seama de ce el a dat dovadă de un comportament inadaptabil (urmat apoi de instituirea unor modalități potrivite de sprijinire și a unor măsuri preventive) îl va ajuta mult mai mult pe elev să-și schimbe comportamentul, decât o măsură precum suspendarea.
- Obțineți informații legate de ceea ce s-a întâmplat, din mai multe surse, amintindu-vă să strângeți date atât despre comportament, cât și despre evenimentele și condițiile care au declanșat comportamentul (mai ales problemele senzoriale care sunt adesea trecute cu vederea) și despre măsurile folosite anterior pentru comportamente similare (răspunsurile sau recompensele neadecvate față de comportamentele inadaptabile pot încuraja acele comportamente, în loc să le limiteze).
- Acceptați și luați în considerare posibilitatea ca intervențiile și strategiile stabilite în mod curent pentru elev, chiar dacă sunt bine intenționate, să contribuie, totuși, la dezvoltarea comportamentului indezirabil.
- Aveți grijă când interacționați cu părinții elevului, care de obicei se tem de rapoarte asupra comportamentului. Amintiți-vă că acest lucru a avut loc la școală și că, deși copilul este responsabilitatea lor, condițiile care au dus la acest comportament nu au fost controlate de ei. Luați în considerare punctul lor de vedere și sugestiile lor atunci când vă întâlniți în echipă pentru evaluarea cauzei declanșatoare a comportamentului și pentru realizarea unui plan de dezvoltare a unui comportament de înlocuire a comportamentului indezirabil.

*Personalul Medical

Personalul medical

Este important să cunoașteți orice situație legată de o problemă medicală suplimentară sau de o medicație pe care o are elevul – sau pe care ar putea-o avea, de genul celor descrise în secțiunea **Alte dificultăți**. Aveți grijă la medicamente și la situațiile de comoritate – fizică sau psihologică.

Este important de știut de asemenea că, pe lângă îngrijirea medicală tradițională, unele familii pot urma sfatul unor doctori și practicanți de medicină alternativă care au abordări mai puțin convenționale pentru tratarea problemelor medicale subsidiare sau a simptomelor autismului; acestea variază de la suplimente pentru dietă, la acupunctură sau eliminarea metalelor grele. Pentru a înțelege mai bine unele dintre aceste abordări, vizitați website-ul **Institutului de Cercetare în domeniul Autismului (Autism Research Institute)**.

Mulți elevi cu autism au alte nevoi legate de sănătate, dar și afecțiunile sau cucuiele și vânățăile pe care le au toți copiii. Cabinetul medical școlar ar trebui să fie un loc sigur de sprijinire a elevilor cu nevoi speciale, dar pentru o interacțiune eficientă va fi nevoie ca personalul medical să înțeleagă autismul și să cunoască detalii despre fiecare elev care are această afecțiune.

- Cunoașterea caracteristicilor autismului, precum și a caracteristicilor specifice ale fiecărui elev este de folos pentru evitarea sau instrumentarea situațiilor deranjante; unii copii ar putea să fugă de la școală; soneria de la ușă, alarma de incendiu sau clopoțelul ar putea reprezenta un asalt senzorial – trebuie să știți ce să faceți pentru a evita anumite situații și gestiona anumite nevoi.
- Nu uitați de dificultățile de comunicare ale elevului; cereți instrucțiuni despre modul de a comunica, de la profesorii săi de educație specială, înțelegând faptul că va trebui, poate, să așteptați mai mult pentru a obține un răspuns la o întrebare sau să folosiți un dispozitiv special de comunicare ori o strategie anume, cum ar fi schimbul de pictograme.
- Deoarece vizita la cabinetul medical nu este o activitate zilnică, este bine să faceți cunoștință cu elevul, din timp, înainte să apară o situație de urgență; petreceți timp cu el pe parcursul unei zile obișnuite, invitați-l să viziteze cabinetul medical, etc., astfel încât frica de necunoscut să nu fie asociată cu rănirea sau îmbolnăvirea.
- Înțelegeți nevoile medicale speciale ale elevului și discutați cu familia sau/și cu medicul, referitor la intervențiile și medicația specială.
- Mulți copii cu autism iau medicamente sau urmează diete speciale; chiar dacă acestea nu sunt luate sau urmate în timpul programului școlar, ar putea fi de ajutor să știți care sunt acele medicamente și posibilele lor efecte secundare; fiți atenți că familia/echipa medicală a unui elev ar putea dori să nu îi informeze pe ceilalți (profesori, personal de sprijin) despre schimbările în medicație, pentru a obține observații imparțiale asupra efectelor intervențiilor.

- Gândiți-vă să folosiți un chestionar astfel încât informațiile să rămână disponibile în cazul apariției unor efecte secundare sau unei urgențe.
- Amintiți-vă că orice comportament înseamnă comunicare – luați în considerare faptul că ar putea să fie vorba de răniri, durere, etc. în cazul în care un copil are comportamente deosebite, pe care nu le-a mai avut .

Strategii:

- Fiți calmi, pozitivi și constituiți un model de comportament pentru elevii cu autism, precum și pentru ceilalți elevi – modalități de salut și altele.
- Folosiți capitolul **Despre mine** pentru a afla informații relevante despre preferințele, temerile, nevoile, etc. fiecărui elev în parte.
- Permiteți-i unui elev cu autism să apeleze la ajutorul unei persoane de sprijin familiare sau al unui îngrijitor, pe durata consultației la cabinet, deoarece acest lucru ar putea facilita comunicarea cu elevul și responsivitatea lui și i-ar putea reduce teama (de exemplu, persoana respectivă i-ar putea cere elevului să deschidă gura, pentru a vă putea uita).
- Poate fi dificil să-l faci pe un copil să ia medicamente – întrebați despre strategii care au fost folosite cu succes acasă; alte strategii la care *s-a apelat* cu succes pentru a determina copilul să accepte medicamentele sunt programele vizuale, poveștile sociale sau sistemele de recompense.
- Folosiți un *grafic vizual al durerii** pentru ca elevul să poată oferi o descriere a severității durerii, precum și poze, pentru ca el să poată indica locul unde resimte durerea.
- Folosiți suporturi și exemple vizuale, dacă este posibil (de exemplu, „deschide gura” ar putea fi înlocuit cu „fă așa”, exemplificând în mod potrivit).
- Permiteți elevilor să aibă un loc unde să-și păstreze niște haine de schimb pentru a se descurca ușor în situații care necesită intervenții medicale și în care, de exemplu, se murdăresc.

*http://www.health.vic.gov.au/qualitycouncil/downloads/app1_pain_rating_scales – resursă în limba engleză

Personalul de pază

Apar mult prea des știri despre interpretarea greșită a comportamentului unui copil cu autism, care se soldează cu folosirea excesivă a forței și rănirea lui. Este esențial ca personalul de securitate – și, în mod ideal, serviciile de urgență (Salvare, Poliție etc.) sau persoanele care pot acorda primul ajutor – să cunoască persoanele cu autism din comunitate și caracteristicile autismului. Un elev cu autism s-ar putea să nu răspundă la strigarea sa pe nume sau la o solicitare de a face sau de a nu mai face ceva. Pentru a le oferi securitate și un sprijin real persoanelor cu autism, este nevoie de înțelegerea problemelor lor de comunicare, de înțelegere a anxietății, a faptului că pot avea temeri nefondate și dificultăți de ordin senzorial, că pot să nu sesizeze pericolul și că pot avea tendința de a hoinări sau de a fugi de la școală.

Această informație a fost pusă pe un card de portofel, tocmai pentru a informa serviciile de urgență/persoanele care pot acorda primul ajutor despre modul în care pot interacționa cu persoanele cu autism. Informații suplimentare, inclusiv materiale și înregistrări video de pregătire a personalului, traduse în mai multe limbi, sunt disponibile pe pagina internet a lui [Dennis Debbaudt](http://www.autismriskmanagement.com), www.autismriskmanagement.com – [Managementul riscului și securității în cazul persoanelor cu autism](#).

Familiarizați-vă cu [Informațiile de bază despre autism](#) și [Informațiile de bază despre Sindromul Asperger](#), pune la dispoziție în acest ghid și consultați fișele [Despre mine](#) ale elevilor cu autism din școală. Fișele includ de regulă fotografii ale elevilor, care vă ajută să-i identificați, dar și informații cu privire la nevoi, temeri, dificultăți de comunicare și comportament. Cereți școlii informații despre siguranță și impulsivitate.

- Fiți conștienți de vulnerabilitatea elevilor cu autism. Ei sunt adesea victime ale agresiunilor. Informați echipa școlii dacă observați situații de agresiune.
- Elevii cu autism nu sunt foarte inteligenți social. Dacă un elev cu autism este intimidat sau torturat în tăcere este posibil să reacționeze dar să nu o facă într-un mod considerat acceptat sau potrivit și ușor de recunoscut. Luați în considerare dificultățile de comunicare ale elevului cu autism și încercați să înțelegeți contextul exact, înainte de a atribui vini sau a judeca comportamente.
- Fiți un model de comportament pentru elevii cu autism și pentru colegii lor, adresându-vă pe nume și discutând politicos cu ei. Stabilind o relație cu un elev poate să vă ajute să-i fiți de folos într-o situație de urgență.
- Fiți conștienți de dificultățile de comunicare ale unui elev cu autism. Pregătiți-vă să așteptați un răspuns, dacă este vorba despre o acțiune sau despre un răspuns verbal și rețineți că anxietatea și situațiile de stres pot să împiedice abilitatea de comunicare a unui elev cu autism.
- Oferiți indicații constructive. Reduceți folosirea lui „Nu face asta!”, „Oprește-te!”. „Te rog, rămâi pe alee” poate fi mai eficient decât „Nu călca pe iarbă!”, pentru un elev care nu îl aude pe „nu” sau pentru cineva care nu știe foarte clar pe unde trebuie să meargă. Exprimările constructive ajută elevul să înțeleagă exact ce trebuie să facă.
- Dacă aveți dificultăți în interacțiunea cu un elev cu autism, cereți ajutor echipei școlii.

*Securitate Şcolară

Date de pe Cardul informare cu privire la interacțiunea cu persoana cu autism la locul faptei (On Scene Autism Information Card – Debbaudt Legacy Productions)

Informații despre persoana cu care interacționați:

La nivel de Comunicare:

- Poate fi nonverbală sau poate să aibă abilități verbale limitate
- Poate să nu răspundă instrucțiunilor sau întrebărilor dvs.
- Poate repeta cuvintele sau frazele dvs., poate imita gesturile sau reacțiile emoționale pe care le aveți
- Poate să îi fie dificil să își exprime nevoile

La nivel de Comportament:

- Poate manifesta din senin stări de iritare sau de mare tensiune
- Poate să râdă, să chicotească sau să vă ignore prezența
- Poate să fie extrem de sensibilă la lumini, sunete și atingere
- Poate să vă evite privirea
- Poate să îi lipsească simțul pericolului
- Poate părea insensibilă la durere
- Poate manifesta auto-stimulări: fluturarea mâinilor, legănarea corpului sau atașarea de anumite obiecte

În situații legate de siguranța elevilor:

- Poate să nu înțeleagă care îi sunt drepturile și care sunt avertismentele
- Poate deveni temătoare când apar situații noi
- Poate să nu înțeleagă consecințele acțiunilor sale
- Dacă este verbală, persoana poate să facă afirmații false sau derutante

Recomandări pentru interacționarea cu persoanele cu autism:

- Manifestați o atitudine liniștitoare. Oferiți-i persoanei spațiu personal mai mare
- Folosiți un limbaj simplu
- Vorbiți rar, repetați și reformulați întrebarea
- Folosiți termeni și idei concrete, evitați limbajul de argou sau jargon
- Așteptați mai mult timp pentru a primi un răspuns
- Oferiți aprecieri și încurajări

- Fiți precauți
  - Persoana poate avea crize epileptice și un tonus muscular scăzut
  - Dacă i se acordă timp și spațiu, persoana poate să-și redreseze comportamentul
  - Căutați sfaturi din partea celor care sunt de față și cunosc persoana cu autism
- Debbaudt, D. and Legacy, D. On Scene Autism Information Card. Debbaudt Legacy Productions. Port Saint Lucie, Florida – Waterford, Michigan, 2004.

Cum ar putea un elev cu nevoi speciale să facă parte din școala noastră?

Drepturile elevului cu autism

- Dreptul unui copil la educație publică
- Educație publică gratuită și adecvată (Free Appropriate Public Education – FAPE)
- Mediul cel mai puțin restrictiv (Least Restrictive Environment – LRE)
- Servicii de Educație Specială

Metode educaționale folosite în predare, pentru elevii cu autism

- Analiza Comportamentală Aplicată (Applied Behavior Analysis – ABA)
- Metode educaționale suplimentare, folosite adesea în predare, în cazul elevilor cu autism
  1. DTT/sau Metoda Lovaas (Discrete Trial Teaching – Instruirea prin încercări discrete)
  2. Floortime sau Modelul DIR (Difference Relationship Model – Modelul Diferenței Relaționale)
  3. PECS (Pictures Exchange Communication System – Sistemul de Comunicare prin Schimb de Imagini)
  4. PRT (Pivotal Response Treatment – Tratatamentul de Răspuns Pivotal)
  5. RDI (Relationship Development Intervention – Intervenția pentru Dezvoltarea Relațiilor Sociale)
  6. SCERTS (Social Communication/Emotional Regulation/Transactional Support – Comunicarea Socială/Reglarea Emoțională/Suportul Tranzacțional)
  7. TEACCH (Training and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children – Instruirea și Educarea Copiilor cu autism și cu alte Dizabilități de Comunicare)
  8. VB (Verbal Behavior – Comportamentul Verbal)

Terapii folosite pentru elevii cu autism

- Terapia Ocupațională, Fizioterapie, Terapia de Integrare Senzorială
- Logopedia

Abordarea echipei, în educarea copiilor cu autism

Dreptul unui copil la educație publică

În Statele Unite ale Americii, orice copil are dreptul la educație gratuită, adecvată vârstei și condiției sale. Legea învățământului pentru persoane cu dizabilități - The **Individuals with Disabilities Education Act (IDEA)**, intrată în vigoare în 1975, prevede educația publică pentru *toți* copiii din această categorie și atribuie școlilor responsabilitatea de a furniza sprijin și servicii în acest sens. IDEA a fost revizuită ultima dată în 2004 (și de fapt a fost redenumită Legea privind Îmbunătățirea Învățământului pentru Persoane cu Dizabilități – Individuals with Disabilities Education Improvement Act, dar este cunoscută în continuare, pentru cei mai mulți, ca IDEA). Legea prevede acum că statul îi asigură fiecărui copil cu dizabilități educație publică gratuită și potrivită nevoilor sale individuale. Potrivit IDEA, copiii cu dizabilități, inclusiv autism, au dreptul la servicii de intervenție timpurie și la educație specială. În plus, IDEA a legiferat o abordare importantă, și anume cea de echipă, precum și rolul părinților ca parteneri egali în planificarea realizată în mod individual, pentru fiecare copil. Totodată, această lege promovează desfășurarea procesului educativ în mediul cel mai puțin restrictiv.

În completarea prevederilor IDEA, o lege din 1990 privind cetățenii americani cu dizabilități – Americans with Disabilities Act (ADA) stabilește, ca drept civil, protecții speciale și dispoziții specifice pentru asigurarea accesului egal la educație, pentru oricine are o dizabilitate. Secțiunea 504 a Legii privind Reabilitarea din 1973 este un alt act legislativ cu privire la drepturile civile, care interzice discriminarea pe criterii de dizabilitate, în programe și activități publice și private care primesc asistență financiară federală. La nivel general, persoanele protejate de aceste legi sunt toți cei care au o dizabilitate fizică sau mentală care le limitează în mod substanțial una sau mai multe activități vitale.

Drepturi privind educația și sănătatea, în România

În România, toți copiii au acces liber și egal la orice formă de educație (conform Constituției României și Legii Educației Naționale 1/2011), indiferent de vârstă, precum și la informații referitoare la diagnostic, recuperare/reabilitare, servicii și programe disponibile. Copilul cu dizabilități, în baza Certificatului de încadrare în grad de handicap, beneficiază conform legii și de :

- Acces gratuit la masă și cazare, în internatele școlare,
- Reducere cu 50% a taxelor pentru cazare și masă, la cantinele și căminele studentești,

- Acces la servicii educaționale de sprijin :
- Școlarizare la domiciliu: învățătorul de sprijin este încadrat cu 4 ore/săptămână/elev; profesorul de sprijin pentru învățământul gimnazial este încadrat cu 5 ore/săptămână/elev; profesorul de sprijin pentru învățământul liceal este încadrat cu 6 ore/săptămână/elev;
- Învățământ de masă: un post de profesor itinerant și de sprijin pentru 8-12 copii/elevi/tineri cu deficiențe moderate sau ușoare și pentru 4-6 copii/elevi/tineri cu deficiențe grave, profunde sau asociate; norma de predare este de 16 ore.
- Locuri gratuite în tabere de odihnă, o dată pe an, indiferent de forma de învățământ,
- Intrare gratuită la spectacole, muzee, manifestări artistice și sportive,
- Rechizite școlare și alocație zilnică de hrană pentru întreaga perioadă a programului școlar (Hotărârea nr. 1251/2005 privind unele măsuri de îmbunătățire a activității de învățare, instruire, compensare, recuperare și protecție specială a copiilor/elevilor/tinerilor cu cerințe educative speciale, din cadrul sistemului de învățământ special și special integrat),
- Asistență medicală gratuită, medicamente gratuite, atât pentru tratamentul ambulatoriu, cât și pe timpul spitalizării; dispozitive medicale gratuite în ambulatoriu,
- Servicii gratuite de cazare și masă și pentru însoțitorul copilului cu handicap grav sau accentuat ori al adultului cu handicap grav sau accentuat, în unitățile sanitare cu paturi, sanatorii și stațiuni balneare).

Ce înseamnă „Educație publică gratuită și adecvată” în Statele Unite („Free Appropriate Public Education” – FAPE)

Legea IDEA sprijină o „educație publică gratuită și adecvată” pentru toți copiii cu dizabilități. Fiecare copil are dreptul la o educație care să fie personalizată în funcție de nevoile sale speciale și un mediu care să-i permită să progreseze în mod firesc, din punct de vedere educațional, fără niciun cost pentru familia sa.

Ce înseamnă „Mediul cel mai puțin restrictiv” („Least Restrictive Environment” – LRE)

IDEA prevede și faptul că toți copiii cu dizabilități au dreptul să experimenteze în școli „mediul cel mai puțin restrictiv”. Acest lucru înseamnă că școala este obligată să educe un copil cu dizabilități într-o clasă normală/tipică, alături de colegi fără dizabilități, în unitatea în care ar fi învățat dacă nu ar fi avut acea dizabilitate, la maxima sa capacitate, beneficiind de tot sprijinul și toate serviciile necesare ca acest proces să fie posibil. Acest lucru nu înseamnă că toți copiii trebuie să fie încadrați în învățământul de masă, ci că obiectivul este să plasezi elevul în cel mai natural mediu de învățare posibil, în cadrul comunității sale. Această decizie este luată de membrii echipei care realizează programul

educațional individualizat al unui copil, având în vedere multitudinea de aspecte legate de mediul cel mai adecvat și de sprijinirea copilului, iar încadrarea și mediul cel mai puțin restrictiv pentru fiecare elev în parte se pot schimba cu timpul.

Participarea copiilor cu dizabilități la învățământul de masă este denumită deseori „incluziune”. Incluziunea nu înseamnă că un copil cu nevoi speciale trebuie să fie plasat într-un mediu de învățământ de masă exact ca un elev tipic; mai trebuie asigurată o varietate de suporturi specifice educației speciale, pentru a crea un mediu favorabil și experiențe pozitive pentru toți cei implicați. Planificarea atentă este esențială, uneori fiind necesar să se realizeze modificări și adaptări ale mediului de lucru, precum și formare de personal, pentru a plasa cu succes un copil cu dizabilități în mediul cel mai puțin restrictiv pentru el. Acesta ar putea include: asigurarea unui paraprofesionist special format pentru lucrul la clasă sau unu-la-unu; contexte sau obiective modificate; curriculum adaptat; asigurarea suporturilor vizuale sau a unor echipamente adaptate în mod specific etc. Departamentul de educație specială ar trebui să asigure training, strategii și sprijin pentru angajații din învățământul de masă și pentru alte persoane din comunitatea școlară care interacționează cu elevii cu nevoi speciale.

Este important de subliniat faptul că viziunile despre incluziune pot varia considerabil între școli, cadre didactice și părinți ai copiilor cu sau fără nevoi speciale. IDEA prevede o abordare de echipă în ceea ce privește procesul de planificare pentru un elev și plasarea acestuia într-o clasă, astfel încât să fie luate în considerare obiectivele tuturor membrilor echipei și toate suporturile necesare desfășurării procesului educațional, pentru a maximiza incluziunea. Nu toți părinții vor considera că mediul școlii de masă poate favoriza creșterea și dezvoltarea copilului lor cu nevoi speciale și, pentru a echilibra aceste perspective diferite, e nevoie să se accepte și astfel de situații. Totodată, nu toți elevii vor fi pregătiți, în orice moment, pentru integrare totală. Anxietatea și problemele senzoriale legate de integrare pot semnala faptul că eforturile ar trebui să înceapă cu pași mici, care să genereze succes treptat și creșterea progresivă a participării în școală și în comunitatea locală.

Cu cât este mai puțin restrictiv cadrul asigurat elevului de către școală, cu atât sunt mai mari șansele pentru un copil cu autism de a interacționa cu alți elevi ai școlii, în afara mediului specific învățământului special – acest lucru înseamnă personal de sprijin, profesori pregătiți pentru învățământul general și special, personal administrativ, tutori și, cel mai important, colegi care nu trebuie să aibă neapărat cunoștințe despre autism. Autism Speaks a creat acest ghid ca să ofere o mai bună înțelegere, perspectivă și strategie personalului școlii, astfel încât să se simtă pregătit și toți elevii să beneficieze, în acest fel, de înzestrările speciale și de capacitățile deosebite ale membrilor comunității școlare.

Care sunt serviciile învățământului special?

În cazul Statelor Unite ale Americii, serviciile învățământului special încep acolo unde se termină serviciile de intervenție timpurie pentru copiii mici, la vârsta de 3 ani, și continuă

pana la 21 de ani, pentru elevii care au nevoie de sprijin special până la această vârstă. Conducerea școlii furnizează în general aceste servicii, prin departamentul de învățământ special, pe baza unei evaluări și a unui proces de planificare care se realizează cu o echipă de experți și furnizori de intervenții, precum și cu părinții elevului.

Documentul care descrie nevoile elevului și cum ar trebui ele îndeplinite este Programul de Educație Individualizată (IEP). Programul de Educație Individualizată descrie punctele forte și slabe ale unui elev, stabilește scopuri și obiective și descrie, în mod detaliat, cum ar putea fi atinse acestea, prin furnizarea de suporturi educaționale și adaptări ale mediului de lucru, personal specializat și sprijin comportamental pozitiv.

Pentru elevii care nu se califică pentru serviciile de învățământ special, dar care au totuși o dizabilitate ce necesită sprijin, conform Legii privind Reabilitarea, din SUA, sunt dezvoltate modalități de adaptare și de protecție cu ajutorul echipei școlii și sunt adesea compilate într-un document care se numește Section 504 Plan (Plan conform Secțiunii 504 a Legii privind Reabilitarea).

Metode educaționale folosite în predare, pentru elevii cu autism

Intervenția educațională în autism este de obicei intensivă și complexă și presupune o echipă de profesioniști și multe ore săptămânale de terapie și de instruire, pentru a răspunde nevoilor comportamentale, de dezvoltare, sociale și/sau educaționale ale unui elev. Parte din nevoia de a aloca timp îndelungat intervenției este explicată de faptul că generalizarea abilităților învățate necesită adesea o modalitate de predare complexă, ce implică locuri, persoane sau contexte diferite. Mai jos, sunt prezentate câteva intervenții intensive, dezvoltate pentru autism și folosite frecvent în programe la domiciliu sau în învățământul special – se poate oferi un singur program de acest fel, dar majoritatea școlilor combină elemente ale mai multor abordări. Este important de menționat că niciuna dintre aceste intervenții nu s-a dovedit a fi eficientă, în mod universal, pentru toate persoanele cu autism.

Multe programe de intervenție folosesc principiile Analizei Comportamentale Aplicată (ABA), fie ca metodă de predare principală, fie ca modalitate de a promova un comportament pozitiv și adaptativ.

Ce este ABA?

Analiza Comportamentală este știința comportamentului sau ceea ce știm, pe bază de dovezi științifice, despre felul în care apare comportamentul și motivul pentru care apare. Când cercetarea este folosită pentru a îmbunătăți comportamente care sunt importante din punct de vedere social, se consideră că este *aplicată*. Așadar, ABA este numele abordării sistematice a evaluării comportamentului și aplicării de intervenții care modifică comportamentul. Această definiție este adaptată după cea furnizată de **Centrul Pentru Autism și Tulburari Conexe** (The Center for Autism and Related Disorders).

Principiile analizării comportamentului pentru a-i înțelege funcția, controlarea mediului și interacțiunilor anterioare comportamentului (antecedentele) și adaptarea răspunsurilor (consecințele), folosirea întăririi pozitive (recompensarea progreselor pe care le așteptăm) sunt toate tehnici ABA care sunt folosite deseori în modelarea comportamentului la persoanele cu autism. Pentru unii elevi, aceste principii ar putea reprezenta tehnici aplicate în cadrul unui plan de sprijinire a comportamentului pozitiv, în timp ce pentru alții, ABA ar putea oferi baza pentru o intervenție terapeutică specifică.

Exemple de intervenții din sfera învățământului special, folosite adesea pentru persoanele cu autism

În cele ce urmează, sunt oferite descrieri scurte pentru intervenții frecvent folosite în școli, în programe de învățare la domiciliu sau de intervenție timpurie. Este important ca școlile să evalueze posibile intervenții pentru un elev în mod individualizat și să țină cont de nevoia de a folosi metode și strategii bazate pe dovezi. Pentru informații detaliate și link-uri despre intervențiile terapeutice, vă rugăm să consultați secțiunea de **Resurse** a acestui ghid, [pagina de resurse](#) a Autism Speaks și [pagina The Puzzle of Autism](#) a Asociației Naționale în domeniul Educației din Statele Unite.

Discrete Trial Teaching (DTT) sau Metoda Lovaas:

Numită după inventatorul său (și bazată pe ABA), metoda DTT este condusă de profesor, abordând abilitățile și comportamentele pe baza unei programe educaționale prestabilite. Fiecare abilitate este împărțită în pași mici și predată folosind metode de sprijin (prompt), care sunt gradual eliminate pe măsură ce pașii încep să fie stăpâniți tot mai bine. Copilului i se oferă oportunități repetate de a învăța și exersa fiecare pas într-o varietate de locuri. De fiecare dată când copilul obține rezultatul dorit, el primește o întărire pozitivă, sub formă de aprecieri verbale sau un lucru foarte motivant pentru copil.

Floortime sau Modelul DIR

Premisa acestei intervenții este că un adult poate ajuta un copil să-și lărgească cercurile de comunicare coborându-se la nivelul său de dezvoltare și formându-i noi aptitudini pornind de la punctele lui forte. Terapia este des inclusă în activitățile de joc – realizate

direct pe podea – și se concentrează pe dezvoltarea interesului pentru lumea din jur, comunicare și gândire emoțională, urmând ritmul copilului.

Sistemul de Comunicare prin Schimb de Imagini (PECS)

Este un sistem de învățare care le permite copiilor cu abilități verbale reduse sau inexistente să comunice cu ajutorul imaginilor. Un adult ajută copilul să își construiască un vocabular și să exprime dorințe, observații și sentimente, folosind întotdeauna imagini, așadar începe prin a-l învăța pe elev cum să schimbe o poză cu un obiect. În cele din urmă, persoanei i se arată cum să facă diferența între imagini și simboluri și să le folosească pentru a forma propoziții. Deși PECS se bazează pe instrumente vizuale, întărirea (recompensarea) verbală este o componentă majoră, iar comunicarea cu ajutorul limbajului este încurajată puternic.

Tratamentul de Răspuns Pivotal (PRT)

PRT (tratament bazat pe terapia ABA) este o intervenție direcționată de către copil și se concentrează pe stimularea comportamentelor critice, denumite comportamente „pivotal”, care afectează o gamă largă de comportamente. Principalele comportamente pivot sunt motivația și inițierea de către copil a comunicării cu ceilalți. Scopul PRT este de a produce schimbări pozitive în comportamentele pivot, pentru a atrage îmbunătățirea comunicării, jocului și comportamentelor sociale și a abilității copilului de a-și monitoriza propriul comportament. Este un tip de intervenție modelat în funcție de copil.

Intervenția pentru Dezvoltarea Relațiilor Sociale (RDI)

RDI caută să îmbunătățească calitatea vieții persoanelor cu autism pe termen lung, ajutându-le să-și îmbunătățească abilitățile sociale, adaptabilitatea și conștiința de sine, printr-o abordare sistematică în ceea ce privește dezvoltarea de capacități emoționale, sociale și de relaționare.

Comunicarea Socială/Reglarea Emoțională/Suportul Tranzacțional (SCERTS)

SCERTS folosește practici din alte abordări (PRT, TEACCH, Floortime și RDI) și promovează comunicarea inițiată de copil în activitățile de zi cu zi și capacitatea de a învăța și de a aplica în mod spontan abilități funcționale și relevante într-o varietate de medii și cu o varietate de parteneri. Modelul SCERTS încurajează pe cât de mult posibil copiii să învețe cu și de la alți copii care oferă modele de limbaj și sociale pozitive, în medii incluzive.

Metoda TEACCH

TEACCH este un program de educație specială ce folosește Predarea Structurată, un proces care urmărește să fructifice relativa capacitate și preferința unei persoane cu

autism de a procesa vizual informația, luând în același timp în considerare dificultățile sale cele mai cunoscute. În cadrul acestei metode, evaluarea și planificarea individualizate sunt folosite pentru a crea un mediu foarte structurat (organizat cu suporturi vizuale) pentru a-l ajuta pe elev să-și traseze activitățile și să lucreze în mod independent.

Comportamentul Verbal (VB)

Această intervenție (bazată pe terapia ABA) pornește de la cercetări behavioriste asupra dezvoltării limbajului și își propune să motiveze un copil să învețe limbajul prin dezvoltarea unei conexiuni între cuvânt și valoarea sa.

Terapii folosite pentru persoanele cu autism

Mulți elevi cu autism pot îndeplini condițiile pentru a primi o parte din următoarele servicii sau chiar pe toate, de obicei denumite Servicii Conexe incluse în Programul Educațional Individualizat al unui elev. Din moment ce dificultățile din aceste zone afectează într-o mare măsură viața și modul de funcționare al unei persoane, comunicarea și coordonarea dintre acești furnizori de servicii și restul echipei este esențială pentru practicarea și construirea abilităților dorite și pentru promovarea generalizării învățării dincolo de un anumit context. Deși multe dintre aceste servicii sunt adesea furnizate ca terapii tradiționale de redresare, ele ar putea fi mai eficiente dacă sunt oferite în medii mai naturale și nu doar ca terapie, ci și în scop de training (de exemplu, obiectivele legate de dezvoltarea limbajului conversațional ar putea fi țintite în timpul pauzei de servire a prânzului de către elev, iar personalul de sprijin din timpul zilei și colegii ar putea fi instruiți în tehnici ce ar putea fi folosite zilnic, obiectivul putând fi atins astfel mai repede și într-un mod mai firesc). În plus, elevii cu autism necesită adesea sprijin și acasă și în comunitate, așadar adesea e nevoie de coordonarea asistenței oferite și de servicii de îngrijire complexe; comunicarea/colaborarea eficientă între personalul școlar și furnizorii de servicii din afara mediului școlar este esențială pentru a sprijini în mod corespunzător elevul și pentru a maximiza efectele eforturilor fiecărui membru al echipei.

Terapia ocupațională

Oferită de un terapeut ocupațional autorizat, aceasta îmbină abilități cognitive, fizice și motorii cu scopul de a-i permite elevului să își câștige independența și să participe mai activ la viața de zi cu zi. Pentru un elev cu autism, terapia s-ar putea concentra pe dezvoltarea abilităților de joc, abilităților motorii fine, abilităților de viață și sociale de bază precum scrisul, îmbrăcarea, hrănirea, îngrijirea și folosirea toaletei fără ajutorul cuiva. Această terapie recomandă strategii și tactici pentru învățarea unor sarcini cheie care trebuie exersate în diferite contexte.

Fizioterapie

Oferită de un fizioterapeut autorizat, această intervenție se concentrează pe dificultățile legate de mișcare, care duc la limitări funcționale. Elevii cu autism au în mod frecvent probleme care țin de abilitățile motorii, cum ar fi statul așezat, mersul, alergatul și săritul, această terapie putând, de asemenea, să trateze tonusul muscular slab, problemele de echilibru și de coordonare. Prin evaluare se stabilesc abilitățile și nivelul de dezvoltare ale copilului, precum și activitățile sau suporturile specifice, necesare pentru a aborda zonele de vulnerabilitate.

Terapia de integrare senzorială

Această terapie are ca scop identificarea problemelor legate de modul în care creierul unei persoane procesează informația senzorială și dezvoltă strategii pentru a ajuta la procesarea acestor stimuli într-un mod mai eficient. Un terapeut ocupațional sau un fizioterapeut cu pregătire în domeniul integrării senzoriale ar trebui să înceapă cu evaluarea individuală și apoi să folosească strategii validate de cercetare, pentru a planifica un program personalizat pentru copil, corelând stimularea senzorială cu mișcarea fizică, pentru a îmbunătăți felul în care creierul procesează și organizează informația senzorială.

Logopedia

Oferită de un logoped autorizat, această terapie cuprinde o varietate de tehnici și vizează o gamă largă de dificultăți întâlnite în rândul copiilor cu autism. Terapia intenționează să articuleze mecanismul de funcționare al vorbirii cu înțelesul și valoarea socială a limbajului. Pentru persoanele care nu vorbesc deloc, terapia ar putea include învățarea altor forme de comunicare sau exerciții de vorbire care au scopul de a îmbunătăți controlul asupra gurii. Pentru aceia care par să poată vorbi neîntrerupt despre un anumit subiect, logopedia ar putea să fie eficientă în extinderea repertoriului conversațional sau citirea unor gesturi și adaptarea conversației la nevoile ascultătorului. Un program terapeutic începe cu o evaluare individuală realizată de către un logoped și poate fi implementat prin sesiuni de tip unu la unu, în grup mic ori în sala de clasă sau într-un mediu natural.

Pentru informații suplimentare despre drepturile și obligațiile legate de învățământul special, precum și intervențiile specifice în autism, consultați capitolul **Resurse**.

Tehnologii de asistare, folosite pentru elevii cu autism

Tehnologia de asistare (Assistive Technology – AT) este un tip de echipament sau sistem de dispozitive folosite de către o persoană cu o dizabilitate pentru a duce la îndeplinire sarcini, a-și îmbunătăți capacitățile funcționale și a deveni mai independentă. Tehnologia de asistare pentru elevii cu autism se dezvoltă constant și poate redefini ceea ce înseamnă posibilitățile elevilor cu dizabilități cognitive, fizice sau senzoriale.

Telefoanele Smart sau dispozitivele APPLE (IPad, ITouch, IPhone) au devenit exprem de populare datorită varietății de aplicații („apps”) ce acoperă o multitudine de nevoi. Înainte de a începe să folosim dispozitive și aplicații, este important să observăm cu atenție nevoile elevului. Fiecare aplicație folosește unui scop diferit cum ar fi comunicare, alfabetizare, dezvoltare, modelare, motivare și organizare.

Conform lui Vicki Clark, Master of Science, Certificat de Competență Clinică în Patologie Logopedică (CCC – SLP), mulți elevi cu autism folosesc dispozitive Apple pentru „a găsi ceva ce pot controla, pe care să-și concentreze atenția și să absoarbă toate informațiile confuzante din jurul lor.”

„Dincolo de faptul că le distrage atenția și îi calmează, IPad are aplicații pentru a le dezvolta diferite abilități, cum avea computerul în trecut. Sunt aplicații care îi învață să citească, aplicații pentru dezvoltarea abilităților sociale, aplicații pentru dezvoltarea vocabularului și aplicații pentru dezvoltarea comunicării. O selecție atentă le poate oferi copiilor căi către o mai bună înțelegere, către exprimare și dezvoltare de abilități.”

Pentru elevii cu severe dificultati de comunicare, un dispozitiv specializat care generează limbaj ar putea fi foarte eficient.

Conform lui Clark, „Nevoile specifice ale copilului trebuie să fie principalul argument pentru decizia de a achiziționa orice fel de dispozitiv. Când ne hotărâm asupra opțiunilor tehnologice, echipele trebuie să ia considerare nevoile individuale ale elevului (incluzând nevoi senzoriale, fizice, sociale și de comunicare), caracteristicile și nevoile asociate precum și cerințele mediului.”

Biblioteca de Aplicații pusă la dispoziție de Autism Speaks la adresa <http://www.autismspeaks.org/autism-apps> oferă o listă de aplicații recomandate pentru a-l învăța pe copilul cu autism comunicare, limbaj, citit, matematică, abilități funcționale, intervenții comportamentale, organizare și abilități sociale.

Abordarea de echipă, în educarea elevilor cu autism

Pentru a ajuta un elev cu autism, este recomandabil ca întotdeauna să existe o abordare de echipă în ceea ce privește evaluarea și planificarea procesului educațional pentru acesta. Fiecare membru al echipei aduce o perspectivă proprie și un set de observații și abilități specifice care, laolaltă cu ale celorlalți, sunt importante pentru a ajuta un elev cu nevoi variate și complexe. În plus, este important să folosiți cunoștințele și părerile familiei, deoarece aduc o perspectivă valoroasă și longitudinală. Așa cum simptomele autismului diferă de la un copil la altul, tot astfel între părinții sau frații copiilor cu autism există diferențe în ceea ce privește cunoștințele pe care le au despre autism și capacitățile de adaptare. Părinții pot contribui cu informații utile și cu un istoric al strategiilor care au funcționat (sau nu) în cazul copilului lor și, la rândul lor, pot beneficia de informații despre alte strategii și despre reușite școlare care pot îmbunătăți procesul de învățare în mediul familial. O relație pozitivă și de colaborare cu familia este benefică pentru toată lumea.

În mod similar, suporturile educaționale amenajate într-o anumită clasă pot fi folosite în comun cu alți profesori sau cu personalul de sprijin pentru a obține dezvoltarea dorită la nivel de comportament, de comunicare și de abilități sociale. Personalul comunitar, de exemplu un psiholog privat, un consilier vocațional și de reabilitare sau un coordonator de servicii complexe de îngrijire, poate oferi informații, opțiuni și perspective care să susțină eforturile echipei în numele elevului. Comunicarea între membrii echipei este fundamentală. Împărtășiți ceea ce funcționează și rezolvați ceea ce nu merge! Folosite în situații/medii diferite, repetiția și întăritorii/recompensele sunt utile pentru a generaliza abilitățile însușite și pentru a dezvolta competențe mai rapid, ceea ce reprezintă o măsură a succesului atât pentru personal, cât și pentru elev. Reevaluați periodic eficiența intervențiilor, strângând și analizând date relevante. Consultați capitolul **Colectarea datelor**.

Amintiți-vă să priviți fiecare elev ca pe o individualitate, căci acest lucru este foarte important pentru a reuși să-i oferiți sprijinul și dezvoltarea potrivite. Înțelegerea caracteristicilor generale ale autismului și a strategiilor care s-au dovedit eficiente în autism este esențială pentru a adopta principiile și cadrul de lucru potrivite, dar în practică este nevoie de o abordare individualizată, în funcție de elev și de context. De exemplu, în timp ce un copil mic cu autism ar putea fi sprijinit de unii colegi, din empatie, să-și dezvolte abilitatea de vorbire, un adolescent cu autism înalt funcțional și cu aptitudini excepționale de vorbire ar putea să nu primească același tratament din partea colegilor și profesorilor, fiindcă nu sunt familiari cu faptul că dificultățile lui specifice sunt legate de alte zone: încadrare în termene prestabilite și organizare. În încercarea de a face cunoscute anumite deosebiri între diferitele tulburări din spectrul autismului, acest ghid oferă informații utile specifice Sindromului Asperger (care se aplică câteodată și autismului înalt funcțional), dar cerința de a trata nevoile fiecărui elev în parte rămâne general-valabilă. De asemenea, să nu uităm că ceea ce ar putea constitui un model perfect de sprijin pentru un elev de clasa întâi, poate fi total neadecvat pentru un elev de liceu, așa că e important să urmărim dezvoltarea unor preocupări potrivite vârstei și să formăm pe cât de mult posibil așteptările legate de autonomie personală și comportament specific vârstei.

Stabiliți obiective potrivite în ceea ce privește progresul școlar și dobândirea de competențe. Sprijiniți elevul în procesul de învățare și ajutați-l să-și dezvolte abilități și să dobândească independență. Există adesea o tendință bine intenționată a personalului de sprijin să își asume sarcinile de zi cu zi ale unui elev cu autism – să vorbească pentru elev, să îi lege șireturile, să-l ducă în sala de clasă, să-i predea lucrarea. Deși acest lucru îl ajută pe elev să țină ritmul cu activitățile clasei sau comunității școlare și pare a fi de ajutor în momentul respectiv, pe termen lung reprezintă un deserviciu, deoarece elevul nu învață să facă activitățile de zi cu zi de unul singur. Acest lucru necesită răbdare, trasarea priorităților și stabilirea unor obiective mici care trebuie urmărite constant pentru a atinge rezultatul dorit, dar, cu această filosofie de predare, spre deosebire de cea care încurajează oferirea de ajutor, așteptați-vă să fiți surprinși, impresionați și recompensați de ceea ce un elev va dovedi că *poate face*.

Adaptați-vă la nivelul elevului. Pentru fiecare dintre categoriile de abilități pentru care un elev cu autism trebuie să fie asistat, este important să reușiți să înțelegeți la ce nivel de funcționalitate se află elevul cu fiecare abilitate în parte și să dezvoltați fiecare aptitudine pornind din acel punct. Această abordare se aplică problemelor sociale și de comunicare ale elevului, precum și situației sale școlare. Aflați nivelul la care se află un elev și găsiți soluțiile potrivite la blocajul care îi împiedică progresul dincolo de acel punct, apoi dezvoltați pași graduali de predare care să-l ajute să progreseze.

Motivarea este foarte importantă pentru atenție și învățare. Aflați ce îl motivează pe elev, fiind conștient că ar putea să fie ceva foarte diferit de ceea ce îl motivează pe un copil tipic. Folosiți-vă de lucrurile care îi plac pentru a-i atrage atenția către o activitate mai puțin interesantă sau care nu e preferată (de exemplu, pentru un elev căruia nu-i plac problemele cu cuvinte, dar care iubește dinozaurii, creați exerciții cu cuvinte precum "triceratopi" sau cerințe de genul "înmulțiți necesarul de hrană al unui brachiozaur") și inserați în proces activități preferate de elev, într-un mod cât mai firesc posibil. De asemenea, nu uitați că, pe măsură ce elevul devine mai familiar cu informația și își dezvoltă competențele, încrederea sa în sine și interesul pentru învățare cresc, așa că sprijinirea sa în mod corespunzător și formarea unor aptitudini noi constituie perspective pentru mai multă implicare și motivare.

Pe măsură ce un elev cu autism reușește să adopte alte comportamente sau deprinde unele abilități greu de învățat, este esențial ca recompensa pentru efortul lui să fie destul de substanțială pentru ca el să își mărească efortul. În multe situații, chiar dacă există ceva ce motivează elevul în legătură cu o sarcină sau o activitate, este necesar să-i construiți un tipar de comportament, făcând schimbări mici din când în când și **folosind strategii de întărire a comportamentului** – fie printr-o recompensare socială precum un cuvânt de laudă sau gestul de a bate palma cu elevul, fie printr-o recompensă concretă, precum o activitate, un fel de mâncare sau o jucărie preferată. Recompensa pentru deprinderea unei noi abilități sau diminuarea unui comportament negativ trebuie să aibă mai multă forță decât întărirea folosită pentru nedezvoltarea unui comportament de înlocuire. Metodele de tipul "token economy" (economie de jetoane), care combină sistemul de întăriri pozitive cu celelalte metode de modificare comportamentală, pot fi extrem de eficiente și, în timp, întărirea poate fi utilizată cu o frecvență mai redusă sau înlocuită cu o recompensă socială mai naturală. **Consultați Sprijinirea comportamentului pozitiv și Strategiile de recompensare**, din Anexe.

Sprijinirea procesului de învățare, la elevul cu autism

Sprijinirea comunicării

- Sprijinirea abilităților de limbaj receptiv – poveste de succes
- Sprijinirea limbajului expresiv – poveste de succes

Îmbunătățirea interacțiunii și dezvoltarea abilităților sociale

- Lucruri care trebuie luate în considerare când se lucrează la îmbunătățirea abilităților sociale
- Strategii pentru sprijinirea dezvoltării abilităților sociale & povești de succes

Idei pentru sprijinirea elevului și prevenirea comportamentului indzirabil

Sprijin pentru un comportament pozitiv

Sprijinirea aptitudinilor organizatorice

Sprijinirea nevoilor senzoriale

Sprijinirea comunicării

Comunicarea este aria care prezintă o gamă largă de dificultăți pentru persoanele cu autism, de la primirea și procesarea informației, exprimările verbale și reprezentările, până la abilitățile de scriere și citire. Înțelegerea gesturilor, limbajului trupului și intențiilor, intonația și interpretările sunt de asemenea dificile pentru persoanele cu tulburări din spectrul autismului. De aceea, asistența acordată de școală, pentru problemele de comunicare, este absolut necesară pentru a ajuta un elev cu TSA să-și înțeleagă și să-și exprime nevoile, dorințele, opiniile, cunoștințele și sentimentele.

Întrucât toți copiii din spectrul autismului, prin natura diagnosticului lor, prezintă deficite în sfera comunicării și cea socială, serviciile unui logoped ar trebui să fie parte integrantă a programului lor și a echipei de specialiști. Pentru copiii nonverbal, logopezii ar trebui să contribuie la elaborarea de planuri și suporturi educaționale care să susțină comunicarea prin modalități alternative, cum ar fi limbajul semnelor, PECS sau instrumente augmentative. Pentru elevii cu limbaj în curs de dezvoltare, construirea limbajului receptiv și expresiv este esențială și trebuie să fie continuă, iar

pentru cei cu capacități verbale ridicate eforturile ar trebui să se concentreze asupra îmbunătățirii aspectelor conversaționale mai subtile ale pragmaticii și reciprocității. În plus, mulți logopezi pot fi utili în dezvoltarea componentei sociale și a celei lingvistice a interacțiunii, deoarece sunt adesea interdependente. Cu toate acestea, este esențial să punctăm faptul că dezvoltarea abilităților de comunicare la un elev cu autism nu poate fi doar responsabilitatea logopedului. Comunicarea dorințelor și nevoilor și interacțiunile sociale apar pe tot parcursul unei zile și în tot felul de contexte, astfel încât este nevoie, de fapt, de o abordare de echipă pentru dezvoltarea comunicării, în cazul tuturor elevilor cu tulburări din spectrul autismului.

Deși sunt câțiva elevi cu autism care învață pe bază auditivă, cele mai multe persoane cu autism (și de multe ori și alți elevi cu probleme de comportament și comunicare) tind să învețe vizual, ceea ce înseamnă că înțeleg sau rețin mai bine decât atunci când aud. Ținând cont de problemele de limbaj și de dificultatea de mutare a centrului atenției, suporturile vizuale sunt de multe ori de ajutor, deoarece oferă un timp de procesare suplimentar, prin modul de prezentare statică, spre deosebire de natura dinamică și pasageră a comunicării verbale.

Sprijinirea abilităților de limbaj receptiv

Limbajul receptiv înseamnă capacitatea de a înțelege ceea ce se spune sau se scrie

- Asigurați-vă că ați captat atenția elevului înainte de a oferi instrucțiuni sau de a adresa o întrebare.
- Luați în considerare dificultățile de procesare și de încadrare în timp ale elevilor (de exemplu, începeți o prezentare rostind numele elevului pentru a-i capta atenția – acest lucru crește probabilitatea ca el să ajungă să participe la discuție până în momentul în care începeți să oferiți indicația).
- Evitați exprimările, informațiile și discuțiile complexe. Faceți prezentări scurte sau oferiți informațiile în fragmente.
- Oferiți îndrumări folosind verbe cu forma pozitivă, ținând cont de procesarea incompletă a limbajului. Limitați folosirea cuvintelor „nu” și „stop”. Exemplu: „Te rog, rămâi pe trotuar” poate fi mult mai eficient decât „Nu merge pe iarbă” pentru un elev care ar putea să nu-l audă pe „nu”, sau care nu este sigur unde este locul acceptat să meargă.
- Acordați un „moment de așteptare” (fiți pregătiți să așteptați răspunsul, indiferent de forma acestuia: o acțiune sau o replică). Evitați repetarea imediată a unei instrucțiuni sau cereri. Uneori este util să ne gândim la un elev cu dificultăți de procesare auditivă ca la un computer – când realizează procesarea unei comezi, repetarea acesteia prin

apăsări repetate nu-l face mai rapid, ci mai degrabă îl trimite către momentul de început și procesul se reia mereu și mereu.

- Modelați și formați răspunsurile corecte pentru a înțelegerea acestora (de exemplu, pentru a învăța semnificația cerinței „oprește-te”: alergați pe terenul de joacă ținând elevul de mână și spuneți-i „oprește-te”, opriți-vă împreună cu elevul, repetați până când puteți renunța treptat la ținerea lui de mână și exemplificarea răspunsului).
- Întăriți informațiile verbale cu imagini, orare vizuale, gesturi, exemple vizuale, îndrumări scrise.

Volumul

În șoaptă

Zgomotos

- Dacă oferiți fragmente mari de informație, folosiți suporturi vizuale, schițe sau sintetizați informația importantă pentru elev sub formă de listă cu liniuțe.
- Nu muștrați un elev pentru că „nu ascultă sau nu răspunde” deoarece acest lucru nu face decât să evidențieze dificultățile sale.

Sprijinirea limbajului expresiv

Limbajul expresiv este limbajul vorbit, dar și alte modalități de exprimare, precum schimbul de imagini, limbajul scris etc.

- Asumați-vă responsabilitatea de a găsi răspunsuri la nevoile de comunicare ale elevului. Multe persoane cu autism sunt deseori în situația de „a nu-și găsi cuvintele” – chiar dacă știu răspunsul la o întrebare, nu se pot exprima prin cuvinte. Rezolvați această problemă oferindu-le suport vizual, pictograme, posibilitatea de a alege din mai multe variante de răspuns.

O poveste de succes:

Odată, o profesoară mi-a spus: „Am repetat de multe ori cu Peter lecția despre statele americane, dar el încă nu știe care sunt capitalele, deși am redus numărul de state pe care trebuie să le cunoască”. Atunci am întrebat-o: „Ok, dar cum îl întreb?”. Ea mi-a răspuns, „Îl întreb: care este capitala statului X?” și fie nu știe, fie dă același răspuns, „Washington DC.”

Așa că am printat o hartă mare a statelor, am scris capitalele pe bucățele de hârtie autocolantă și i-am dat lui Peter trei în același timp. A fost capabil să pună fiecare capitală la statul corespunzător, cu o singură excepție: a confundat Springfield cu Madison.

În timp ce profesoara a rămas perplexă, Peter era încântat și zâmbea!

- Folosiți suportul vizual pentru a prompta limbajul sau pentru a oferi variante de răspuns. Exemplu: dacă învățați copilul să ceară ajutor, e bine să aveți tot timpul la îndemână o pictogramă și să-l învățați pe copil să o folosească ori de câte ori este momentul ca el să ceară ajutorul. Aceasta poate fi folosită în locul limbajului vorbit sau ca suport pentru dezvoltarea limbajului și pentru a-l învăța *când* ar fi potrivit să folosească această expresie.

„Am nevoie de ajutor ”

- Folosiți suporturi – cuvinte, imagini, etc. pentru a suplini nevoile de comunicare sau în schimburile de replici (de exemplu, „Îmi place ... Ce îți place?”, „Îmi place ... ”). Folosiți pictograme și renunțați treptat la ele, pe măsură ce elevul înțelege tot mai bine utilitatea expresiei sau logica după care se face schimbul de replici.
- Învățați-l pe elev să comunice sau să spună „Nu știu”, astfel încât să evitați anxietatea asociată cu incapacitatea de a răspunde la o întrebare. Mai târziu învățați-i cum să ceară informații suplimentare (Cine? Ce? Unde? Când? etc.). Introduceți suporturi vizuale în mediul de lucru atunci când este nevoie (de exemplu, cutii cu etichete „Înăuntru”/„În afară”). Iar pe de altă parte, învățați-i pe elevi să caute și să folosească suporturile vizuale care există deja în diferite locuri publice: calendare, semne, numerele de pe uși, plăcuțele cu nume, etichetele sertarelor, afișajul unei case de marcat, limbajul corpului.
- Folosiți o tablă de comunicare, instrumente PECS, imagini sau limbajul semnelor, pentru a sprijini sau a oferi opțiuni de comunicare, pentru elevii cu posibilități de exprimare reduse.

O poveste de succes:

O profesoară a cerut o intervenție comportamentală pentru un elev cu care avea dificultăți în timpul pauzelor de masă. Ea a explicat că Miles întotdeauna solicita același fel de gustare, dar când îi era oferit, se supăra și-l arunca. Când am întrebat care erau opțiunile, profesoara a declarat, „Ele sunt mereu aceleași: covrigi, mere sau biscuiți graham”. Am întrebat-o dacă i le prezenta întotdeauna în acea ordine și a răspuns că da. Am exclamat, „Aha, iar el întotdeauna alege biscuiții, corect?”. Ea a răspuns „Da, de unde știi?” Pentru că, datorită problemelor sale cu memoria de scurtă durată, aceștia sunt singurii pe care Miles și-i poate aduce aminte.

Am printat trei imagini de pe Google, le-am decupat și le-am pus în fața lui Miles și l-am întrebat ce-și dorește pentru gustare. El a ales imaginea covrigilor, a rostit cuvântul “covrigi” și apoi a mâncat fericit ceea ce i s-a oferit.

Nu a fost nevoie de intervenție comportamentală – doar de acces la comunicare!

- Dacă elevul dumneavoastră are un dispozitiv augmentativ sau alternativ de comunicare, învățați cum să-l folosiți în contextul relației voastre. Aceste echipamente pot varia considerabil din punct de vedere al complexității, unele dintre ele oferind chiar informații scrise sau verbale. Cereți echipei de specialiști a copilului sau echipei tehnice o programare a acestor dispozitive, în concordanță cu nevoile pe care le are copilul în relaționarea cu dumneavoastră și sugerați-le opțiuni de comunicare care vă pot fi de ajutor în predare.
- Cântați! Omul procesează muzica separat de limbaj, așadar cântatul poate fi folosit atât pentru dezvoltarea abilităților receptive și a celor expresive (de exemplu, „Furculița se așază în partea stângă, furculița se așază în partea stângă, la, la, la, furculița se așază în partea stângă!”), cât și pentru motivarea elevului.
- Utilizați prompturile (sprijin) și modelele verbale cu grijă, știind că uneori acestea pot provoca confuzie și dificultăți în folosirea pronumelui din perspectiva corectă (de exemplu, din perspectiva copilului, când un profesor spune „Vreau o prăjitură” înseamnă că profesorul vrea o prăjitură sau îl îndeamnă pe el să spună „Vreau o prăjitură?”).
- Nu uitați de ecolalie, acea situație în care elevul repetă fraze pe care le-a auzit mai înainte. Uneori, acest lucru este un comportament de autostimulare, dar multe

persoane cu tulburări din spectrul autismului folosesc ecolalia funcțională pentru a comenta, a informa sau pentru a cere ceva (a se vedea mai jos).

- Identificați întotdeauna intenția de comunicare a elevului (de exemplu, dacă un elev adesea inversează pronumele sau folosește ecolalia funcțională, atunci „Te doare capul?” ar putea fi felul său de a spune că *îl* doare capul).
- Pentru un elev care are tendința de a folosi ecolalia, încercați să-i orientați vorbirea (și să adaptați suporturile vizuale și poveștile sociale) folosind forme verbale adecvate pentru a combate această tendință, astfel încât inversările de pronume să nu mai apară (de exemplu, când creați un suport vizual pentru un copil cu frecvente dureri de cap, puteți folosi imaginea unei persoane care se ține cu mâinile de cap și cuvintele „Mă doare capul”).
- Lucrați cu limbajul emoțiilor – comunicarea gândurilor, sentimentelor și emoțiilor – în *toate* cazurile de autism. Știind că dificultățile pe care le au copiii cu autism, în această arie, duc la anxietate și stres continuu, este important să se asigure un debușeu pentru conținutul emoțional, altfel ele vor ieși la suprafață prin comportament sau închidere în sine. Pentru un elev care nu-și poate verbaliza emoțiile, de multe ori atribuirea unei imagini unui sentiment poate să ajute la modularea intensității, pentru că se calmează văzând că tu recunoști ceea ce el încearcă să transmită (de exemplu „Văd că ești supărat”). Folosiți cartonașe și suport vizual pentru a ușura la exprimarea emoțiilor.
- Învățați-i să-și apere punctele de vedere și să negocieze (self-advocacy).
- Mulți elevi cu autism au o temă favorită sau o arie specială de interes, care se poate intersecta cu activitățile școlare sau sociale. Iată câteva strategii care pot fi de ajutor în modelarea așteptărilor elevului, pentru a reduce impactul acestor preocupări obsesive: planificați o anumită oră pentru a discuta subiectul favorit, prezentați această planificare cu ajutorul unui orar vizual, stabiliți limite (când este sau nu este potrivit să discutați acel subiect), setați un cronometru pentru a măsura durata, folosiți strategii de extrapolare a subiectului către alte teme și/sau întăriți motivația elevului de a discuta despre alte subiecte în absența temei.
- Consultați în **Anexă** broșura introductivă *Care sunt strategiile vizuale?* de Linda Hodgdon și apelați la lecturile sugerate în secțiunea **Resurse**, precum *Out and About (Cum pregătim copiii cu TSA să participe în comunitate)*.

Îmbunătățirea interacțiunii sociale și dezvoltarea abilităților sociale

Sprijinirea interacțiunii sociale reprezintă o componentă importantă în planul educațional al elevului, având în vedere că dezvoltarea interacțiunii și a competențelor sociale este esențială pentru evoluția sa generală. Dorința de a interacționa cu ceilalți este adesea prezentă în cazul persoanelor cu autism, dar procesele care facilitează apariția acestora pot fi atât de copleșitoare, încât persoanele cu autism nu știu de unde să înceapă. **Aveți grijă să nu interpretați deficiențele sociale drept o lipsă de dorință sau o evitare a interacțiunii sociale.** Aveți mereu în vedere problemele de încadrare în timp/sincronizare temporală și de atenție, de integrare senzorială și de comunicare și admiteți că, pentru a dezvolta abilități sociale, va fi nevoie să lucrați mai întâi asupra aspectelor mai sus menționate. Dezvoltarea socială cuprinde o paletă largă de abilități, care pot fi construite și dezvoltate pentru a îmbunătăți competențele sociale (care, mai departe, stimulează participarea) și procesul interacțiunii.

Uneori, numai simpla prezență a celorlalți și imprezibilitatea acestora pot tulbura persoanele cu autism. De aceea, lucrul asupra aspectelor senzoriale reprezintă primul punct de pornire, mai ales în cazul unui copil mic, care încă are de învățat în privința dezvoltării jocului paralel. Deprinderile sociale se dezvoltă pe baza abilităților de imitare și reciprocitate. Chiar dacă aspectele ce țin de comunicare sunt extrem de importante pentru a dobândi în final competențe sociale în cazul copilului tipic, chiar și un copil care se confruntă cu dificultăți de limbaj (receptivitate și exprimare) se poate adapta prin observarea și imitarea socială a comportamentelor celorlalți – fără să înțeleagă cuvintele folosite în instrucțiunea profesorului, poate învăța că, atunci când clasa se ridică pentru a saluta steagul, și el trebuie să facă același lucru.

Este foarte important de recunoscut faptul că, în autism, problemele sociale sunt bidirecționale – se pot manifesta ca deficiențe (precum lipsa deschiderii către ceilalți) sau ca excese (precum monopolizarea unei discuții de către un elev cu Sindromul Asperger, foarte activ verbal). În ambele situații, nevoia de sprijin și de învățare este reală, având în vedere că un comportament dezirabil social necesită înțelegerea mecanismelor sociale. Unele persoane cu tulburări din spectrul autismului *par* foarte sociabile – ele inițiază interacțiunea socială, însă comunicarea, în acest caz, este de tip unilateral și dominator, deoarece reciprocitatea lipsește. Având în vedere că sunt conștiente de inabilitatea lor de a se integra și de a fi acceptate de ceilalți, persoanele cu autism înalt funcțional și cu Sindromul Asperger suferă adesea din cauza respingerii și a singurătății.

Lucrurile care trebuie luate în considerare când se lucrează la îmbunătățirea abilităților sociale:

- Afișați o atitudine primitoare în clasa dumneavoastră, în cantină sau în sala de gimnastică și transmiteți-le celorlați elevi ai dumneavoastră că un coleg cu autism este o parte valoroasă a grupului.
- Aflați cât mai multe despre elev și fiți pregătiți să lucrați cu el din punctul în care se află, atât din perspectiva abilităților sociale, cât și din cea a intereselor și preocupărilor sale. Reciprocitatea, schimbul social al unei interacțiuni, este o abilitate socială esențială, necesară dezvoltării unei relații. Persoanele cu dezvoltare tipică construiesc relații durabile bazându-se pe reciprocitate și, totodată, cer același lucru în cadrul social, iar relațiile nu se bazează numai pe eforturile unui singur partener. O persoană se așteaptă ca un prieten să sune înapoi sau să întoarcă o favoare etc. Pentru a crea o adevărată reciprocitate, este important să țineți cont de ritmul și de interesul elevului, nu numai de cele ale dumneavoastră.
- Un comportament dezirabil social necesită înțelegere socială; trebuie să fiți conștienți de nevoia de a construi o bază solidă și abilități de suport, într-o succesiune progresivă, potrivit nevoilor elevului, așteptându-vă ca acesta să crească prin sprijin, practică și învățare directă.
- Fiți conștienți că jocul liber, pauza și alte momente nestructurate sunt cele mai dificile pentru copiii cu autism; gândiți-vă cum să impuneți o anumită structură în desfășurarea activităților; aceste lucruri se aplică și elevilor mai mari, însă suporturile și structurarea vor fi adaptate în funcție de vârstă.
- Concentrați-vă pe dezvoltarea abilităților sociale în primul rând în ariile de interes și de competență ale studentului – nu acolo unde are probleme cu limbajul, motricitatea fină sau alte provocări căci acestea îi pot crea o experiență copleșitoare.
- Amintiți-vă că un elev cu autism ar putea fi temător înaintea, în timpul și după o activitate socială, ceea ce poate duce la comportamente de evitare sau la comportamente indezirabile. A dezvolta competențe în acest sens este esențial pentru reducerea anxietății.
- Nu vă așteptați să obțineți întotdeauna un contact vizual adecvat și modelați acest aspect în timp. Adesea, elevii cu autism au dificultăți în menținerea contactului vizual și, dacă insistați asupra acestui aspect, le puteți cauza disconfort și stres în plus. Este, adesea, mai bine să începeți prin a cere elevului să-și poziționeze corpul către partenerul de comunicare. Apoi, după o perioadă de practică susținută, în situații sociale concrete și după obținerea unui nivel crescut de confort, ca rezultat al sprijinului oferit, contactul vizual începe să se dezvolte sau cel puțin se poate lucra la acest aspect mai ușor.
- Aveți în vedere că dificultățile sociale, deși sunt reale, se vor manifesta diferit printre persoanele cu tulburări din spectrul autismului. În timp ce pentru un elev cu abilități

verbale limitate sau care deseori nu-și găsește cuvintele ar putea fi dificil să participe la o conversație, un copil deosebit de vorbăreț și centrat numai pe propria persoană cu greu i-ar permite partenerului de conversație să vorbească, atunci când i-ar veni rândul. De aceea, la orele de aptitudini sociale sau în grupurile de discuții nu este, în general, eficient să formați echipe între astfel de elevi cu nevoi atât de diferite, având în vedere că acestea ar fi foarte greu de satisfăcut pentru oricare dintre ei.

- Este important de reținut că elevii cu autism, în special cei verbali și cu rezultate școlare bune, care nu au nevoie de sprijin constant din partea adulților, pot fi ținta unor atitudini de tachinare și abuzare din partea colegilor (agresiune verbală, fizică sau stigmatizare). Ca urmare a abilităților lor scăzute de interacțiune socială, ei nu sesizează diversele aluzii nonverbale, precum tonul vocii sau intenția ascunsă în spatele unei cereri sau a unui comentariu. Elevii cu autism tolerează adesea aluziile respective, deoarece nu sesizează că au conotații negative. Dorința de a-și face prieteni, asociată cu dificultatea de a realiza acest demers, conduc la prezența în jurul lor a unor colegi care, adesea, nu au cele mai bune intenții. Este important să urmăriți astfel de situații și să luați măsuri rapid, dacă atitudinea ostilă a colegilor față de elevul cu autism devine o problemă.

Consultați capitolul **Strategies for Bullying** (Strategii pentru situațiile de intimidare – http://www.autismspeaks.org/docs/family_services_docs/sk/Appendix.pdf#page=43) din cartea *Perfect Targets* – resursă în limba engleză, pentru sfaturi privind strategiile potrivite în astfel de situații, precum și secțiunea **Resurse** a prezentului Ghid.

- Foarte multe persoane cu autism au un simț al logicii foarte dezvoltat și respectă întotdeauna regulile. Dacă este interzisă prezența mingilor de baschet pe teren în timpul pauzei, un elev ar putea deveni agitat atunci când o anumită activitate la Educație Fizică păstrează mingi de baschet pe teren. În mod similar, s-ar putea ca el să nu înțeleagă situațiile particulare din cadrul jocului, precum un penalty, iar insistența lui de a urma mereu regulile, așa cum le-a învățat, poate deveni problematică.
- Generalizarea și flexibilitatea în gândire sunt, adesea, problematice pentru elevul cu autism. De exemplu, a juca Rațele și Vânătorii nu este o idee tocmai bună: veți cere copilului să înțeleagă că mingea poate fi aruncată către alți copii, dar nu către adulți, și numai în timpul acestui joc. Lucru extrem de confuzant pentru el!

Strategii pentru sprijinirea dezvoltării abilităților sociale

- Recompensați elevul pentru tot ceea ce realizează în mod adecvat în context social – utilizați tehnici de laudă specifice și întăriri practice, la nevoie, pentru a modela un comportament deschis interacțiunilor sociale.
- Formați-i abilități privind interacțiunea socială, așteptarea rândului, reciprocitate.
- Învățați-l pe copil imitarea, atât la nivel motrice, cât și la nivel verbal.

- Învățați-l indiciile care definesc anumite contexte și cum să se raporteze la cei din jurul lui – de exemplu, dacă toată lumea stă în picioare, asta ar trebui să facă și el!
- Împărțiți în pași mici abilitățile sociale și lucrați asupra acestora, treptat, în situații de interacțiune asistată. Vedeți exemplul referitor la spălarea pe față de pe site-ul Kansas Autism Spectrum Disorders.
- Lăudați talentele elevului și folosiți-le în avantajul dumneavoastră. Multe persoane cu autism au un simț al umorului dezvoltat, iubesc muzica sau au înclinații către acest domeniu, au puternice abilități de memorare pe dinafară sau un puternic simț al culorilor sau vizual – folosiți toate acestea pentru a motiva interesul persoanei cu autism vis-a-vis de interacțiunile sociale sau pentru a da unui elev șansa de a străluci și de a fi perceput drept o persoană interesantă și competentă.

O poveste de succes

Un elev care manifesta un mare interes pentru numere, dar nu și pentru sport, a fost pus, la baschet, să arunce mingea împreună cu un coleg, urmărind numerele consecutive scrise cu creta pe podea. După mai multe sesiuni de acest gen, într-o zi s-a dat jos din autobuzul școlii și a cerut „să arunce la coș cu Jason!”

- Identificați colegi ai elevilor cu autism care au abilități sociale foarte dezvoltate și formați perechi între ei, în așa fel încât elevii cu autism să beneficieze de modele de interacțiune socială. Puneți-i lângă colegi care cunosc diverse strategii de comunicare și știu cum să obțină răspunsuri, reacții sau alte obiective, pe care le aveți în lucru. Însă fiți atenți să nu transformați colegii elevilor cu autism în profesori – străduiți-vă să mențineți comunicarea și interacțiunile dintre ei cât mai naturale și mai spontane.
- Formați mici grupuri la ora mesei, desfășurând, eventual, anumite activități structurate sau folosind cutii ce conțin subiecte diverse, scrise pe hârtii (îndemnați grupul să extragă un subiect din cutie și să discute lucruri legate de acesta, precum „Cel mai recent film pe care l-am văzut a fost...”. Acest lucru poate fi de ajutor pentru elevii cu autism care au tendința de a vorbi despre aceleași lucruri mereu, deoarece le oferă sprijin, motivație și beneficiul verificării vizuale periodice a subiectului în discuție).
- Concentrați-vă pe însușirea unor deprinderi sociale în timpul activităților care nu reprezintă o provocare pentru copil (ex.: nu sunt șanse să primești replici dacă unui copil cu slabe abilități în zona motricității fine îi ceri să converseze în timp ce taie ceva, mai ales dacă acțiunea are loc într-o cameră cu foarte multe lucruri care ar putea să-i distragă atenția la nivel senzorial).
- Sprijiniți elevul autist și pe colegii săi, prin crearea de situații sociale structurate, în cadrul cărora știe ce comportament trebuie să adopte (ex.: întâi învățați-l cum să facă ceva, de exemplu cum să joace un joc, singur; apoi puneți-l în situația de a-l juca împreună cu colegii săi).

- Realizați activități structurate în timpul pauzei. Dacă există un grup de elevi care joacă în fiecare pauză de prânz un anumit joc de cărți, gândiți-vă să-l învățați acel joc și pe un copil cu autism căruia știți că îi place să joace cărți.
- În timpul activităților de grup, este benefic să ajutați elevul autist să-și definească și să-și clarifice rolul și responsabilitățile sale în cadrul grupului. Oferiți-i un rol sau ajutați-l să negocieze cu colegii săi ceea ce ar trebui să facă (ex.: Ioana este cea care va lua notițe astăzi). Asigurați-vă că schimbați rolurile pe care copilul le are, pentru a-i dezvolta flexibilitatea și a-i lărgi paleta abilităților.
- Rețineți că, dacă lăsați clasa să aleagă grupurile și partenerii, elevii cu nevoi speciale vor fi, uneori, lăsați la urmă, provocând, astfel, umilințe inutile.
- Instruiți și educați colegii copiilor cu autism, formați echipe de studiu sau *cercuri de prieteni* pentru a construi susținere în jurul lor – vedeți în secțiunea **Resurse**, materialul *With Open Arms (Cu brațele deschise)*.

O poveste de succes

Ce poate face un cerc de prieteni: Andrew are Sindromul Asperger, iar colegii cu care vine la școală cu autobuzul l-au învățat să strige alți copii, folosind nume vulgare. Andrew nu știe semnificația acelor cuvinte, dar îl bucură atenția pe care o primește din partea colegilor. Hannah, o fată din cercul său de prieteni, le-a spus celor care-l tachinau să se oprească, dar ei nu au făcut-o. Atunci, Hannah a atras atenția asupra situației, profesorului facilitator care supraveghea cercul lui Andrew, iar personalul școlii s-a ocupat de copiii care îl tachinaseră pe Andrew. De asemenea, atât părinții copilului, cât și profesorul lui de sprijin au fost puși la curent cu situația, pentru a-l învăța să realizeze când ceilalți își bat joc de el și pentru a identifica strategii folositoare în astfel de situații.

(extras din materialul *With Open Arms - Cu brațele deschise*)

- Folosiți exemplele video.
- Învățați-l pe copil empatia și reciprocitatea. Pentru a se implica într-o interacțiune socială, o persoană trebuie să fie capabilă să privească lucrurile și din perspectiva celuilalt și să-și adapteze acțiunile și reacțiile în funcție de situație. Dificultățile cu care se confruntă persoanele cu autism adesea distorsionează exprimarea manifestărilor lor empaticе, deși adesea ei chiar au capacitatea de a empatiza. Elevul poate fi învățat să o conștientizeze – oferindu-i-se inclusiv vocabularul specific – prin comentarii și conștientizarea sentimentelor, a stărilor emoționale, prin recunoașterea expresiilor faciale ale celorlalți și a aluziilor, a indiciilor nonverbale.
- Folosiți povești sociale și ilustrații, ca instrumente pentru descrierea și definirea așteptărilor și a regulilor sociale. Carol Gray, consultant în domeniul tulburărilor din spectrul autismului, vorbește despre metoda *Poveștilor Sociale*, inventată de ea: „o Poveste Socială descrie o situație, o abilitate sau un concept, pe baza unor

indicii sociale relevante, a unor perspective și a unor răspunsuri tipice, într-un stil și format specifice. Scopul Poveștii Sociale este acela de a împărtăși informații precise, cu caracter social, într-o manieră calmă și liniștitoare, care este înțeleasă ușor de audiență. Jumătate din poveștile sociale create ar trebui să descrie ceva ce persoana realizează bine. Deși scopul unei povești de acest fel nu ar trebui niciodată să fie schimbarea comportamentului unei persoane, totuși, prin faptul că ajută o persoană să înțeleagă mai bine niște evenimente sau niște scopuri, o asemenea poveste ar putea duce la reacții și răspunsuri mai eficiente". Sursa: **The Gray Center** (<http://www.thegraycenter.org/>)

- Dezvoltați abilitățile legate de ascultare și de participare și învățați un elev cu autism cum să arate celorlalți faptul că ascultă și este atent la discuții.
- Învățați un elev cu autism foarte vorbăreț să recunoască cum, când și cât de mult să vorbească despre el însuși sau despre ceea ce îl interesează. Învățați-l prin exemple concrete ce teme poate să abordeze în conversațiile cu ceilalți, cum să perceapă ceea ce altora le place și ceea ce nu le place, să citească limbajul corpului și expresia fețelor celor cu care comunică.
- Învățați-l ce înseamnă limitele, granițele sociale – lucruri despre care nu ar trebui să vorbească (sau cu cine ar putea vorbi despre anumite subiecte delicate) și cum să respecte spațiul personal (lungimea unui braț este adesea folosită drept reper pentru distanța care trebuie păstrată între parteneri într-o conversație).

Spațiul personal

Uneori stau prea aproape de oameni.

Pot sta aproape de oameni.

Aproape că îi ating.

Las un anumit spațiu între noi.

Acest lucru îi deranjează.

Voi încerca să nu stau prea aproape de oameni.

- Învățați-l Cercurile Relaționale, pentru a-l ajuta să înțeleagă regulile și limitele sociale și cum variază acestea în funcție de cât de bine cunoaște o persoană. Sursa: *With Open Arms (Cu brațele deschise)* p. 67 – 70, de James Stanfield.
- În cazul elevilor mai mari, este important să învețe despre schimbările care se petrec în corpul lor și despre igiena adecvată, care se impune pe măsură ce cresc. Pictogramele și alte mijloace de sprijin în comunicare ar trebui folosite în acest sens, pentru a facilita explicațiile și înțelegerea acestora.

Idei pentru sprijinirea elevului și prevenirea comportamentului inddezirabil

- Priviți comportamentul ca modalitate de comunicare. Întotdeauna căutați să înțelegeți intenția pe care o comunică un comportament și construiți/elaborați modalități alternative de comunicare pentru elev.
- Gândiți preventiv și proactiv.
- Realizați un plan de comportamente dezirabile la nivelul clasei, pentru toți elevii, astfel încât să promovați comportamentele așteptate.
- Elaborați un Plan de Sprijinire a Comportamentului Pozitiv, pentru fiecare student cu tulburare din spectrul autismului.
- Asigurați feedback specific fiecărui comportament prin laude și întăriri puternice. Surprindeți elevul atunci când este bun și recompensați-l (ex.: „A fost extraordinar cât de frumos ai mers pe culoar și ai rămas în rând: Bate palma!”).
- Asigurați măsuri de organizare și sprijiniți tranzițiile.
- Comunicați așteptările pe care le aveți, utilizați orare zilnice și programări pe termen scurt, anunțați modificările de program sau de personal, pregătiți elevul pentru evenimente neașteptate precum exercițiile în caz de incendiu, excursii, vizite, utilizarea unor suplینitori etc.
- Oferiți elevului alternative și un anumit control – în limite raționale (ex.: „La ce ai vrea să lucrăm mai întâi, la matematică sau lectură? sau „Vrei să rezolvăm 10 probleme la matematică sau 15 probleme?”). Chiar dacă elevul nu are o opțiune cu adevărat, este făcut să simtă sau să conștientizeze că are un cuvânt de spus și nu este dirijat în orice face în decursul unei zile.
- Luați în considerare nevoile și intervențiile senzoriale.
- Respectați spațiul personal al elevului și învățați-l să recunoască și să respecte spațiul personal al celorlalți.
- Oferiți-i un spațiu securizant în care elevul să se simtă în siguranță și în care să se poată aduna, detensiona/relaxa, să scape de situațiile copleșitoare sau supraîncărcarea senzorială, precum o cameră separată, un cort sau colț într-o clasă sau în cabinetul unui anumit profesor sau administrator. Învățați-l pe elev în mod proactiv cum și când să apeleze la acest spațiu, folosind suport vizual sau pictograme atunci când este nevoie.
- Practicați flexibilitatea și auto-monitorizarea – începeți acest lucru atunci când elevul ESTE calm și oferiți-i un model pentru ceea ce înseamnă cu adevărat să fie „calm și pregătit să participe”.

- Folosiți pauzele ca pe o modalitate de a reveni la starea de calm sau ca o recompensă pentru o „activitate îndeplinită corespunzător”, dar fiți atenți la perioada în care oferiți pauza și în ce condiții. Oferirea unei pauze în mijlocul unei crize, în timpul unei activități mai puțin preferate de elev, poate duce la întărirea aceluși comportament negativ, devenind o strategie la îndemâna elevului (ex.: dacă voi țipa, voi evita lecția de matematică și voi lua o pauză!). Învățați elevul să solicite o pauză înainte de a se comporta neadecvat, folosind o pictogramă.

„AM NEVOIE DE PAUZĂ!”

- Oferiți opțiuni de comunicare și încercați să oferiți elevului posibilitatea să-și exprime emoțiile, starea de confuzie sau propriile puncte de vedere.
- Învățați-l să folosească strategii de anticipare a situațiilor neplăcute și de așteptare. A se vedea capitolul **Resurse** pentru recomandări de lecturi. De exemplu, **Out and About** oferă o varietate de strategii simple precum:
- Numărătoarea inversă (5, 4, 3, 2, 1);
- Mai întâi... și abia apoi...;
- pictogramă pentru AȘTEAPTĂ care poate fi utilizată într-o multitudine de situații.
- Predați și oferiți elevului o listă de strategii de calmare, atunci când acesta devine temător, stresat sau chiar supărat.

Când sunt stresat, pot să:

- respir adânc
- număr până la 10
- repet un mesaj optimist
- strâng o minge antistres
- cer ajutorul
- cer să mi se ofere o pauză
- cer să mi se ofere posibilitatea să merg la camera 10

- Folosiți un sistem care întărește manifestarea, de către elev, a unui comportament dezirabil, recompensând în special acele comportamente care înlocuiesc comportamentele dezadaptative. A se vedea secțiunea **Strategiile de întărire**.
- Luați în considerare și încercați să evitați sursele declanșatoare pe care le-ați identificat în diverse ocazii și antecedentele care pot genera din nou frustrare, suprasolicitare, anxietate sau comportamente dezadaptative. Întocmiți o listă, după care împărtășiți-o colegilor de catedră, astfel ca întreaga echipă să fie conștientă de aceste posibile surse declanșatoare.
- Dacă apar comportamente de atragere a atenției, ignorați-le (folosiți tehnica „stingerii”), deoarece remarcarea acestora sau corectarea lor oferă adesea exact atenția pe care elevul o solicită, chiar dacă răspunsul se dorește a fi negativ. Folosiți în schimb strategii de redirectionare. Iar cu altă ocazie, învățați-l comportamente alternative (de exemplu, cum să atragă atenția cuiva printr-o ușoară bătaie pe umăr).
- Familiarizați-vă cu stilul de învățare al elevului și asigurați-vă că modificările/adaptările de mediu implementate sunt suficiente și adecvate pentru a crește competența și motivația elevului și a-i reduce frustrarea.
- Folosiți tehnica exemplificării video, pentru a prezenta modele de comportamente dorite sau pentru a compara sau evalua comportamentul lui, într-o situație dată (ex.: „Aceasta este modalitatea în care colegii tăi merg pe hol”. Aceasta este modalitatea ta de a merge pe hol. Ce ar putea să te facă să realizezi diferit acest lucru? Cum am putea să te sprijinim în atingerea acestui obiectiv?”).
- Evaluați comportamentele care trebuie schimbate, având în vedere, în cazul fiecăruia, antecedentele, felul de manifestare și evenimentele care au urmat – vorbiți cu ceilalți pentru a vedea punctul lor de vedere și pentru a înțelege funcția comportamentului (la ce scop servește?) pentru ca un comportament de înlocuire sau o strategie adecvată să poată fi dezvoltate. Obțineți sprijinul specialiștilor comportamentali în analiza comportamentelor care trebuie corectate.

Adesea, cel mai bun instrument de gestionare a unui comportament este planul de sprijinire a comportamentului pozitiv, unde multe din aceste strategii propuse sunt identificate în mod specific pentru elev, unde este descrisă analiza de comportament și sunt trasate măsurile necesare pentru a preveni comportamentul indezirabil și pentru a promova comportamentul pozitiv și dezvoltarea personală. Pentru un elev care prezintă comportamente ce împiedică învățarea (a lui sau a celor din jurul lui) legislația (IDEA) cere realizarea unui plan de sprijinire a comportamentului pozitiv, dezvoltat de echipa de specialiști, ca parte a programului educațional individualizat (IEP). În evaluarea comportamentului elevului, precum și în dezvoltarea unui plan de sprijin, ar trebui implicat un specialist în analiză comportamentală. Instruirea celor care sunt responsabili de punerea în aplicare și monitorizarea continuă a eficienței planului sunt două zone care uneori sunt abandonate într-un mediu școlar supraaglomerat, dar acestea sunt esențiale pentru reușita planului. Știind că nevoile și condițiile se schimbă în timp, este important ca planul să fie reevaluat și revizuit ori de câte ori este nevoie.

Sprrijinirea comportamentului pozitiv

Potrivit **Asociației pentru Sprrijinirea Comportamentului Pozitiv** (Association of Positive Behavior Support), Sprrijinirea Comportamentului Pozitiv (Positive Behavior Support - PBS) este un set de strategii validate științific, folosite pentru îmbunătățirea calității vieții și reducerea problemelor de comportament, prin învățarea de abilități noi și schimbarea mediului de viață al subiectului. Sprrijinirea comportamentului pozitiv combină:

- **Rezultate valoroase** care sunt considerate eficiente când rezultatele intervențiilor conduc la creșterea succesului și satisfacției subiectului, cât și la îmbunătățirea interacțiunilor sociale pozitive la serviciu, la școală, în pauze și în comunitate.
- **Știința comportamentală și biomedicală:** cercetările din domeniul analizei comportamentale aplicate demonstrează importanța analizei interacțiunilor dintre comportament și mediul exterior și susțin ideea potrivit căreia comportamentul are întotdeauna un scop și se află sub controlul factorilor de mediu, care pot fi modificați. Știința biomedicală arată că informațiile referitoare la starea psihică a unui individ și cunoașterea altor factori biologici pot ajuta profesioniștii în înțelegerea interacțiunilor dintre factorii fiziologici și cei de mediu, ce influențează comportamentul.
- **Proceduri validate** care folosesc bune practici și evaluare continuă, pe baza datelor strânse, pentru a evalua rezultatele (măsurări de evaluare a programului, cercetare calitativă, studii cantitative, scale de măsurare, interviuri, analize corelaționale, observații directe și informații de autoevaluare).
- **Schimbarea sistemelor, pentru îmbunătățirea calității vieții și reducerea comportamentelor problematice**, care pornește de la ideea că, pentru a pune în aplicare, în mod eficient, un plan, în etapa de dezvoltare a acestuia este necesar să fie luate în considerare aspecte legate de modul de alocare a resurselor, dezvoltarea personalului, construirea echipei și colaborarea în echipă, precum și gradul de adecvare a echipei de implementare la respectivul plan.

Potrivit **Institutului pentru Dezvoltarea Umană, al Universității Arizona de Nord**, sprrijinirea comportamentului pozitiv este o abordare ce vine în sprrijinul îmbunătățirii comportamentelor dificile și care se bazează pe patru aspecte:

- **Înțelegere** a faptului că oamenii (chiar și persoanele care îngrijesc alte persoane) nu îi controlează pe ceilalți, ci încearcă să-i sprrijine în efortul personal de schimbare a comportamentului;
- **Convingere** că există un motiv în spatele comportamentului dificil, că persoanele cu dificultăți în sfera comportamentală ar trebui să fie tratate cu respect și compasiune și că acestea au dreptul la o viață mai bună, precum și la servicii eficiente;

- **Aplicarea** unui bagaj larg de cunoștințe despre modalitățile prin care pot fi înțeleși mai bine oamenii și despre schimbările umane din viețile acestora, care pot diminua apariția unor comportamente dificile; și
- **Încredințare** că este permanent nevoie de evitarea coerciției – luarea de măsuri neplăcute pentru gestionarea unui comportament.

Pentru mai multe detalii, consultați:

Descrierile teoriei și cadrului privind dezvoltarea unui suport eficient și pozitiv, ale **Universității Arizonei de Nord** (disponibilă în limba spaniolă)

Asociația pentru Sprijinirea Comportamentului Pozitiv: care oferă fișe informative asupra practicilor PBS, exemple, studii de caz și lecturi recomandate.

Sprijinirea aptitudinilor de organizare

Între problemele generate de deficitele funcției de execuție (memorie de scurtă durată, atenție, ordonare, etc.) și dificultățile la nivelul limbajului sau cele de ordin social, determinate de autism, a ține pasul cu lumea înconjurătoare devine o adevărată provocare. Anxietatea și stresul sunt mereu prezente la copilul autist. Dacă elevului îi este dificil să prelucreze informația primită cu ajutorul simțurilor, i se poate părea imposibil să-și organizeze gândurile și sarcinile, de vreme ce se străduiește să-și țină corpul sub control. Un program strict respectat reprezintă adesea modalitatea de a-și asigura un anumit control în haosul pe care, altfel, îl trăiesc persoanele cu autism. Cunoașterea a ceea ce urmează să se întâmple este de ajutor în reducerea anxietății, după cum schimbările neașteptate din program pot avea drept consecințe un nivel de stres foarte ridicat și un comportament pe măsură. Folosirea unui orar, a unui program, poate fi de ajutor în reducerea anxietății și în concentrarea atenției asupra sarcinilor de îndeplinit. Așa cum un profesor ocupat sau un om de afaceri ar putea folosi o agendă pentru a-și organiza datele și orele importante, precum și o listă cu cele mai importante lucruri de făcut, pentru a fi la zi cu programul, tot așa, un orar vizual este esențial pentru ca persoana cu autism să se poate concentra, să fie productivă și informată despre ceea ce urmează să se întâmple.

- Utilizați orare și materiale didactice vizuale pentru a stabili și impune o anumită rutină, pentru a asigura conformarea la reguli (precum punerea temelor în dosarul potrivit) și pentru a controla comportamentul.
- Oferiți un program al activităților zilnice. În funcție de nevoile elevului, acesta ar putea fi ilustrat prin fotografii, simboluri sau text. Programul trebuie să ofere informații despre ce se va întâmpla, în ce ordine și dacă vor exista schimbări în programul obișnuit (ex.: profesori și asistenți diferiți, întâlniri, excursii, exerciții de evacuare în caz de incendiu etc.).
- Chiar și când copilul și-a însușit programul, prezentarea orarului zilnic este un instrument extrem de important pentru comunicarea așteptărilor și a schimbărilor. Un orar personalizat oferă o strategie de care persoana cu autism se va folosi, cel mai probabil, tot restul vieții – pentru organizarea sa la școală, la facultate sau la serviciu.

Model de orar zilnic (pentru un elev de gimnaziu)				
Începe la ora	Materia	Unde	Materiale de care am nevoie	Se termină la ora
8:10	Dirigenție	Sala 117		8:15
8:15	Corectarea Citirii	Sala 117	Cărțile violete	8:59
9:04	Engleză	Sala 117	Cartea de ortografie și dosarul galben	9:48
9:53	Științele naturii	Sala 117		10:37
10:37	Gustare	Afară	Sandviș	10:52
10:57	Științe sociale	Sala 117		11:41
11:46	Matematică	Sala 117	Dosarul violet	12:30
12:30	Prânzul	Afară	Pachețelul sau portofelul	1:05
1:10	Citire	Biblioteca	Carte	1:25
1:25	Educație fizică	Vestiar/afară		2:10
2:15	Opțional			3:00

lăți mai jos un orar reprezentat vizual, pentru un copil care merge la grădiniță, folosind pictograme Velcro pentru activități – când pregătiți ziua respectivă, îl puteți implica și pe copil în realizarea orarului, pentru a-și însuși ordinea activităților și vocabularul corespunzător și pentru a stabili împreună așteptările.

- Unii elevi au nevoie de o detaliere și mai mare, precum succesiunea activităților într-un anumit interval de timp

De exemplu – intervalul al 2-lea, Citire:

- 1 – citire în grup, paginile 22 – 25,
- 2 – întrebări de verificare a celor citite,
- 3 – citire în gând, în banca mea.

- Cel mai simplu format de orar vizual este cel reprezentat mai jos, la îndemână în orice situație și necesitând doar hârtie și un instrument de scris:

- .....
- .....
- .....

- Creați liste cu activități „de făcut” și liste de control privind îndeplinirea sarcinilor sau atribuțiilor. Cu ajutorul unor tehnici educaționale de suport, pe care le puteți crea și folosi pentru cât mai multe activități, optimizați procesul și exersați cu elevul până ce-și însușește foarte bine deprinderile (ex.: ia o foaie de lucru, scoate stiloul, scrie numele pe hârtie, scrie data, citește instrucțiunile). La acestea adăugați tehnici specifice pentru fiecare sarcină.
- Un elev va avea nevoie să fie învățat să-și verifice orarul, bifând activitățile pe măsură ce ele sunt terminate și, în cele din urmă, să-l folosească pentru a-și dezvolta independența în ceea ce privește managementul timpului și al activităților.

Organizarea materialelor, timpului și activităților

- Folosiți mape și dosare colorate în funcție de materii sau de profesori.
- Folosiți etichete care organizează suprafața băncii elevului (împărțiți banca pe secțiuni – sarcini de terminat, materiale de studiu, suportul de creioane/stilouri etc.), dar și alte spații din clasă (de exemplu, etichetați o cutie astfel: „pune tema înăuntru”).
- Oferiți indicații în scris – pas cu pas, pentru proiecte, activități de grup sau indicații mai complexe, în mai mulți pași, în sala de clasă, fixați termene limită, alocați sarcini și dați teste, folosind pictograme și simboluri atunci când este nevoie.
- Învățați elevii mai mari să folosească planificatorul de teme, programarea pe ore a zilei și o agendă personală. În cazul unor elevi, este nevoie ca mai întâi să li se furnizeze informații ca ei să poate folosi planificatorul, orarul zilnic sau agenda.
- Gestionați timpul și termenele-limită folosind instrumente precum organizatoare de timp, calendare vizuale, calculatoare, cronometre (www.Timetimer.com) sau ceasuri cu alarmă. Împărțiți o sarcină mai complexă în pași mai mici și acordați fiecărui pas o anumită perioadă pentru realizarea sa.

Timer-ul arată cât timp a mai rămas pentru realizarea unei activități

- Programați o dată fixă (de exemplu, săptămânal) pentru a curăța și a ordona spațiul de lucru și pentru a aduce la zi planificatoarele.
- Organizați activitățile de grup și oferiți ajutor sau strategii pentru identificarea rolului copilului cu autism în cadrul grupului, precum și a responsabilităților sale.

- Creați programări reprezentate vizual, pentru sarcini specifice și activități periodice.
- Pregătiți elevul pentru schimbări și ajutați-l să-și dezvolte flexibilitatea și capacitatea de rezolvare a problemelor.
- Avertizați elevul asupra schimbărilor din programul său obișnuit sau asupra trecerii la următoarea activitate (ex.: în cinci minute va trebui să curățăm culorile și să mergem la grupurile de citire).
- Folosiți poveștile sociale pentru a-l pregăti pentru evenimente noi (ex.: drumetii, exerciții de evacuare în caz de incendiu, adunări în careu).
- Lucrați la capacitatea de rezolvare a problemelor, învățându-l strategii de răspuns „pas cu pas” pentru a-și ordona gândurile, acțiunile etc.
- Lucrați din aproape în aproape asupra capacității sale de a fi flexibil și de a face față schimbărilor, folosind materiale vizuale și recompense, în așa fel încât elevul să învețe să-și controleze teama, datorită succeselor obținute anterior.

Sprrijinirea nevoilor senzoriale ale elevului

Integrarea senzorială este esențială pentru că, odată realizată, devine bază pentru procese comportamentale și de învățare mai complexe. Pentru majoritatea dintre noi, integrarea senzorială se produce automat, în mod inconștient, fără efort. Pentru multe persoane cu autism, acest proces este ineficient, necesitând efort și atenție, fără nicio garanție a preciziei acestuia. Fiind conștienți de potențialele problemele senzoriale și adaptând mediul de lucru, acolo unde este posibil (ex.: limitarea expunerii la zgomote foarte puternice, folosirea unor bureți de șters tabla fără miros, pregătirea specială a băncii elevului), puteți contribui la reducerea impactului anumitor stimuli asupra funcțiilor copilului.

Dezvoltarea abilităților de modulare senzorială (adaptarea răspunsurilor emoționale la inputurile senzoriale) și tratarea disfuncțiilor senzoriale ar trebui realizate numai de personal specializat, de regulă de un terapeut ocupațional sau un fizioterapeut, specializați în terapie de integrare senzorială. Echipa ar trebui să folosească practici care și-au demonstrat eficiența în timp; deși mai sunt multe de descoperit și de învățat în acest domeniu, există totuși anumite intervenții care s-au dovedit a fi mai eficiente decât altele. Dacă despre un elev se crede că are probleme de integrare senzorială, care îi afectează capacitatea de a se descurca la școală, atunci personalul specializat ar trebui să evalueze nevoile copilului și, în cazul în care este nevoie, ar trebui să conceapă și să folosească un plan care să cuprindă intervenții bazate pe activități de divertisment care să includă jocuri și să împărtășească cu restul echipei de sprijin a elevului strategiile aplicate curent, care s-au dovedit potrivite, pentru a le integra în cadrul programului zilnic al copilului.

Este important de reținut că problemele senzoriale pot afecta capacitatea copilului de a învăța, de a recepționa și a prelucra informații, de a asculta, de a răspunde la cereri,

de a participa la activități sociale, de a scrie, de a participa la jocuri sportive și de a fi în general calm și pregătit să lucreze. Unele cercetări, observații nevalidate științific și testimoniale venite din partea unor persoane cu autism au oferit perspective importante asupra disfuncțiilor senzoriale. Cu toate acestea, cercetătorii încă explorează impactul și factorii asociați problemelor de tip senzorial în autism. A fost înregistrat faptul că, fie din cauza unor dezechilibre interioare sau ca răspuns la senzațiile primite din mediul înconjurător, o persoană cu autism poate fi copleșită la nivelul capacităților senzoriale și al echilibrului emoțional, lucru care duce la anxietate și la un nivel de stres foarte ridicat. O strategie eficientă pentru a-i spori capacitatea de a învăța, de a se concentra și pentru a-i reduce comportamentul reactiv este aceea de a lucra cu elevul asupra abilităților necesare menținerii unei stări modulate din punct de vedere senzorial.

- Țineți cont de aspectele senzoriale care s-au dovedit a fi dificile sau cauzatoare de disconfort pentru un elev și încercați să le reduceți impactul asupra acestuia (de exemplu minimizați expunerea la zgomote puternice, folosiți bureți fără miros sau uscați etc.).
- Un copil sensibil la sunete ar putea considera fluieratul profesorului de sport și ecurile vestiarului deranjante – distribuind un astfel de elev în clasa unui profesor mai puțin înclinat să fluiere și dându-i voie să se îmbrace când în vestiar nu este nimeni sunt lucruri care pot crește foarte mult toleranța și interesul elevului pentru ora de educație fizică.
- Unor copii li se pare dificil să stea aproape de alții, așa că acest aspect va trebui luat în calcul atunci când se va hotărî în ce rând să fie așezat un elev când sunt organizate deplasări în afara școlii sau când stă la cantină sau în sala de clasă.
- Având în vedere că recepționarea simultană a informației senzoriale prin două modalități (precum cea vizuală și cea auditivă) poate fi extrem de dificilă pentru unele persoane autiste, este important să nu impuneți reguli de conduită în societate celor care percep și prelucrează informația senzorială în mod diferit. Poate fi dificil pentru elevii cu autism să asculte și să privească o persoană în același timp. Din punctul de vedere al unui comportament dezirabil social, este important să obții contactul vizual al elevului înainte de a vorbi cu el, dar așteptați-vă ca elevul autist să evite privirea interlocutorului și totuși să-l asculte.
- Feriți-vă de o sală de clasă încărcată din punctul de vedere al dotărilor și decorațiunilor, pentru că poate fi suprasolicitantă din punct de vedere senzorial și poate distra atenția anumitor elevi.
- Traversarea unui hol al școlii foarte zgomotos poate fi dificilă. Așa că unii elevi pot avea nevoie să treacă mai devreme decât ceilalți prin acel hol sau pot avea nevoie de câteva minute pentru a se liniști după o astfel de experiență.
- Ocaziile festive când se cântă „La mulți ani” unui coleg sau participarea la activități mai puțin structurate, zgomotoase, precum prânzul, adunările în careu și orele de

educație fizică în sala de sport, pot pune un copil cu probleme senzoriale în situații de mare dificultate. Ar fi de ajutor să i se permită elevului autist anumite „sustrageri” de la astfel de activități, de exemplu, el poate fi persoana care aduce șervețelele în camera în care se sărbătorește ziua unui coleg (ceea ce îi permite să meargă la cantină în timp ce restul clasei cântă) sau poate fi „directorul de producție” din spatele organizării unei adunări generale a elevilor.

- Folosiți tehnicile de integrare senzorială așa cum v-au fost recomandate de terapeutul ocupațional sau de fizioterapeutul elevului, ținând cont de faptul că anumiți stimuli determină reacții intense din partea copilului, în timp ce alții îl calmează și îl ajută în dezvoltarea concentrării și a atenției. Fiți siguri că ați înțeles ce activități trebuie realizate și când.
- Terapeutul specializat ar trebui să ajute la crearea unui program care să-l învețe pe elev să-și recunoască nevoile și nivelele emoționale și senzoriale și, în timp, să reușească să se auto-supravegheze și să poată realiza el însuși care este reacția potrivită față de stimulii senzoriali și care este strategia adecvată de modulare.
- Folosiți pictograme pentru a-l învăța pe copil să-și recunoască stările de încordare și emoțiile. Oferiți-i soluții legate de ceea ce ar putea face pentru a se întoarce la dispoziția necesară lucrului. Vedeți exemple în **Anexă**.
- Consultați-vă cu un terapeut ocupațional despre **teorii și intervenții în aria senzorială** (www.autism-mi.org/about_autism/interventions_supports/sensory.html) sau despre oportunitatea implementării unui program precum **Programul de alertă**. *Cum funcționează motorul tău?*

Pentru a afla mai multe informații despre tulburările senzoriale, vedeți secțiunea **Resurse**.

În concluzie, sunt multe de făcut pentru a adapta mediul și a oferi un cadru favorabil și suportiv de învățare, făcând astfel lumea înconjurătoare mai puțin copleșitoare – și, prin urmare, mai primitoare – pentru un copil autist. Luați în considerare folosirea **listei de verificare la clasă** (Classroom Checklist) în care să bifați toate strategiile care au fost implementate în diverse contexte.

În mod paradoxal, pentru a sprijini eficient persoanele cu autism, intervenția potrivită ne cere nouă să fim exact opusul lor – extrem de comunicativi, categoric sociabili, orientați către colaborare și mereu flexibili și deschiși către nou. Căutați mai întâi să înțelegeți, iar după aceea să sprijiniți și apoi bucurați-vă de darurile și de surprizele pe care un elev cu tulburări din spectrul autismului le are de oferit.

Resurse

Pentru mai multe cărți, website-uri și filme, vizitați Resource Library pe site-ul **Autism Speaks (www.autismspeaks.org)**.

Pentru o colecție de publicații referitoare la autism și intervenții în autism, vizitați:

- Autism Asperger Publishing Company www.aapcpublishing.net
- Future Horizons, Inc. www.futurehorizons-autism.com
- Inclusion Press www.inclusion.com
- Jessica Kingsley Publishers www.jkp.com

Cărți

Sindromul Asperger

An Educator's Guide to Asperger Syndrome,

(Organization for Autism Research, 2005)

Guidelines for inclusive classrooms, elementary through high school. Request or download free.

www.researchautism.org

Asperger's and Girls

By Tony Attwood, Temple Grandin, Teresa Bolick and others (Future Horizons, Inc, 2006)

www.tonyattwood.com.au/

The Complete Guide to Asperger's Syndrome

By Tony Attwood (Jessica Kingsley Publishers, 2006)

Diagnosis, behavioral patterns and practical strategies and supports.

www.tonyattwood.com.au/

The OASIS Guide to Asperger Syndrome:

Completely Revised and Updated: Advice, Support, Insight and Inspiration

By Patricia Bashe and Barbara Kirby (Crown, 2005)

www.aspergersyndrome.org

Perfect Targets; Asperger Syndrome and Bullying; Practical Solutions for Surviving the Social World

By Rebekah Heinrichs (Autism Asperger Publishing Company, 2003)

Incluziune și suport social

All My Life's a Circle; Using the Tools: Circles, MAPS & PATHS

By M. Falvey, M. Forest, J. Pearpoint & R. Rosenberg (Inclusion Press, 2003) Inclusion supports and guides for person-centered planning. Tools for transition planning.

www.inclusion.com

Do-Watch-Listen-Say: Social and Communication Intervention for Children with Autism

By Kathleen Ann Quill (Paul H. Brookes, 2000)

www.brookespublishing.com

***Incorporating Social Goals in the Classroom:
A Guide for Teachers and Parents of Children with High-Functioning Autism and
Asperger Syndrome***

By Rebecca A. Moyes (Jessica Kingsley, 2001)

Outlines social deficits, and offers strategies and lesson plans.

***Out and About, Preparing Children with Autism Spectrum Disorders to Participate in
Their Communities***

By Jill Hudson, Amy Bixler Coffin (Autism Asperger Publishing Company, 2007)

Easy to read, practical explanations and examples of simple and effective strategies.

***Power Cards: Using Special Interests to Motivate Children and Youth with Asperger
Syndrome and Autism***

By Elisa Gagnon (Autism Asperger Publishing Company, 2001)

***Skillstreaming in Early Childhood; New Strategies and Perspectives for Teach
Prosocial Skills***

***Skillstreaming the Elementary School Child; New Strategies and Perspectives for
Teaching Prosocial Skills***

***Skillstreaming the Adolescent; New Strategies and Perspectives for Teaching
Prosocial Skills***

By Dr. Ellen McGinnis, Dr. Arnold P. Goldstein (Research Press, various)

www.skillstreaming.com

Social Relationships and Peer Support, Second Edition

By Rachel Janney, Ph.D. and Martha E. Snell (Brookes Publishing, 2006)

***The Hidden Curriculum: Practical Solutions for Understanding Unstated Rules in
Social Situations***

By Brenda Smith Myles, Melissa L. Trautman, and Ronda L. Schelevan

(Autism Aspergers Publishing Company, 2004)

The New Social Stories: Illustrated Edition

By Carol Gray (Future Horizons, 2000)

www.thegraycenter.org

Article: ***Toward a Behavior of Reciprocity***

By Morton Ann Gernsbacher

<http://psych.wisc.edu/lang/MGcover.html>

***With Open Arms; Creating School Communities of Support for Kids with Social
Challenges Using Circle of Friends, Extracurricular Activities, and Learning Teams***

By Mary Schleider, M.S. (Autism Aspergers Publishing Company, 2007)

www.schoolswithopenarms.com

You're Going to Love This Kid: Teaching Students with Autism in the Inclusive Classroom

By Paula Kluth, Ph.D. (Jessica Kingsley Publishers, 2003)

www.paulakluth.com

Intervenții și strategii educaționale

1001 Great Ideas for Teaching and Raising Children with Autism Spectrum Disorder

By Veronica Zysk and Ellen Notbohm (Future Horizons, 2004)

www.ellennotbohm.com

Activity Schedules for Children with Autism: Teaching Independent Behavior

By Lynn E. McClannahan and Patricia J. Krantz, Ph.D. (Woodbine House, 1999)

An Educator's Guide to Autism

(Organization for Autism Research, 2004)

Guidelines for inclusive classrooms, elementary through high school. Request or download free.

www.researchautism.org

How to be a Para Pro; A Comprehensive Training Manual for Paraprofessionals

By Diane Twachtman-Cullen

(Starfish Specialty Press, 2006)

www.starfishpress.com

Solving Behavior Problems in Autism

By Linda Hodgdon (Quirk Roberts Publishing, 1999)

www.usevisualstrategies.com

Strategies at Hand; Quick and Handy Strategies for Working with Students on the Autism Spectrum

By Robin D. Brewer, Ed.D. and Tracy G. Mueller, Ph.D. (Autism Asperger Publishing Company, 2008)

Teach Me Language: A Language Manual for Children with Autism, Asperger's Syndrome and Related Developmental Disorders

By Sabrina K. Freeman, Lorelei Dake and Isaac Tamir (Skf Books, 1997)

Ten Things Your Student with Autism Wishes You Knew

By Ellen Notbohm (Future Horizons, 2006)

www.ellennotbohm.com

The Puzzle of Autism: What Educators Need to Know

National Education Association strategic intervention guide that can be downloaded from the NEA website.

www.nea.org/home/18459.htm

Visual Strategies for Improving Communication; Practical Supports for School and Home

By Linda Hodgdon (Quirk Roberts Publishing, 1995)

www.usevisualstrategies.com

Also available in Spanish: Estrategias Visuales para Mejorar la Comunicación

Cărți scrise de persoane cu autism

Born On A Blue Day, A Memoir of Asperger's and an Extraordinary Mind

By Daniel Tammet (Simon & Schuster Adult Publishing Group, 2007)

www.optimnem.co.uk

Nobody Nowhere: The Extraordinary Autobiography of an Autistic

By Donna Williams (Avon, 1994)

Pretending to Be Normal: Living with Asperger's Syndrome

By Liane Holliday Willey (Jessica Kingsley Publishers, 1999)

The Autism Answer Book

By William Stillman

www.williamstillman.com

Thinking in Pictures, Expanded Edition: My Life with Autism

By Temple Grandin (Vintage, 2006)

www.templegrandin.com

Probleme senzoriale

Answers to Questions Teachers Ask About Sensory Integration

By Jane Koomar, Carol Kranowitz and others (Future Horizons, 2001)

www.sensoryresources.com

How Does Your Engine Run? A Leader's Guide to The Alert Program for Self- Regulation

Mary Sue Williams and Sherry Shellenberger (TherapyWorksInc, 1996)

www.alertprogram.com

Just take a Bite: Easy, Effective Answers to Food Aversions and Eating Challenges

By Lori Ernsperger and Tania Stegen-Hanson (Future Horizons, 2004)

Playing, Laughing and Learning with Children on the Autism Spectrum: A Practical Resource of Play Ideas for Parents and Carers

By Julia Moor (Jessica Kingsley Publishers, 2002)

Raising a Sensory Smart Child:

The Definitive Handbook for Helping Your Child with Sensory Integration Issues

By Lindsey Biel and Nancy Peske (Penguin, 2005)

www.sensorysmarts.com

***The Out-of-Sync Child:
Recognizing and Coping with Sensory Integrations Dysfunctions***
By Carol Kranowitz (Perigee Trade, 1998)
www.out-of-sync-child.com

Probleme specifice

A Guide for Transition to Adulthood
(Organization for Autism Research, 2006) Request or download free.
www.researchautism.org

Family Life and Sexual Health (F.L.A.S.H.) curriculum
Printed curriculum or download options, including lesson plans for special education.
www.kingcounty.gov/healthservices/health/personal/famplan/educators/FLASH.aspx

***Girls Growing Up on the Autism Spectrum;
What Parents and Professionals Should Know about the Pre-teen and Teenage Years***
By Shana Nichols (Jessica Kingsley Publishers, 2008)

***Girls Under the Umbrella of Autism Spectrum Disorders;
Practical Solutions for Addressing Everyday Challenges***
By Lori Ernsperger, Ph.D. and Danielle Wendel (Autism Asperger Publishing Company, 2007)

Gray's Guide to Bullying (Spring 2004 Jenison Autism Journal)
By Carol Gray
www.thegraycenter.org

How Well Does Your IEP Measure Up? Quality Indicators for Effective Service Delivery
By Diane Twachtman-Cullen PhD and Jennifer Twachtman-Reilly
www.starfishpress.com

Toilet Training for Individuals with Autism and Related Disorders
By Maria Wheeler (Future Horizons, 2004)

Sexuality Education for Children and Adolescents with Developmental Disabilities.
By DiAnn L Baxley and Anna Zendell (Florida Developmental Disabilities Council, 2005)

Wrightslaw: From Emotions to Advocacy - The Special Education Survival Guide, 2nd Edition
By Pam Wright and Pete Wright (Harbor House Law Press, 2007)
www.wrightslaw.com

Cărți pentru elevii cu autism, frați, colegi

A is for Autism, F is for Friend: A Kid's Book for Making Friends with a Child Who Has Autism
By Joanna Keating-Velasco (Autism Asperger Publishing Company, 2007)
www.aisforautism.net

Different Like Me: My Book of Autism Heroes

By Jennifer Elder (Jessica Kingsley Publishers, 2006)

Do You Understand Me? My Life, My Thoughts, My Autism Spectrum Disorder

By Sofie Koborg Brosen (Jessica Kingsley Publishers, 2006)

Everybody is Different: A Book for Young People who have Brothers or Sisters with Autism

By Fiona Bleach (Autism Asperger Publishing Company, 2002)

Join In and Play (Learning to Get Along); Listen and Learn; etc.

By Cheri J. Meiners (Free Spirit Publishing, various)

www.freespirit.com

My Friend with Autism: A Coloring Book for Peers and Siblings

By Beverly Bishop (Future Horizons, 2003)

Taking Care of Myself: A Hygiene, Puberty and Personal Curriculum for Young People with Autism (Illustrated)

By Mary Wrobel (Future Horizons, 2003)

The Autism Acceptance Book; Being a Friend to Someone with Autism By Ellen Sabin

(Watering Can Press, 2006)

www.wateringcanpress.com

The Mind That's Mine

By Melvin D. Levine, Carl Swartz, Melissa Wakely (All Kinds of Minds, 1997)

www.allkindsofminds.org

The Sixth Sense II

By Carol Gray (Future Horizons, 2002)

www.thegraycenter.org

The Social Skills Picture Book; Teaching Play, Emotion and Communication to Children with Autism

By Jed Baker, Ph.D. (Future Horizons, 2001)

www.jedbaker.com

The Social Skills Picture Book for High School and Beyond

By Dr. Jed Baker (Future Horizons, 2006)

www.jedbaker.com

Trevor, Trevor

By Diane-Twachtman-Cullen

www.starfishpress.com

What did you say? What did you mean? An illustrated guide to understanding metaphors

By Jude Welton (Jessica Kingsley Publishers, 2003)

Wings of Epoh

By Gerda Weissman Klein (FableVision/SARRC, 2008)

www.fablevision.com

Alte website-uri utile

Association for Positive Behavior Support

Informație de cercetare, strategii de aplicare, informații asupra programelor PBS din școli, fișe rezumat cu privire la practici PBS și o secțiune pe autism. Exemple de studii de caz.

www.apbs.org

Autism Internet Modules (AIM)

Module de formare cu privire la autism, bazate pe dovezi și prezentate în trepte mici, cu testare înainte și după.

www.autisminternetmodules.org

Autism Research Institute

www.autism.com

Autism Society of America

www.Autism-Society.org

Autism Speaks

• Glosar – din Ghidul pentru 100 de zile • Bibliotecă • Glosar video
• Ghid resursă • Resurse în limba spaniolă

www.AutismSpeaks.org

Dennis Debbaudt's Autism Risk & Safety Management

www.autismriskmanagement.com

Do2Learn

Resurse descărcabile de pe net și ușor de folosit, incluzând jocuri sociale, instrumente organizaționale, pictograme etc.

www.do2learn.com

James Stanfield

Curriculum și filme pentru dobândirea de abilități sociale, de lucru și pentru viață, management al conflictului și educație sexuală și relațională.

www.stanfield.com

Kansas Autism Spectrum Disorders

Exemple gratuite și bănci de strategii vizuale, povești sociale și carduri de putere precum și and podcast-uri ale unor vorbitori cum ar fi Linda Hodgdon și Paula Kluth.

<http://kansasasd.com>

Mayer-Johnson

Software boardmaker și alte produse precum și instruire bazată pe web, pentru a dezvolta comunicarea bazată pe symbol și materiale educaționale.

www.mayer-johnson.com

My IEP ToolKit™

Acest system ușor de folosit vă ajută să vă adunați și organizați documentele de lucru pentru a le folosi când pledați pentru drepturile copilului dumneavoastră cu autism.

<http://organized4kids.com/my-iep-toolkit/>

National Professional Development Center on Autism Spectrum Disorders

<http://autismpdc.fpg.unc.edu>

Pyramid Educational Consultants

Picture Exchange Communication System (PECS)

www.pecs.com

Silver Lining Multimedia

“Fotografiază asta !” – software și alte instrumente și elemente de suport pentru cei care învață vizual.

www.silverliningmm.com

The SPD Foundation

Informații cu privire la tulburările de percepție senzorială.

www.spdfoundation.net

Filme/DVD-uri

ASD Video Glossary

Glosar al Autism Speaks, cu termeni asociați diagnosticului și caracteristicilor autismului.

Autism Everyday link to short version

O viziune dramatică asupra provocărilor de a crește un copil cu autism

Autism, the Musical

Documentar despre copiii cu autism, familiile și promisiunea lor.

www.autismthemusical.com

Children with Autism: One Teacher’s Perspective

Documentar care prezintă experiența unui profesor și opinii de la elevi de gimnaziu, cu autism. Gratuit on-line.

www.modelmekids.com/autism-documentary.html

FRIEND (Fostering Relationships in Early Network Development) Program de sensibilizare, ghid de strategie și materiale complementare, pentru a-i ajuta pe copii să-l sprijine pe colegul de clasă care are autism. Dezvoltat de Southwest Autism Research & Resource Center (SARRC).

www.autismcenter.org

Including Samuel

Un documentar despre integrarea copiilor cu autism; vizionare gratuită, pe site, a trailer-ului (12 minute).

www.includingsamuel.com

Model Me Kids: Videos for Modeling Social Skills

O colecție de filme și de kituri pentru dezvoltarea de aptitudini sociale.

www.modelmekids.com

Normal People Scare Me: A Film About Autism

Film al unui tânăr producător cu autism.

www.normalfilms.com

Skillstreaming

Filme pentru instruirea personalului cu privire la dezvoltarea de aptitudini prosoziale.

www.skillstreaming.com

SOULS: Beneath and Beyond Autism

Frumoase imagini alb-negru, cu mesajul că un copil cu autism are mult mai multe de arătat decât ai putea crede la o primă impresie.

<http://anatomicallycorrect.org/soulsbeneathbeyondautism.htm>

Storymovies

Povești sociale ale lui Carol Gray, jucate de copii, părinți și cadre didactice reale.

www.storymovies.com

The Visual Strategies Workshop

Set de 5 materiale video filmate la prezentarea din cadrul popularului workshop al Lindei Hodgdon.

www.usevisualstrategies.com/P-video1.html

Understanding Asperger Syndrome: A Professor's Guide

Film de 12 minute, de folosit de către studenți pentru a-i învăța pe profesori despre autism. Vizionare gratuită.

www.researchautism.org/resources/AspergerDVDSeries.asp

Wings of Epoh

Film, carte și curriculum pentru a preda înțelegerea socială și acceptarea diferențelor.

<http://shop.wingsofepoh.org>

Writing Social Stories with Carol Gray-DVD and Booklet

<http://thegraycenter.org/social-stories/how-to-write-social-stories>

Carol Gray's three hour social stories workshop.

www.thegraycenter.org

